

Specifiskais mērķis NR. 6

Palīdzēt apturēt un pavērst pretējā virzienā bioloģiskās daudzveidības zudumu, uzlabot ekosistēmu pakalpojumus un saglabāt biotopus un ainavas

SITUĀCIJAS ANALĪZE

SATURS

1	ES NOZĪMES BIOTOPI UN TO STĀVOKLIS.....	3
1.1	ZĀLĀJU BIOTOPI.....	9
1.2	MEŽA BIOTOPI UN TO STĀVOKLIS.....	18
2	ATSEVIŠKAS VIDES RĀDĪTĀJI BIOLOĢISKĀS DAUDZVEIDĪBAS RAKSTUROŠANAI LAUKSAIMNIECĪBĀ UN MEŽSAIMNIECĪBĀ.....	24
2.1	PUTNU SUGU STĀVOKLIS.....	24
2.1.1	LAUKU PUTNU INDEKSS	27
2.1.2	MEŽA PUTNU INDEKSS	29
2.2	SKREJVABOLES UN APPUTEKSNĒTĀJI	31
2.3	ĢENĒTISKIE RESURSI.....	35
2.4	VIDEI DRAUDZĪGI PASĀKUMI - BIOLOĢISKĀ LAUKSAIMNIECĪBA UN INTEGRĒTĀ AUGU AUDZĒŠANAS SISTĒMA.....	37
3	KLIMATA PĀRMAIŅAS UN BIOLOĢISKĀ DAUDZVEIDĪBA	42
4	INVAZĪVĀS SUGAS.....	44
5	AINAVAS KVALITĀTE.....	46
5.1	AINAVAS STRUKTŪRA.....	47
5.2	AINAVAS IZMAIŅAS IETEKMĒJOŠIE VIRZĪTĀJSPĒKI UN AKTUĀLĀS TENDENCES	49
5.3	AINAVAS ELEMENTI.....	52
6	STIPRO UN VĀJO PUŠU, IESPĒJU UN DRAUDU ANALĪZE.....	54
6.1	STIPRĀS PUSES.....	54
6.2	VĀJĀS PUSES	55
6.3	IESPĒJAS	56
6.4	DRAUDI	56
7	VAJADŽĪBU NOVĒRTĒJUMS	56

1. Konvencija „Par bioloģisko daudzveidību”¹ uzsver trīs savstarpēji saistītu jomu nozīmīgumu – sugu, ekosistēmu un ģenētiskās daudzveidības saglabāšanu. Latvijas dabas aizsardzības tradīcijas galvenokārt vērstas uz sugu un ekosistēmu aizsardzību, savukārt ģenētiskās daudzveidības aizsardzība ir salīdzinoši nesena koncepcija. Lai nodrošinātu bioloģiskās daudzveidības aizsardzību bioloģiskās daudzveidības aizsardzības jautājumi tiek iestrādāti nozaru stratēģijās un rīcības plānos. Tas ir īpaši svarīgi attiecībā uz tādām nozarēm kā mežsaimniecība, lauksaimniecība, zivsaimniecība, enerģētika, transporta nozare un plānošana. Eiropas Savienībā ir izstrādāta bioloģiskās daudzveidības politika un pieņemti normatīvie akti, kuru mērķis ir nodrošināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (Putnu² un Biotopu³ direktīvas). ES nozīmes aizsargājamo teritoriju tīkls – Natura 2000, ir ES dabas un bioloģiskās daudzveidības aizsardzības politikas būtiskākā sastāvdaļa.

1. ES nozīmes biotopi un to stāvoklis

2. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT) Latvijā ir ģeogrāfiski noteiktas platības, kas atrodas īpašā valsts aizsardzībā, lai aizsargātu un saglabātu dabas daudzveidību - retas un tipiskas dabas ekosistēmas, aizsargājamo sugu dzīves vidi, savdabīgas, skaistas un Latvijai raksturīgas ainavas, ģeoloģiskos un ģeomorfoloģiskos veidojumus, dendroloģiskos stādījumus un dižkokus, kā arī sabiedrības atpūtai, izglītošanai un audzināšanai nozīmīgas teritorijas.
3. Pavisam Latvijā ir 655* ar likumiem vai Ministru kabineta noteikumiem apstiprinātas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kas katra atbilst kādai no astoņām aizsargājamo teritoriju kategorijām (*nacionālais parks, biosfēras rezervāts, dabas parks, aizsargājamo ainavu apvidus, dabas liegums, dabas rezervāts, dabas piemineklis, jūras teritorija*), kas savstarpēji atšķiras ar teritorijas izveidošanas mērķiem, teritorijas platību un dažādu aizsardzības pakāpi - atļautajām un aizliegtajām darbībām. Teritorijas ir uzskaitītas likuma "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām"⁴ pielikumā.
4. Viens no svarīgākajiem Putnu un Biotopu direktīvu ieviešanas rezultātiem ir Eiropas mērogā nozīmīgo dabas teritoriju ekoloģiskā tīkla *Natura 2000* izveide t.sk. Latvijā (1.1. un 1.2. att.). Latvijas *Natura 2000* tīklu veido 333 sauszemes *Natura 2000* teritorijas, kas aptver 7 448,1 km², un 7 jūras *Natura 2000* teritorijas, platībā 4381,7 km², taču svarīgi uzsvērt, ka aizsargājamo teritoriju un mikroliegumu kopējā platība Latvijā ir lielāka nekā *Natura 2000* tīkla teritorija. Atkarībā no īpašumtiesību formas, valsts zeme ir 44%, privātā zeme - 43% un pašvaldības zeme – 13 % no *Natura 2000* teritorijas. ⁵. Meža zemes un lauksaimniecības zemes īpatsvars atspoguļot 1.3 attēlā, kur redzams, ka 2014. gadā meža zeme bija virs 10%, bet LIZ - zem 10 % .

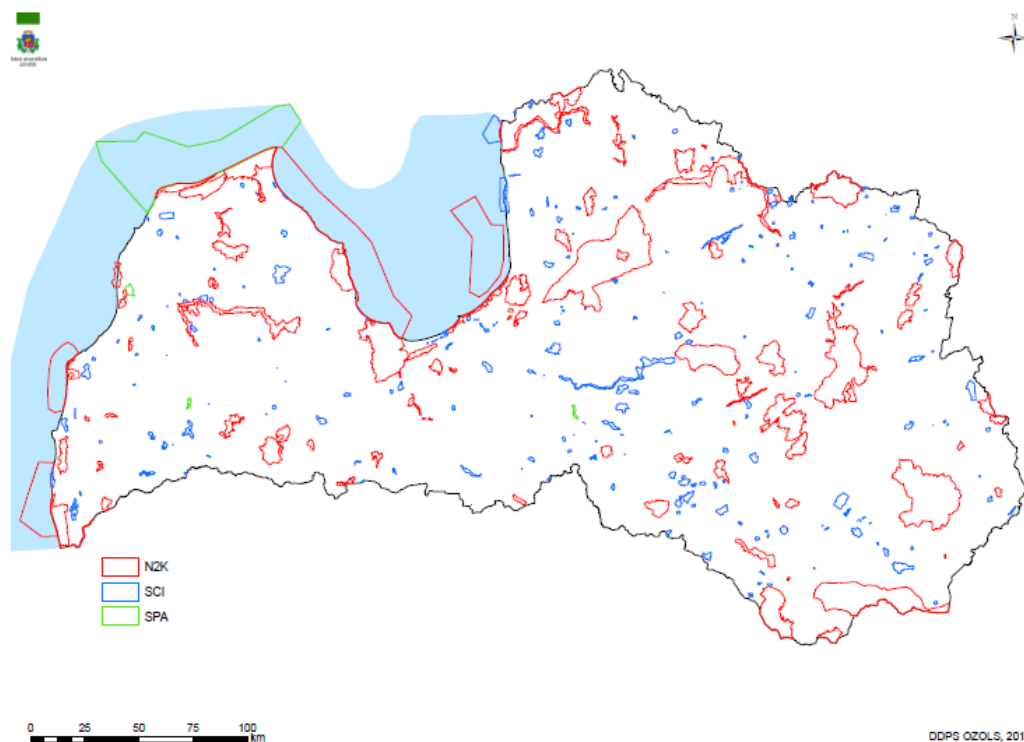
¹ Riodežaneiro 1992. gada 5. jūnija Konvencija par bioloģisko daudzveidību <https://likumi.lv/ta/id/36679-par-1992-gada-5-junija-riodezaneiro-konvenciju-par-bioloģisko-daudzveidību>

² EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA 2009/147/EK (2009. gada 30. novembris) par savvaļas putnu aizsardzību <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32009L0147>

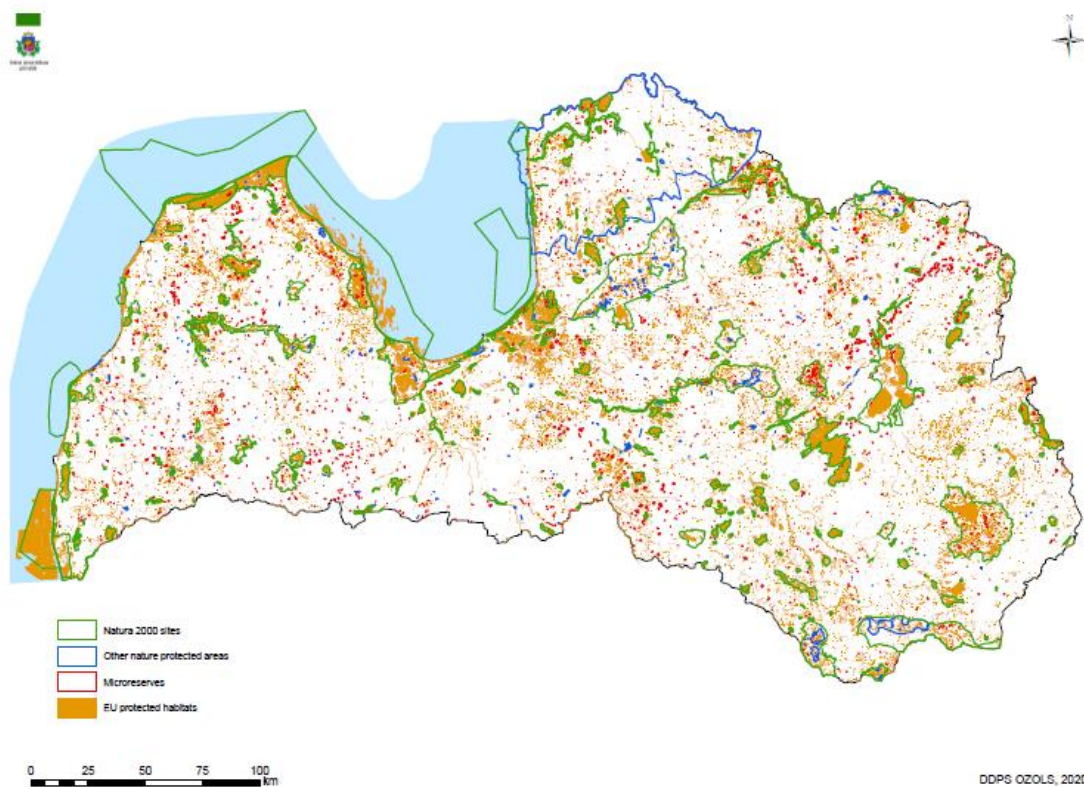
³ Padomes Direktīva 92/43/EEK (1992. gada 21. maijs) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A31992L0043>

⁴ <https://likumi.lv/ta/id/59994-par-ipasi-aizsargajamam-dabas-teritorijam>

⁵ DAP, 2020, PAF(2021-2022), C.1. 7.lpp.

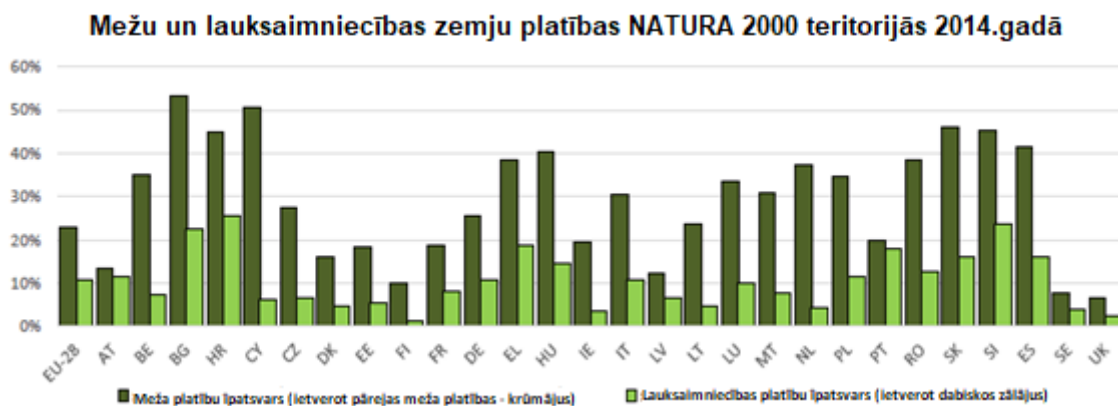
1.1.Att. Natura 2000 teritorijas, 2019.⁶

1.2.Att. Natura 2000 teritorijas un citas aizsargājamās teritorijas, 2020⁷

⁶ DAP, 2020, PAF (20201-20207), 10.lpp

⁷ DAP, 2020, PAF (2021-2027), 10.lpp

1.3. attēls. Mežu un lauksaimniecības zemju platības NATURA 2000 teritorijās 2014.gadā.
Avots: NATURA 2000 Barometer statistics⁸

5. Saskaņā ar Meža valsts reģistra informāciju, 2015. gadā pavisam 345 345 hektāru mežu iekļauti Natura 2000 teritorijās, kas ir 43,5% no kopējās valsts Natura 2000 teritorijas un veido 10,6% no kopējās meža platības. Natura 2000 valsts mežos aizņem 205 616 ha, privātajos mežos – 13 3791 ha un pašvaldību mežos – 5 939 hektāru. Mežsaimnieciskā darbība, galvenā cirte un kopšanas cirte aizliegta 207.5 tūkstošos ha (6,8% no kopējās meža platības), kailcirte aizliegta 211.4 tūkstošos ha (6,9% no kopējās meža platības). Savukārt, 443.1 tūkstošos ha (14,5% no kopējās meža platības) tiek ievērots dabas vērtības aizsargājošs režīms, nepiemērojot iepriekšminētos aprobežojumus (piemēram, Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta ainavu aizsardzības vai neitrālā zona) vai, piemērojot tos sezonāli.⁹
6. Ir izstrādāta visaptveroša sistēma Eiropas Savienības nozīmes biotopu un sugu aizsardzībai, kas sniedzas pāri definēto Natura 2000 teritoriju robežām, bet pašos pamatos balstīta uz vairākiem apjomīgiem dokumentiem “Natura 2000 teritoriju nacionālā aizsardzības un apsaimniekošanas programma 2018-2030” (arī – *Natura 2000 programma*), kuras satur valsts mēroga prioritāro rīcību un izmaksu vērtējumu, kā arī rīcību plānu katrā Natura 2000 teritorijā, norādot nepieciešamās darbības, lai uzlabotu aizsargājamo biotopu stāvokli¹⁰ un “Aizsargājamo biotopu saglabāšanas vadlīnijas Latvijā”¹¹ sniedzot atbildes uz galvenajiem izvirzītajiem jautājumiem - kas nepieciešams īpaši aizsargājamiem biotopiem, lai nodrošinātu tiem labvēlīgas aizsardzības statusu un tajos dzīvojošo sugu ekoloģiskās prasības, kā arī uz “Latvijas Prioritāro rīcību plānu Natura 2000 teritorijām un bioloģiskajai daudzveidībai 2021-2027”¹²(turpmāk – PAF (2021-2027)), kas ir nacionālā līmeņa stratēģiskais dokuments rīcību plānošanai un prioritizēšanai dabas aizsardzības institūcijām, un kur ES dalībvalsts deklarējusi savas prioritātes bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai.
7. Natura 2000 programma (7.5.nod.)¹³ ir pirmais plānošanas dokuments Latvijā, kurā ietverti potenciāli aizsargājамie zālāju un mežu biotopi. Daudzos gadījumos ir iespējams panākt degradētu platību atgriešanu stāvoklī, kad ar laiku tie kļūst pielīdzināmi aizsargājamiem biotopiem un/vai kļūst piemēroti aizsargājamām sugām kā dzīvotnes. Vairums zālāju sugu

⁸ https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/barometer/index_en.htm

⁹ Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes(2015-2020), 2015, ZM, https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/ZM/mezhi/meza%20pamatnostadnes/Pamatnostadnes_2015_2020.pdf 15.lpp

¹⁰ https://nat-programme.daba.gov.lv/public/lat/publikacijas_un_dokumenti/#programma

¹¹ https://nat-programme.daba.gov.lv/public/lat/publikacijas_un_dokumenti/#vadlinijas

¹² [Prioritized Action Framework for Natura 2000 and biodiversity in Latvia (2014-2020; 2021-2027)]

¹³ https://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikacijas_b_vadlinijas/N2000_nac_aizsardz_apsaimn_programma_0_i_evads.pdf

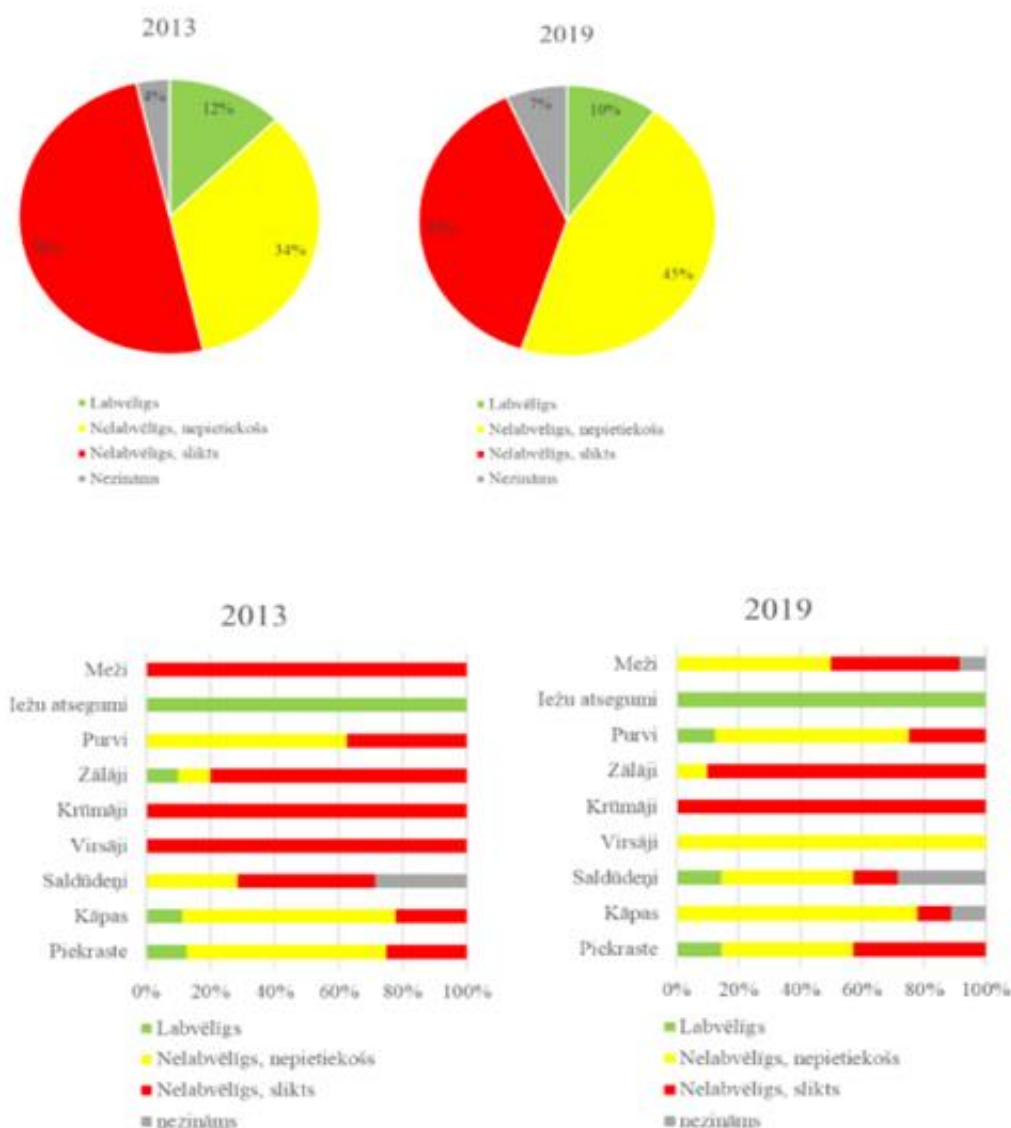
apdzīvo vairākus zālāju biotopus, tāpēc viena biotopu veida saglabāšana vienmēr ir jāplāno kopā ar visu pārējo zālāju biotopu saglabāšanu teritorijā. Šī iemesla dēļ Natura 2000 teritoriju uzskaitījums pa prioritizētajiem biotopu veidiem ir tikai indikatīvs. Ja pievēršas konkrēta biotopu veida atjaunošanai un saglabāšanai, tad jāplāno visu dabisko zālāju biotopu atjaunošana šim biotopu veidam prioritārajās Natura 2000 teritorijās, nevis tikai konkrētā biotopu veida atjaunošana.¹⁴

8. Kā norādīts PAF (2021-2027)¹⁵, Lauku attīstības programmā jāiekļauj pasākumi prioritāro zālāju biotopu - to reti un pāraugušo zālāju - aizsardzības un pārvaldības veicināšanai, kā arī īpaša uzmanība jāpievērš iepriekšminētajām Natura 2000 teritorijām, kuras ir vissvarīgākās zālāju saglabāšanai. Prioritārie zālāju biotopi atjaunošanai un apsaimniekošanai ir boreālās Baltijas jūras piekrastes pļavas (1630*), *Juniperus communis* veidojumi virsājos vai kaļķainos zālājos (5130), sugas bagātās *Nardus* pļavas, silikātajos substrātos kalnu apgabalos (un pazemes teritorijās kontinentālajā Eiropā).) (6230*).
9. Īpaši aizsargājamām putnu sugām prioritārās Natura 2000 teritorijas ir specifiskas konkrētām sugām un sugu grupām (Auniņš 2014). **Kikutam** *Gallinago media* prioritāras Natura 2000 teritorijas ir Lubāna mitrājs, Sitas un Pededzes paliene, Dvietes paliene, Rūjas paliene, Kuja, Burgas pļavas, Vidusburtnieks, Sedas purvs, Mugurves pļavas, Ziemeļgauja, Dubnas paliene. **Pļavu bridējputniem** (ķīvīte *Vanellus vanellus*, pļavu tilbīte *Tringa totanus*, mērkaziņa *Gallinago gallinago*, melnā puskuitala *Limosa limosa*, gūgatnis *Philomachus pugnax*, dīķa tilbīte *Tringa stagnatilis*, jūras žagata *Haemathopus ostralegus*, kuitala *Numenius arquata* u. c.) prioritāras Natura 2000 teritorijas ir Lubāna mitrājs, Liepājas ezers, Engures ezers, Dvietes paliene, Vecdaugava, Lielupes palienes pļavas, Svētes paliene, Burtnieku ezera pļavas, Piejūra (Daugavgrīvas lieguma teritorija). Pļavu bridējputnu sabiedrību saglabāšanai nepietiek ar koncentrēšanos tikai uz Natura 2000 teritorijām.
10. Reizi sešos gados visas ES dalībvalstis gatavo ziņojumu Eiropas Komisijai par apdraudēto un īpaši aizsargājamo biotopu (turpmāk – dzīvotņu) un sugu stāvokli katrā valstī, ko nosaka Eiropas Padomes 1992. gada 21. maija direktīvas 92/43/EEK par Dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību 17. pants. Ziņojuma būtība ir novērtēt sasniegto ceļā uz valstu apņemšanos apturēt bioloģiskās daudzveidības samazināšanos. Ziņojumā tiek izvērtēts biotopu un sugu aizsardzības stāvoklis, ņemot vērā pēdējos sešos gados veiktos pētījumus un monitoringa datus, kā arī Eiropas Savienības (ES) nozīmes aizsargājamo biotopu izplatības un apzināšanas provizoriskos datus. Ziņojumā raksturots, cik tālu katras sugas vai biotopa esošā situācija atrodas no labvēlīga aizsardzības stāvokļa, uz kuru valstīm būtu jātiecas. Ziņojumā iekļauts vērtējums par 61 ES nozīmes aizsargājamo biotopu veidu, 59 sauszemes un diviem jūras biotopu veidiem, kā arī 112 ES nozīmes aizsargājamām sugām.
11. Salīdzinot Ziņojumā sniegto kopējo aizsardzības stāvokļa vērtējumu par periodu 2007.-2012.gads (2013.gada Ziņojums) un 2013.-2018.gads (2019.gada Ziņojums) par dzīvotnēm (1.4.attēls), redzams, ka nedaudz samazinājies nelabvēlīga, slikta vērtējuma apjoms, tomēr pieaudzis tādu dzīvotņu īpatsvars, kuru aizsardzība novērtēta kā nepietiekoša. Tas skaidrojams galvenokārt ar to, ka iegūti jauni dati un plašākas zināšanas par dzīvotņu izplatību un kvalitāti, tomēr maz ir tādu dzīvotņu veidu, kuru kvalitātes un izplatības vērtējums būtu uzlabojies veikto aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumu dēļ. Visnelabvēlīgākais aizsardzības stāvoklis joprojām konstatēts zālāju dzīvotņu grupā, jo šobrīd visstraujāk izzūdošās ir dabisko pļavu dzīvotnes. Atbilstoši PAF vairāk nekā puse zālāju biotopu ir sliktas kvalitātes neatbilstošas apsaimniekošanas dēļ. Lielākā daļa

¹⁴https://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikācijas_b_vadlinijas/N2000_nac_aizsardz_apsaimn_programma_0_i_evads.pdf

¹⁵ DAP, 2020, PAF (2021-2027), E2.4. 47.-48.lpp

neapsaimniekoto zālāju biotopu ir privātīpašums (59%). Tādēļ jāpieliek lielākas pūles, lai privātu zemes īpašnieku iesaistīšana atjaunotu un apsaimniekotu zālāju biotopus.¹⁶

1.4.attēls. ES nozīmes biotopu aizsardzības stāvoklis Latvijā 2013-2018.g. (2019.gada ziņojums). Avots: DAP sagatavotais ziņojums EK salīdzinājumā ar 2007-2012.g. ziņojumu (2013.gada ziņojums)

12. Visnelabvēlīgākais aizsardzības stāvoklis joprojām konstatēts zālāju dzīvotņu grupā, jo šobrīd visstraujāk izzūdošās ir dabisko pļavu dzīvotnes. Taču šiem vērtējumiem vēl šobrīd ir jāpieiet kritiski vairāku iemeslu dēļ, pirmkārt, - visaptveroša ilggadīgo zālāju platību apsekošana, detalizēta un zinātniski pamatota informācija par visām Latvijas dabas vērtībām, to daudzumu, veidiem, izplatību un kvalitāti tiks iegūta 2021. gadā. Faktiski, tikai šie rezultāti var tikt uzskatīti par Latvijas zālāju biotopu “nulles punkta” stāvokli, pamatojoties uz ko tiks izveidots konkrēts bioloģiski vērtīgo zālāju slānis, tai skaitā identificēti potenciālie zālāju biotopi, kuros ar mērķtiecīgi vadītu darbību ilgākā laika posmā iespējams panākt to atgriešanu stāvoklī, kad tie kļūst pielīdzināmi aizsargājamiem biotopiem un/vai kļūst piemēroti aizsargājamām sugām kā dzīvotnes. Otrkārt, - lielākā daļa līdzšinējie secinājumu par biotopu stāvokli Latvijā ir uzskatāmi par gadījumu izpēti (case by case), jo tikai pēc stabilas, visaptverošas monitoringa sistēmas ieviešanas, šim 21.g.s.

¹⁶ DAP, 2020, PAF (2021-2027), E.2.4., 46.lpp

zālāju biotopa slānim, varēs izdarīt uz zinātniskiem principiem un pamatojumiem balstītus secinājumus un lēmumus. Līdzīga situācija ir ar līdzšinējiem secinājumiem ziņojumos par meža biotopu stāvokli.

13. 2017. gada jūlijā Latvijā notika 14. starptautiskā Eirāzijas zālāju konference: “Dabiskie zālāji pāri robežām”, kuras ietvaros tika izteikti virkne ierosinājumu Latvijas dabisko zālāju saglabāšanai un aizsardzībai, un, kā pirmais tika minēts ierosinājums izstrādāt un ieviest Latvijas apstākļiem pielāgotu “Augstas dabas vērtības lauksaimniecības zemju” (ADVZ) koncepciju, lai palīdzētu rast sinerģiju starp dabas aizsardzību un lauksaimniecības attīstību. Tā īpaši nozīmīga dabisko zālāju saglabāšanā. Eiropas Komisija ir ļoti ieinteresēta ADVZ¹⁷ koncepcijas attīstīšanā un ieviešanā dabas aizsardzības jautājumu risināšanā lauksaimniecības ainavās. Par to liecina Eiropas Inovāciju partnerības lauksaimniecībā¹⁸ fokusgrupas darbs 2014. un 2015. gadā par lauksaimnieciskās ražošanas rentabilitāti ADVZ ainavās, kā arī projekts HNV¹⁹- *Learning, Innovation and Knowledge*.²⁰
14. Latvijā vienots ADVZ jēdziens joprojām nav definēts, lai gan jau kopš 2010. gada ir bijuši vairāki mēģinājumi izstrādāt ADVZ teritoriju identificēšanas metodiku, kā arī aprakstīt vienotus kritērijus, kuriem atbilstot teritoriju var atzīt par ADVZ.²¹
15. Šobrīd par galveno ADVZ sastāvdaļu var uzskatīt Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT) tai skaitā teritorijas, kas atrodas Natura 2000 tīklā, kā arī BVZ teritorijas un dažāda veida citus aizsargājamus objektus ārpus Natura 2000 tīkla, tai skaitā aizsargājamie ekoloģiski jutīgie ilggadīgie zālāji, kas atzīti par Eiropas Savienības nozīmes zālāju biotopu un Eiropas Savienības nozīmes putnu dzīvotni saskaņā ar normatīvajiem aktiem par īpaši aizsargājamo biotopu veidu sarakstu, par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu, par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu, par Latvijā sastopamo Eiropas Savienības prioritāro sugu un biotopu sarakstu, par to Eiropas Kopienā nozīmīgu dzīvnieku un augu sugu sarakstu, kurām nepieciešama aizsardzība, un to dzīvnieku un augu sugu indivīdu sarakstu, kuru ieguvei savvaļā var piemērot ierobežotas izmantošanas nosacījumus.

Kopsavilkums:

16. Latvijā kopš 2004. gada ir izveidots Natura 2000 tīkls, lai aizsargātu Eiropā retas un apdraudētas dzīvnieku un augu sugas un to dzīvesvietas un biotopus un ir izstrādāta visaptveroša sistēma Eiropas Savienības nozīmes biotopu un sugu aizsardzībai, kas sniedzas pāri definēto Natura 2000 teritoriju robežām.
17. Ir iestrādnes, lai izstrādātu un aprobētu Latvijas apstākļiem pielāgotu ADVZ koncepciju. Pašlaik Latvijā, bez dziļākas izpētes, par ADVZ var uzskatīt īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (nacionālie parki, biosfēras rezervāti, dabas parki, aizsargājamo ainavu apvidi, dabas liegumi, dabas rezervāti, dabas pieminekļi), mikroliegumus un biotopus, kas atrodas Natura 2000 tīklā un ārpus tā.
18. Kopš 2017. gada ir izstrādātas un praksē pieejamas “Aizsargājamo biotopu saglabāšanas vadlīnijas Latvijā”, kurās sniegtas zinātniski pamatotas atbildes, - kas nepieciešams īpaši aizsargājamiem biotopiem, lai nodrošinātu tiem labvēlīgas aizsardzības statusu un tajos dzīvojošo sugu ekoloģiskās prasības.

¹⁷ <http://www.high-nature-value-farming.eu/what-is-hnv/>

¹⁸ The agricultural European Innovation Partnership (EIP-AGRI) <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/about>

¹⁹ High Nature Value farming: Learning, Innovation and Knowledge, www.hnvlink.eu/

²⁰ http://botany.lv/wp-content/uploads/2017/08/Kopsavilkums_14EGC.pdf

²¹ <https://www.slideserve.com/sheri/lap-2007-2013-noverte-ana-2012>

19. Ir sagatavoti divu periodu 2007.-2012.gads un 2013.-2018.gads Latvijas ziņojumi par apdraudēto un īpaši aizsargājamo dzīvotņu un sugu stāvokli valstī, saskaņā ar direktīvas 92/43/EEK 17. pantu, kuru datus salīdzinot secināms, ka nedaudz samazinājies nelabvēlīga, slikta vērtējuma apjoms, tomēr pieaudzis tādu dzīvotņu īpatsvars, kuru aizsardzība novērtēta kā nepietiekoša, jo iegūti jauni dati un plašākas zināšanas par dzīvotņu izplatību un kvalitāti, tomēr maz ir tādu dzīvotņu veidu, kuru kvalitātes un izplatības vērtējums būtu uzlabojies veikto aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumu dēļ.

Vajadzības:

20. Nepieciešams vienoties par Latvijas apstākļiem atbilstošu ADVZ jēdzienu un veikt tā rādītāja praktisku noteikšanu.
21. Valstij jāveic mērķtiecīgus pētījumus, kas ļautu novērtēt Latvijas Lauku attīstības programmā ietverto pasākumu daudzpusīgo ietekmi.

1.1. Zālāju biotopi

22. Latvijā, atbilstoši starptautiskajām normām, tiek uzkrāti dati par ilggadīgo zālāju izmaiņām laikā un telpā. Tā, LIZ struktūrā pēc 2019.gada CSP datiem, 66,8% veido aramzeme, bet 32,8% pļavas un ganības (skat. att.5.2.). (*plašāks raksturojums iekļauts SM5 1.2.apakšnodaļā*). Dati par ilggadīgo zālāju platības īpatsvaru kārtējā gadā, tiek noteikti līdz 20. augustam, ko veic Lauku atbalsta dienests, atbilstoši šiem ziņojumiem, vērojama pozitīva tendence – ilggadīgo zālāju platības valstī pakāpeniski pieaug, kas saistīts ne tikai ar apsaimniekošanā iekļautās platības palielināšanos, bet lopkopības sektora nozīmīgumu LIZ strukturālajā dalījumā. Nozīmīga daļa ilggadīgo zālāju platības ir daļēji ielaboti ilggadīgie zālāji, turklāt, aptuveni 40 % (skat. Tabulu 1.1.) no tiem ir iekļauta bioloģiskās lauksaimniecības (BL) kontroles sistēmā, kas pie atbilstošām papilddarbībām var būtiski uzlabot bioloģiskās daudzveidības stāvokli valstī, tai skaitā nodrošinot pārvietošanās koridorus Eiropas Savienības zālāju biotopu sugām. Uz 2019. gada maksājumu sezonu par bioloģiski vērtīgiem zālājiem atzīti 54 826 ha ilggadīgo zālāju platības, tai skaita Eiropas nozīmes biotopi. Projekta "Dabas skaitīšana" ietvaros tika inventarizētas vēsturiskās ilggadīgo zālāju platības un noteikta jauna Eiropas savienības nozīmes zālāju biotopu atrašanās vieta, pamatojoties uz ko, 2020. gada sākumā telpiskā informācija par pusdabiskajiem zālāju biotopiem bija pieejama jau 91 005 ha²² platībā, taču visiem zālāju biotopu veidiem kopējā platība pašlaik tiek uzskatīta par nepietiekamu vai sliktu, pamatojoties uz platības kritērijiem. Zālāju biotopu platība pamatā sarūk dēļ to pamešanas bez apsaimniekošanas vai pārvēršanas aramzemēs un meža zemēs.

Tabula 1.1.

Atbalstam deklarēto platību struktūra

	2015	2016	2017	2018	2019
Deklarētā platība VPM, ha	1 628 091	1 659 357	1 677 803	1 678 848	1 717 036
Ilggadīgie zālāji, ha	328 382	320 117	339 859	349 419	348 240
% no VPM platības	20	19	20	21	20

²² DAP, 2020, PAF (2021-2027), E2.4. 46.-47..lpp

t.sk. BL ilggadīgo zālāju platība, ha	108 298	121 804	131 244	135 752	137 496
--	---------	---------	---------	---------	---------

Avots: LAD

23. Latvijā kopumā ir 12 zālāju biotopi un tie visi ir sastopami 145 Natura 2000 teritorijās. Saskaņā ar pašreizējiem provizoriskajiem datiem projektā “Dabas skaitīšana” vidēji 35% zālāju biotopu teritoriju atrodas Natura 2000 teritorijās, 65% ārpus Natura 2000 teritorijām (procenti mainās atkarībā no biotopu veida), tāpēc ir kritiski svarīgi paredzēt aktivitātes un atbalsts zālāju apsaimniekošanai ne tikai Natura 2000 teritorijās, bet visā Latvijas teritorijā.²³ Vērtējot zālāju biotopu stāvokli, konstatēts, ka visi ES nozīmes zālāju biotopi, izņemot eitrofas augsto lakstaugu audzes, atrodas nelabvēlīgā aizsardzības stāvoklī (skat. Tabulu 1.2.).

Tabula 1.2.

ES nozīmes zālāju biotopu aizsardzības stāvoklis Latvijā 2013-2018.g.

ES dzīvotnes kods (atbilstoš ES Sugu un Dzīvotņu direktīvai)	ES dzīvotnes nosaukums	Dabiskās izplatības areāls	Dzīvotnes aizņemtā platība	Specifiskas struktūras un funkcijas, ieskaitot tipiskās sugas, vērtējums	Nākotnes perspektīvu vērtējums	Kopējais vērtējums
1630*	Piejūras zālāji	FV	U2	U2	U2	U2
2130*	Ar lakstaugiem klātas pelēkās kāpas.	U1	U1	U2	U2	U2
2140*	Pelēkās kāpas ar sīkkrūmu audzēm.	FV	U1	U1	U1	U1
2170	Pelēkās kāpas ar ložņu kārklu.	FV	U1	XX	U1	U1
2320	Piejūras zemienes smiltāju līdzenumu sausi virsāji.	FV	U1	FV	FV	U1
2330	Klajas iekšzemes kāpas.	XX	XX	XX	XX	
4010	Slapji virsāji.	FV	U1	U1	U1	U1
4030	Sausi virsāji.	U1	U1	XX	XX	U1
5130	Kadiķu audzes zālājos un virsājos.	XX	U2	U2	U2	U2
6110*	Lakstaugu pioniersabiedrības seklās kaļķainās augsnēs.	FV	U1	U2	U1	U2
6120*	Smiltāju zālāji.	FV	U1	U2	U2	U2
6210	Sausi zālāji kaļķainās augsnēs.	FV	U1	U2	U2	U2
6230*	Vilkakūlas zālāji (tukšaiņu zālāji).	FV	U1	U2	U2	U2
6270*	Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas.	FV	U1	U2	U2	U2
6410	Mitri zālāji periodiski izžūstošās augsnēs.	FV	U1	U2	U2	U2

²³ DAP, 2020, PAF (2021-2027), E2.4. 47.lpp

BIODAUDZVEIDĪBA/AINAVA

6430	Eitrofas augsto lakstaugu audzes.	FV	FV	U1	U1	U1
6450	Palieņu zālāji.	FV	U1	U2	U2	U2
6510	Mēreni mitras pļavas.	FV	U1	U2	U1	U2
6530*	Parkveida pļavas un ganības.	FV	U1	U2	U2	U2
7230	Kaļķaini zāļu purvi.	FV	FV	U2	U1	U2
9070	Meža ganības	XX	XX	XX	XX	XX

Apzīmējumi:

Ar * atzīmētas ES prioritāri aizsargājamās dzīvotnes (ES nozīmes biotopi)

FV Aizsardzības stāvoklis labvēlīgs (Favourable)

U1 Aizsardzības stāvoklis nelabvēlīgs-nepietiekams (Unfavourable-Inadequate)

U2 Aizsardzības stāvoklis nelabvēlīgs-slikt (Unfavourable-Bad)

XX Aizsardzības stāvoklis nezināms (Unknown)

Avots: DAP sagatavotais ziņojums EK

24. **Dabiskie zālāji** ir tādi zālāji, kas veidojušies ilgākā laika posmā. Parasti tie netiek intensīvi izmantoti, netiek mēsloti un ir bioloģiski vērtīgi, jo tiem ir liela augu sugu daudzveidība. Daudzi no šiem zālājiem atbilst Eiropas Biotopu Direktīvai. Daži no šiem dabisko zālāju biotopiem ir iekļauti *Natura 2000* aizsargājamo teritoriju tīklā, kas izveidots retu un apdraudētu augu un dzīvnieku sugu un to dzīves vietu (biotopu) aizsardzībai. Šie zālāji sniedz lielu ekosistēmas pakalpojumu daudzveidību. Latvijā nav apzināta lauksaimniecības radīto ekosistēmas pakalpojumu pilna vērtība, bet tikai zālāju^{24; 25} sniegtie ekosistēmu pakalpojumi nemonitārā izteiksmē.
25. Latvijas dabiskie zālāji (pļavas un ganības) veido tikai 0,7% no Latvijas teritorijas, turklāt 60–80 % no tiem ir izzušanas stadijā **nepareizas apsaimniekošanas vai aizaugšanas rezultātā, vai tie tiek uzarti**. Lauksaimniecībai intensificējoties, daļa pļavu tiek pamestas, jo ir mazražīgas. Pļavā, kuru vairs neapsaimnieko, uzkrājas sausā zāle jeb kūla, mainās mikroklimats, gaismas intensitāte, mitrums, kā rezultātā notiek zemju aizaugšana, kas no dabas aizsardzības viedokļa nav vēlama, jo izzūd daudzi vērtīgi biotopi. Tāpēc **būtiski ir šos zālājus pareizi apsaimniekot**, kā arī veikt atjaunošanas pasākumus vietās, kur tas ir iespējams un kas pašreiz ir neizmantotas/degradētas.
26. Lai iegūtu detalizētu un zinātniski pamatotu informāciju par Latvijas dabas vērtībām, to daudzumu, veidiem, izplatību un kvalitāti, no 03.11.2016. - 02.11.2020. Dabas aizsardzības pārvalde ievieš projektu “Priekšnosacījumu izveide labākai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai Latvijā” jeb “Dabas skaitīšana”. Projekta ietvaros notiek ES nozīmes biotopu apsekošanu, robežu noteikšana, biotopa kvalitātes novērtēšana. Apsekošana dabā notiek no 2017.- 2020.gadam. Kopumā “Dabas skaitīšanā” 2019.gada beigās noteikti bioloģiski vērtīgie zālāji (ES nozīmes biotopi) 58 696 ha platībā. Savukārt 32 309 ha vēsturiski zināmo bioloģiski vērtīgo zālāju vēl tiks pārinventarizēti 2020.gadā. No apsekotās platības 25% atzīti par Eiropas Savienības nozīmes aizsargājamu zālāju biotopu.²⁶ Dabas aizsardzības pārvalde prognozē, ka noslēdzoties “Dabas skaitīšanai” 2021. gadā, par ES nozīmes biotopiem var tik atzīti vairāk par 100 000ha,²⁷ ar ko būs jāreķinās izstrādājot turpmākos atbalsta mehānismus.
27. Pretendējot uz Kopējās lauksaimniecības politikas atbalstu, lauksaimnieki ievēro savstarpējās atbilstības prasības. Latvijā šīs prasības ir noteiktas Ministru kabineta 2015. gada 10. martā noteikumu Nr.126 “Tiešo maksājumu piešķiršanas kārtība

²⁴ <https://vivagrass.eu/lv/ecosystem-services/ecosystem-services-in-different-grasslands/>

²⁵ <https://vivagrass.eu/lv/ecosystem-services/>

²⁶ DAP, 2019, Pārskats par līguma izpildi aktivitātei “LAP 2014-2020 pasākuma “Agrovide un klimats” apakšpasākuma “Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos” atbalsttiesīgās platības datu aktualizācija”

²⁷ DAP, 2020, PAF (2021-2027), E2.4. 46.lpp

lauksaimniekiem” 5. pielikumā.²⁸ Attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu kā obligātās pārvaldes prasības ir noteiktas obligātās apsaimniekošanas prasības, kas aptver pasākumus, lai saglabātu, uzturētu vai atjaunotu atsevišķu putnu sugu dzīvotņu daudzveidību un teritoriju un piesārņojuma vai kaitējuma novēršanu dzīvotnēm un savvaļas putnu dzīvei (SMR2), šīs Latvijas normatīvajos aktos ir noteiktas saskaņā ar Direktīvas 2009/147/EK 3. un 4. pantu un obligātās apsaimniekošanas prasības, kas aptver prasības dabisko biotopu un savvaļas dzīvnieku un augu aizsardzībai (SMR3), kas normatīvajos aktos ir noteiktas saskaņā ar Direktīvas 92/43/EEK 6. panta 1. un 2. punktu.

28. Kopš 2015. gada lauksaimnieki īsteno klimatam un videi labvēlīgu lauksaimniecības praksi jeb zaļināšanas pasākumus, kas ir tiešo maksājumu saņemšanas obligāta komponente, kur viena no obligātajām praksēm ir ekoloģiski jutīgo ilggadīgo zālāju (EJIZ) uzturēšana (aizliegums apart). Tie ir zālāji, kas atzīti par Eiropas Savienības nozīmes zālāju biotopu un Eiropas Savienības nozīmes putnu dzīvotni saskaņā ar normatīvajiem aktiem par īpaši aizsargājamo biotopu veidu sarakstu, par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu, par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu, par Latvijā sastopamo Eiropas Savienības prioritāro sugu un biotopu sarakstu, par to Eiropas Kopienā nozīmīgu dzīvnieku un augu sugu sarakstu, kurām nepieciešama aizsardzība, un to dzīvnieku un augu sugu indivīdu sarakstu, kuru ieguvei savvaļā var piemērot ierobežotas izmantošanas nosacījumus. EJIZ platība Latvijā ir pieaugusi no 10 980 ha 2015. gadā līdz 33 451 ha 2019. gadā. Jāpiebilst, ka Latvija ir viena no nedaudzajām ES dalībvalstīm, kas ir noteikusi EJIZ arī ārpus N2000 teritorijām (Tabula 1.3.), un šādu pieeju plāno saglabāt arī turpmāk.

Tabula 1.3.

Ekoloģiski jutīgie ilggadīgie zālāji Latvijā

	2015	2016	2017	2018	2019
kopā, ha, t.sk.:	10 980	9 703	12 981	23 112	33 451
Natura 2000 teritorijā, ha	3 892	3 762	5 909	9 210	13 097
ārpus N2000, ha:	7 088	5 941	7 072	13 902	20 354
ārpus N2000, %:	65	61	54	60	61

Avots: LAD dati

29. Kopš 2004. gada Latvijas Lauku attīstības programmas (LAP) ietvaros ir pieejams atbalsts par bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu zālajos (BDUZ) jeb dabisko zālāju apsaimniekošanu. Kopš BDUZ pasākuma uzsākšanas 2004. gadā tā būtība nav mainījusies, atbalsta saņēmējs uzņemas piecu gadu saistības, apņemoties izpildīt noteiktos nosacījumus. Taču šajā periodā būtiski mainījušies pasākuma nosacījumi.
30. LAP 2004-2006 nosacījumi paredzēja bioloģiski vērtīgos zālājus apsaimniekot ekstensīvi noganot (0,65-0,74 nosacītajām liellopu vienībām /ha) vai vēl u pļaujot (10.07.-10.09.), novācot nopļauto zāli. Uz atbalstu varēja pretendēt par bioloģiski vērtīgiem zālājiem, kurus pēc atbilstošas metodikas identificējis Latvijas Dabas fonds. Atbalsts sniegts par 25 000 ha.
31. LAP 2007-2013 tika turpināts atbalsts bioloģiski vērtīgo zālāju apsaimniekošanai, tos ekstensīvi noganot (salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu paplašinātā intervālā – 0,4 - 0,9 nosacītajām liellopu vienībām /ha) vai vēl u pļaujot (01.08.-15.09.), pieļaujot zāles smalcināšanu. BDUZ atbalsta ietekme uz zālāju botānisko daudzveidību detāli apskatīta LVAEI 2013. gada pētījumā²⁹. Tajā noskaidrots, ka lielākoties BDUZ atbalstītie zālāji bija ar zemu botānisko daudzveidību. Par to liecināja zems platības īpatsvars ar augstu

²⁸ <http://likumi.lv/ta/id/273050-btieso-maksajumub-pieskirsanas-kartiba-lauksaimniekiem?&search=on#piel5>

²⁹ LVAEI, 2013. Lauku attīstības programmas (LAP) 2007-2013 Agrovides apakšpasākuma ”Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos” novērtējums. Atskaite Lauku attīstības programmas 2007-2013 (LAP 2007-2013)

indikatorsugu sastopamību (tikai 17% no apsektotās platības) un neliels indikatorsugu skaits (tikai 2% platības bija sastopamas vairāk par 10 sugām, un 24% no platības bija 5 līdz 9 indikatorsugas). Kā būtiskākais negatīvais aspekts bijis pieļautais nosacījums par zālāju smalcināšanu, kas negatīvi ietekmēja apsaimniekoto BVZ botānisko kvalitāti, jo sasmalcinātajai masai sadaloties, notika organiskā materiāla uzkrāšanās, palielinot augsnes auglību.

32. Arī LAP 2014-2020 ietvaros turpinājās atbalsts bioloģiski vērtīgo zālāju apsaimniekošanai, veicot to ekstensīvu apsaimniekošanu, tos noganot ar intensitāti līdz 0,9 nosacītajām liellopu vienībām uz hektāru un/vai nopļaujot. Vienlaicīgi pirms šī plānošanas perioda uzsākta bioloģiski vērtīgo zālāju platību pārinventarizēšana, identificējot tos zālājus, kas atbilst ES nozīmes aizsargājamiem zālāju biotopiem un putnu dzīvotnēm. LAP 2014-2020 paredz sniegt atbalstu par 47 000 ha zālāju biotopu vai sugu dzīvotņu apsaimniekošanu. 2019.gada sezonā iesniegti 5348 atbalsta pieteikumi par 40 390 ha.³⁰ Salīdzinoši ar 2015. gadu, 2019. gadā aptuveni par 33% ir pieaudzis pretendentu skaits maksājumiem par bioloģiski vērtīgo zālāju.³¹
33. LAP 2014–2020 pasākumu kopējā ietekme uz ES nozīmes zālāju biotopu botānisko daudzveidību ir bijusi pozitīva, tomēr dažādi atbalsta veidi to ir ietekmējuši atšķirīgi. Salīdzinājumā ar LAP 2007-2013 botāniskā daudzveidība ir uzlabojusies pateicoties LAP 2014-2020 ieviestam atbalsta nosacījumam novākt nopļauto zāli. BDUZ atbalsts ir bijis visnozīmīgākais ES nozīmes zālāju biotopu saglabāšanai, tādēļ tas ir jāturpina arī pēc 2020. gada. Nepieciešamās izmaiņas BDUZ atbalsta nosacījumos ir elastīgāka, bet vienlaikus mērķtiecīgāka pieeja biotopu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai. BDUZ pasākumu nepieciešams sinerģiski papildināt ar citiem uz zālāju bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu vērštiem pasākumiem.³² Spēkā esošā maksājumu shēma nav veicinājusi piekrastes zālāju, kadiķu zālāju un vairāku citu atklātu ainavu dzīvotņu pārvaldību, tai skaitā putnu dzīvotņu.³³
34. Salīdzinot ar iepriekšējo maksājumu periodu, šobrīd nosacījumi atbalsta saņemšanai ir vairāk vērsti uz biotopu kvalitātes paaugstināšanu, paredzot nosacījumu BVZ noganīt vai nopļaut, biomasu novācot. Projekta “Dabas skaitīšana” ietvaros eksperti vienlaicīgi fiksē arī biotopa stāvokli pēc dažādiem rādītājiem. Atbilstoši šiem rezultātiem secināms, ka dominē zemas un vidējas kvalitātes ES nozīmes zālāju biotopi, turklāt daudzi iepriekš zināmie BVZ, kas tikuši apsaimniekoti un saņēmuši BDUZ maksājumu iepriekšējā periodā, ir zaudējuši savu kvalitāti un vairs neatbilst ES nozīmes biotopu minimālajām prasībām. Gan no inventarizācijas anketām, gan sarunām ar lauksaimniekiem secināms, ka lielā daļā gadījumu šobrīd konstatētā stāvokļa pasliktināšanās ir saistīta ar nepareizu apsaimniekošanas praksi iepriekšējā maksājumu periodā (vēlā pļauja un/vai zāles smalcināšana), kas ir veicinājusi zālāju eutrofikāciju un botāniskās kvalitātes samazināšanos, ko pastarpināti raksturo gan ekspansīvo, gan indikatorsugu skaits. Vienlaikus joprojām daļa zālāju netiek apsaimniekoti.³⁴
35. Izvērtējot lauku blokos esošos zālājus, DAP secina, ka šobrīd kopumā tiek apsaimniekoti 70% BVZ, no tiem lielāko proporciju veido zālāji laukos, kuru izmērs ir lielāks par 10 ha vai robežās no viena līdz pieciem ha. **Neapsaimniekoti jeb ārpus lauku blokiem atrodas 30% konstatēto BVZ³⁵, no kuriem 88% platību ir lielākas par vienu ha un ko būtu**

³⁰ ZM, (2020) Lauksaimniecības gada ziņojums

https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/01/89/03/2020_lauksaimniecibas_gada_zinoju_ms1.pdf

³¹ DAP, PAF (2020), 2021-2027, E.2.4.

³² AREI, 2019, Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020.gadam ietekme uz bioloģisko daudzveidību: ES nozīmes aizsargājamo biotopu botāniskā daudzveidība

³³ DAP, 2020, PAF (2021-2027), E2.4. 46.lpp

³⁴ DAP, 2019, Priekšlikumi Lauku attīstības programmai

³⁵ DAP, 2020, PAF (2021-2027), E2.4. 46.lpp

iespējams pieteikt atbalsta maksājumu saņemšanai. Veicot ārpus lauku blokiem esošo zālāju atjaunošanu, kas galvenokārt ietver koku un krūmu apauguma novākšanu, šobrīd jau no visiem zināmajiem BVZ 44473,03 ha ir tādi, ko iespējams iekļaut lauku blokos.³⁶

36. Lauksaimniecības zeme (LIZ), kurā tiek ievēroti atbalsta saņemšanas nosacījumi ir identificējama kā **kopējā LAD EPS lauku bloku platība**, kas atbilst visiem platībatkarīgo maksājumu saņemšanas pamatnosacījumiem, tiek apsaimniekota, bet ne visa ir pietikta valsts un ES atbalsta maksājumiem (skat. Tabulu 1.4.).

Tabula 1.4.

Lauku bloku platība, kurā tiek ievēroti atbalsta saņemšanas nosacījumi

Gads	Platība, ha
2012	1 906 794
2013	1 859 234
2014	1 805 249
2015	1 793 421
2016	1 796 225
2017	1 791 014
2018	1 796 976
2019	1 795 305
2020*	1 808 032

Avots: LAD, 2020. [**provizoriskie dati, kas sezonā var mainīties*]

37. Apzināto bioloģiski vērtīgo zālāju platība, kura atbilst BDUZ atbalsta saņemšanas nosacījumiem (skat. Tabulu 1.5.).

Tabula. 1.5.

Platība, kas atbilst atbalsta saņemšanas nosacījumiem

Gads	Platība, ha
2012	40 841
2013	51 813
2014	47 921
2015	47 699
2016	46 609
2017	45 529
2018	50 406
2019	54 826
2020*	60 851

³⁶ DAP, 2019, Priekšlikumi Lauku attīstības programmai

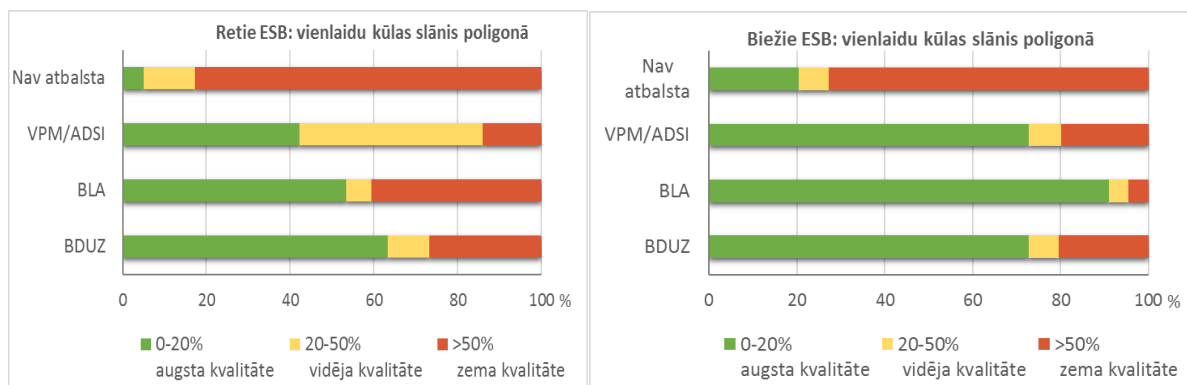
Avots: LAD, 2020. [*provizorisks dati, kas sezonā var mainīties]

38. Atbilstoši LAD EPS 2020. gada datiem, Natura 2000 teritorijās ir izveidoti 102 362 ha lauku bloki jeb atbalsttiesīgā lauksaimniecības zeme (LIZ), no kuras 57 382 ha ir deklarēti kā ilggadīgs zālājs. Uz BDUZ atbalstu kopumā provizoriski 2020. gadā pieteikti 42 967 ha BVZ (**tai skaitā 214 ha ir ārpus lauku blokiem jeb LIZ un 42 753 ha LIZ**) jeb 70.6% no atbalsttiesīgās BVZ platības. No šiem 42 753 ha BVZ, Natura 2000 teritorijās atrodas 16 422 ha jeb 38,4%. Līdz ar to, no visiem ilggadīgajiem zālājiem, kas atrodas Natura 2000 teritorijā esošajā atbalsttiesīgajā LIZ (57 382 ha), uz BDUZ atbalstu ir pieteikti 74,5 %.
39. Ārpus lauku blokiem atrodas 30% konstatēto BVZ, bet daļa no tiem atrodas meža zemē, ar atbilstošajiem biotopu veidiem kā: “Kadiķu audzes zālājos un virsajos”; “Meža ganības” vai “Parkveida pļavas un ganības”, **par kuriem ir iespējams saņemt agrovides atbalstu**, jo Latvijā atsevišķi administrējami meža vides atbalsta pasākumi nav ieviesti. Pašlaik, lai apsaimniekotu biotopus meža zemēs, kas atkarīgi no lauksaimnieciskās darbības (ganīšanas, pļaušanas), tiek īstenots agrovides BDUZ atbalsts ārpus LIZ, jo viens un tas pats biotops (virsāji, parkveida pļavas, meža ganības, kadiķu audzes u.c.) gan pēc VZD, gan VMD klasifikācijas var tikt ieskaitīts gan kā meža zeme, gan nemeža teritorija (t.i. krūmājs, lauksaimniecības zeme utt.). Lai stimulētu šo biotopu apsaimniekošanu pietiekamā līmenī, svarīgi ir nākotnē nodrošināt ka šiem īpašajiem biotopu veidiem, kas atrodas *Natura2000* meža zemē un, kurā ir ierobežota arī mežsaimnieciskā darbība, vienlaicīgi par šo platību varētu pretendēt arī uz intervences atbalstu **“Kompensācijas maksājums par NATURA2000 mežu teritorijām”**, jo maksājumam par mežsaimnieciskajiem ierobežojumiem virsmērķis saglabāt mežaudzi un, ja tiek veikta papildus darbība - ES nozīmes zālāja biotopa meža zemē apsaimniekošana, kas atkarīgs no lauksaimnieciskajām darbībām/traucējumiem, proti – zemsedzes mērķtiecīga un regulēta noganīšanu, tad ir uzskatāms, ka agrovides maksājums ir nodalīts veicamo darbību un sasniedzamo mērķu līmenī. Arī mežaudzēs vairākiem īpaši aizsargājamiem biotopiem (piem., 9060, 9010*, 7120, 6530*) ir nepieciešami dažādi biotehniskie pasākumi (atēnošana, pameža kopšana, lauču atjaunošana, atsevišķos gadījumos noganīšana u.c.), lai uzturētu biotopu atbilstošā kvalitātē. Šāds potenciāli iespējama meža vides maksājumu saraksts, kā arī to īstenošanas metodoloģija³⁷ tika izstrādāta jau 2007. gadā, taču nepietiekoši kvalitatīva izejas materiālu (t.sk. kartogrāfiskais) dēļ nepastāvēja iespēja to tiešai ieviešanai praksē. Potenciāli mežaudzēs biotehniskajiem pasākumiem būtu veidojami atsevišķi atbalsta apakšpasākumi.³⁸
40. Pētījumā par vides pasākumos apsaimniekoto zālāju kvalitāti konstatēts, ka dažādi atbalsta veidi to ir ietekmējuši atšķirīgi. Zālāju platības sadalījums kvalitātes grupās pēc kūlas daudzuma (augsts rādītājs raksturo negatīvas tendences) liecināja, ka vislielākais kūlas daudzums konstatēts zālājos bez atbalsta un reto ESB grupā arī BLA zālājos, bet biežo ESB grupā BLA zālājos zemas kvalitātes zālāji pēc kūlas daudzuma netika konstatēti (1.5.attēls).³⁹

³⁷ <https://www.zm.gov.lv/mezi/statiskas-lapas/-meza-vides-maksajumi-maksajumu-aprekinu-metodologija-un-maksajumu-lik?id=685>

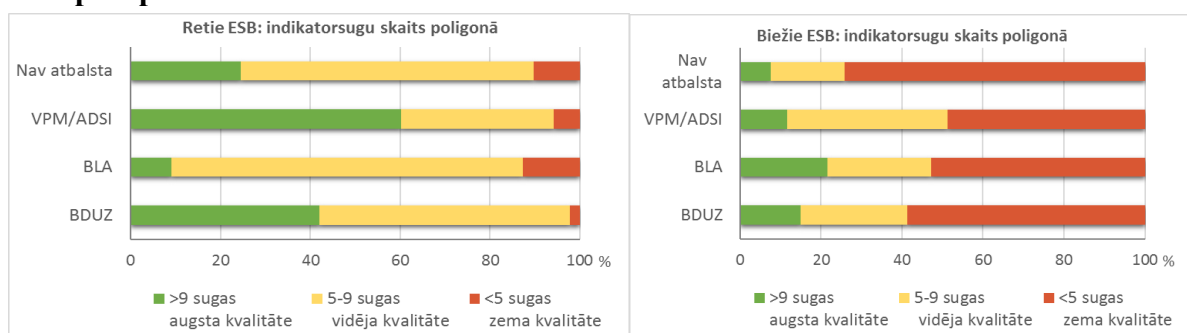
³⁸ https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/lapas/Natura%202000%20atskaite_web.pdf

³⁹ AREI, S. Rūsiņa, 2019. Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam ietekme uz bioloģisko daudzveidību: ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu botāniskā daudzveidība

1.5.attēls. Zālāju platības sadalījums kvalitātes grupās pēc kūlas daudzuma.

41. Savukārt veģetācijas struktūras rādītāji, vislabākie bija BLA apsaimniekotos zālajos, vidēji citu pasākumu zālajos, bet vissliktākie – zālajos bez atbalsta. Vislabākie augu sugu skaita indikatoru rādītāji bija BDUZ atbalstītajos retajos zālāju ESB (1.6.attēls). Bieži ESB grupā BLA atbalstītajos zālajos sliktāki sugu skaita rādītāji norāda uz nepilnībām BLA atbalsta nosacījumos attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu zālajos. **Lai nodrošinātu visoptimālāko bioloģiski vērtīgo zālāju apsaimniekošanu, BLS saimniecībās būtu nepieciešams zālāju apsaimniekošanā nodrošināt tādus pašus nosacījumus kā BDUZ apakšpasākumā.**⁴⁰

1.6. attēls. Zālāju platības sadalījums botāniskās kvalitātes grupās pēc indikatorsugu skaita poligonā

42. Lai zemes apsaimniekotāji zinātu, kā saglabāt ES nozīmes zālāju biotopus, kā arī, lai veicinātu izpratni par bioloģiskās daudzveidības nozīmi, papildus apsaimniekošanas nosacījumiem BDUZ atbalsta saņēmējiem ir jāapmeklē izglītojošas apmācības, kurās DAP speciālisti informē par bioloģiski vērtīgu zālāju apsaimniekošanu atbilstoši izstrādātām Vadlīnijām Eiropas Savienības aizsargājamo zālāju biotopu kopšanai un atjaunošanai “Dabisko pļavu un ganību apsaimniekošana un atjaunošana”. 2019. gada sākumā mācības jau bija izgājuši 1552 dalībnieki (39% no visiem BDUZ atbalsta saņēmējiem). Tomēr jāatzīst, ka kopumā lauksaimnieku un citu zemju apsaimniekotāju izpratne par bioloģiskās daudzveidības nozīmi ir nepietiekama, jo salīdzinoši nelielai daļai ir bijusi iespēja apgūt mērķorientētus kursus. Arī paši zemes apsaimniekotāji ir pauduši par kursu lietderību un nepieciešamību, izsakot savu viedokli gan aptaujās, gan piedaloties semināros. Līdz ar to, šādi mērķorientēti izglītojoši pasākumi ne tikai BDUZ ietvaros, bet arī citās agrovides intervencēs būtu jāturpina nodrošināt, pārskatot līdzšinējo mācību programmu saturu, izstrādājot vairākus tematiskos kursus atkarībā no auditorijai izvirzītajiem kritērijiem, tajos

⁴⁰ AREI, S. Rūsiņa, 2019. Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam ietekme uz bioloģisko daudzveidību: ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu botāniskā daudzveidība

iekļaujot ne tikai teorētisko zināšanu apguvi, bet arī praktiskās darbības un demonstrāciju objektu apmeklējumus.⁴¹

43. Lai nodrošinātu efektīvu vides pasākumu ieviešanu, lauksaimniekiem, mežu īpašniekiem un citiem vides pasākumu ieviešanā iesaistītajiem atbalsta saņēmējiem tiek nodrošinātas apmācību un konsultāciju iespējas vides un klimata pārmaiņu jomā – par vides un klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās pasākumu nozīmi, saturu un veicamajām darbībām, atbilstoši sešām Eiropas Savienības lauku attīstības prioritātēm, kuras atspoguļo tematiskos mērķus, kuri palīdz īstenot stratēģiju “Eiropa 2020” gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei. Lai palīdzētu lauksaimniekiem un mežsaimniekiem izpildīt mūsdienīgas un augstas kvalitātes lauksaimniecības standartus attiecībā uz vides aizsardzību, higiēnu, dzīvnieku labturību un labiem lauksaimniecības un vides apstākļiem, nepieciešams uzlabot to izpratni par izvirzītajām prasībām. Paredzot atbalstu konsultācijām par tēmām, kas palielinās lauksaimniecībā un mežsaimniecībā nodarbināto izpratni un zināšanas par vides aspektiem, videi draudzīgām saimniekošanas metodēm, savstarpējās atbilstības prasībām vides jomā un kas var sekmēt videi un klimatam draudzīgu lauksaimniecības pozīciju uzlabošanu, ilgtspējīgu dabas resursu apsaimniekošanu veicinošu saimniekošanas metožu pielietošanu, ir uzlabotas vispārējās lauksaimnieku un mežsaimnieku zināšanas un izpratne, lai veicinātu atbilstošu lauksaimniecisko darbību un mežu apsaimniekošanu, tādā veidā sekmējot vides un klimata prioritātes īstenošanu. No perioda sākuma kopumā apmācīti 12 334 mācību dalībnieki jeb 88,1% no plānotā apmācāmo skaita, no kuriem savukārt 30,1% profesionālās izglītības un prasmju apguvi jomā, kas attiecas uz vides saglabāšanas pasākumiem. Par vides saglabāšanas jautājumiem 86,7% dalībnieku ir apmācīti tēmās, kas aptver lauksaimniecības jomu, bet 13,2 % - par tēmām mežsaimniecības jomā.⁴²
44. Bioloģiski vērtīgo zālāju aizsardzība tiek nodrošināta pastarpināti vairākos veidos. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijās (turpmāk – ĪADT), atkarībā no ĪADT kategorijas un zonas, teritorijas aizsardzības un apsaimniekošanas noteikumi var paredzēt aizliegumu iznīcināt un pārveidot BVZ, tomēr ārpus ĪADT BVZ aizsardzību nodrošina citi, tieši ar dabas aizsardzību nesaistīti noteikumi, piemēram, Ministru kabineta 2012.gada 2.maija noteikumi Nr.308 “Meža atjaunošanas, meža ieaudzēšanas un plantāciju meža noteikumi”, kas nosaka, ka sējot vai stādot mežu, to var ieaudzēt teritorijās, kas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā Dabas aizsardzības pārvaldes uzturētajā valsts reģistrā nav reģistrētas kā īpaši aizsargājami biotopi un īpaši aizsargājamo sugu dzīvotnes⁴³.
45. LAP 2014-2020 ietvaros netika ieviests Natura 2000 ācijas maksājums par lauksaimniecībā izmantojamo zemi, ņemot vērā, ka Natura 2000 teritorijās lauksaimniecības zemēs saimnieciskās darbības ierobežojumi ir noteikti tikai nelielā daļā pastāvīgo pļavu un ganību, kuras ir aizliegts pārveidot (arī uzarot vai kultivējot), **turklāt I pīlāra ietvaros lauksaimniekiem ir pienākums zaļināšanas prakses ietvaros saglabāt ekoloģiski jutīgos zālājus, kas Latvijas gadījumā ir atzīti par Eiropas Savienības nozīmes dzīvotnes Biotopiem.** Vienlaikus ievērojot to, ka Latvijā lielākā daļa (~61 %) bioloģiski vērtīgo zālāju platības t.sk. Eiropas Savienības nozīmes zālāju biotopi un Eiropas Savienības nozīmes dzīvotnes Biotopu direktīvas 92/43/EEK un Putnu direktīvas 2009/147/EK sugām, atrodas ārpus Natura2000 tīkla teritorijas, tad – šo mērķteritoriju atbalsts tiek īstenots caur LAP2014-2020 Agrovides aktivitāti „Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos”.

⁴¹ AREI, 2019, Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020.gadam ietekme uz bioloģisko daudzveidību: ES nozīmes aizsargājamo biotopu botāniskā daudzveidība

⁴² ZM, LAP Progresā ziņojums 2019.

⁴³ Ministru kabineta 04.08.2015. noteikumi Nr. 455 “Kārtība, kādā piešķir, administrē un uzrauga valsts un Eiropas Savienības atbalstu pasākuma “Ieguldījumi meža platību paplašināšanā un mežu dzīvotspējas uzlabošanā”

Kopsavilkums:

46. Lai iegūtu līdz šim precīzāko pamatinformāciju (aktuālo izejas punktu monitoringam un citiem vērtēšanas pasākumiem), - detalizētu un zinātniski pamatotu informāciju, nevis atsevišķu ekspertu viedokļos un literatūrā balstītos apsvērumos par Latvijas dabas vēsturiskajām vērtībām pirms 21.g.s., kopš 2016. līdz 2021. gadam DAP īsteno Kohēzijas Fonda finansēts projektu "Dabas skaitīšana", kā rezultātā taps arī digitāls kartogrāfisks materiāls par ES nozīmes aizsargājamiem biotopiem un putnu dzīvotnēm, to stāvokļa novērtējumu (daudzums, veids, izplatība, kvalitāte) visā valsts teritorijā.
47. Latvijā nav apzināta lauksaimniecības radīto ekosistēmas pakalpojumu pilna vērtība.
48. Konstatēts, ka Latvijā lielākā daļa (~64 %) bioloģiski vērtīgo zālāju platības t.sk. ES nozīmes zālāju biotopi, kas izveidoti pamatojoties uz Biotopu direktīvas 92/43/EEK un Putnu direktīvu 2009/147/EK, atrodas ārpus Natura 2000 tīkla teritorijas. Visa šī platības ir iekļauta arī "Ekoloģiski jūtīgajā ilggadīgo zālāju slānī" (EJIZ - atbilstoši ES tiešo maksājumu nosacījumiem), kas 2019. gadā aizņēma 33 451 ha.
49. ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu kopējā aizņemtā platība ir nepietiekoša, tamdēļ atzīstams, ka kopumā to stāvoklis joprojām ir nelabvēlīgs, it īpaši attiecībā uz reti un prioritāriem piekrastes zālājiem, virsājiem, un citām atklātu ainavu dzīvotnēm, kuras šobrīd nav lauksaimnieku pārvaldībā.
50. Joprojām ir sastopama salīdzinoši liela daļēji ielabotu ilggadīgo zālāju platība ar potenciālu uzlabot bioloģiskās daudzveidības stāvokli un nodrošināt pārvietošanās koridorus (zaļo infrastruktūru), kas potenciāli varētu palīdzēt risināt dabisko zālāju platības kritērija izpildi, veicot mērķtiecīgus atjaunošanas pasākumus un turpinot to pareizu apsaimniekošanu ilgtermiņā, vienlaicīgi risinot arī putnu dzīvotņu pārvaldību.
51. Ārpus lauku blokiem atrodas 30% konstatēto BVZ, daļa no kuriem atrodas meža zemē (pēc dažādu valsts iestāžu juridiskās klasifikācijas). Šādi biotopi ir: "Kadiķu audzes zālājos un virsājos"; "Meža ganības" vai "Parkveida pļavas un ganības", par kuriem veicot tādas lauksaimnieciskās darbības kā ganīšanu un pļaušanu iespējams saņemt agrovides atbalstu, jo Latvijā atsevišķi administrējami meža vides atbalsta pasākumi nav ieviesti.
52. Latvijā ir ievērojama institucionālā pieredze konsultāciju un mācību programmu izveidošanā un nodrošināšanā, taču specifisko jomu zināšanas joprojām lielākajai daļai lauksaimnieku un mežsaimnieku ir jāpilnveido.

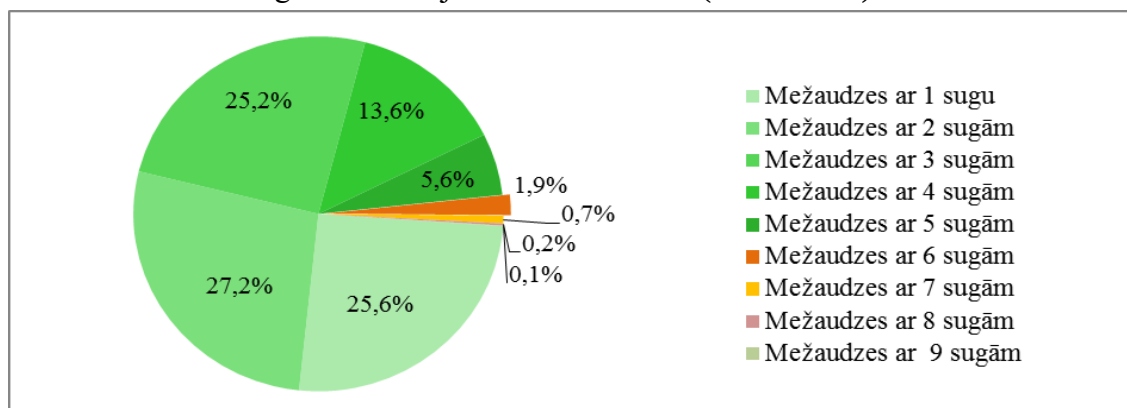
Vajadzības:

53. Veikt zālāju biotopu atjaunošanas darbus un turpināt zālāju biotopu apsaimniekošanu ilgtermiņā, panākot kvalitātes uzlabošanas. Primāri atjaunojami ir tādi biotopi un putnu sugu dzīvotnes, kam tas šobrīd ir kritiskā aktuāli, saskaņā ar PAF noteiktajiem kritērijiem.
54. Potenciāli mežaudzēs biotehniskajiem pasākumiem būtu veidojami kā atsevišķi atbalsta apakšpasākumi.
55. Vitāli svarīgi saglabāt lauksaimnieku un mežsaimnieku, kā arī citu zemes īpašnieku izglītošanu par bioloģiskās daudzveidības nozīmi un saglabāšanas iespējām.

1.2. Meža biotopi un to stāvoklis

56. Meži aizņem 51% valsts teritorijas. Nedaudz vairāk par pusi mežu platību veido skujkoku meži. No tiem visvairāk izplatīti ir priežu meži. Saimnieciskās darbības rezultātā

izmainījusies koku sugu sastāva struktūra mežā: ievērojamās platībās dominē bērzs, privātajos mežos palielinājies baltalkšņa un apses īpatsvars, niecīgā platībā saglabājušās vecas ozolu un ošu audzes. Pavisam maz ir vietu, kurās mežs nav cilvēka darbības ietekmēts. Vērtējot mežaudžu iedalījumu atkarībā no koku sugu skaita tās sastāvā secināms, ka mežaudzes ir daudzveidīgas - dominējošas ir mistraudzes (skat.1.7.att.).

1.7.att. Mežaudžu iedalījums atkarībā no sugu skaita sastāvā. Avots: Nacionālā meža monitoringa 2. cikla dati

57. Mežizstrāde un kokapstrādes rūpniecība ir viena no nozīmīgākajām tautsaimniecības nozarēm. Pēdējos gados vērojama tendence palielināties mežu izmantošanas intensitātei, kas skaidrojams ar pieaugušu un pāraugušu mežaudžu uzkrāšanos.
58. Vēsturiski zemes apsaimniekošanas rezultātā Latvijā tikai ļoti nelielās mežu platībās ir saglabājušies tādi apstākļi, kas raksturīgi dabiskiem, neskartiem mežiem. Šādu mežu saglabāšana ir viena no nozīmīgākajām prioritātēm bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā. Virkne sugu mežos ir saistītas tikai ar veciem kokiem, kritālām, saimnieciskās darbības neskartu zemsedzi un krūmu stāvu.
59. Nozīmīgs meža bioloģiskās daudzveidības rādītājs ir arī atmirusī koksne mežaudzē (skat. Tabulu 1.6.), kur redzami dati vairāku gadu griezumā. Palielinājums 2009. – 2013. gadu periodā saistīts ar metodikas izmaiņām un vējgāžu ietekmi, bet ilgtermiņā atmirušās koksnes apjomam uz hektāru ir tendence pieaugt. Eiropas līmenī Latvija ir viena no valstīm ar lielāko atmirušās koksnes apjomu uz ha.⁴⁴

Tabula 1.6.
Atmirusī koksne mežos

Atmirušās koksnes veids	2003.-2008.g. m ³ /ha	2009. – 2013.g m ³ /ha	2014. – 2018.g m ³ /ha
Kritusi	10,4	15,5	12,8
Stāvoša	6,9	8,8	6,8
Vidēji, kopā	17,3	24,3	19,6

Avots: ZM⁴⁵

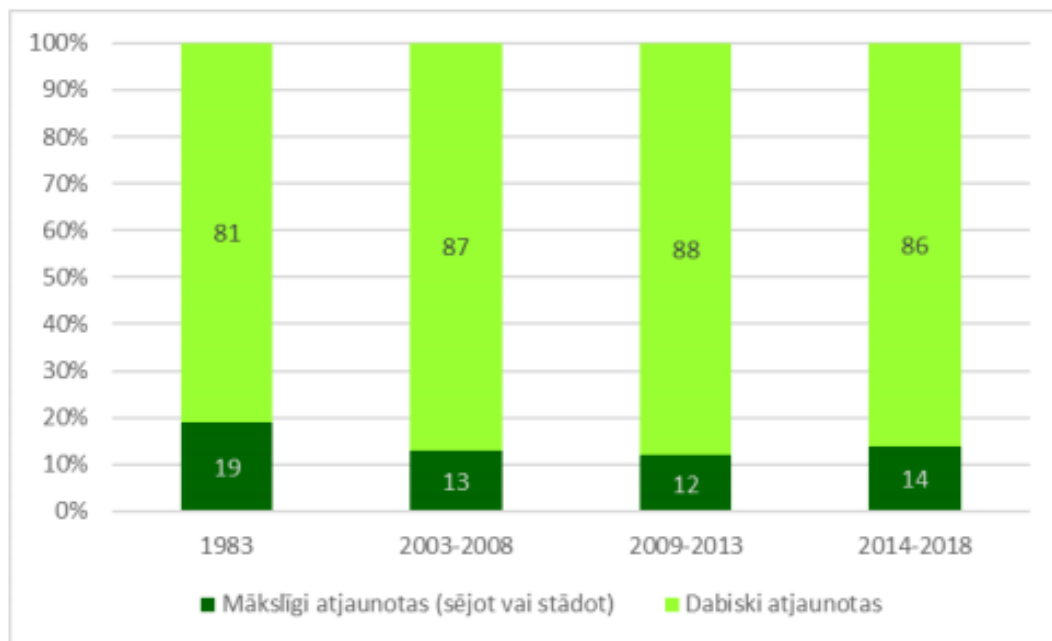
60. Vērtējot izmantots mežu atjaunošanas veidus pēc galvenās cirtes izpildes, meža īpašnieki un apsaimniekotāji izvēlas neveikt lielus finansiālus ieguldījumus un nestādīt kvalitatīvu (mērķtiecīgi sēklu plantācijas atlasītus un uzlabotus - ekoloģiski un klimatnoturīgus) – kokaudzētavās iegūtu stādmateriālu, bet atstāt platību dabiskai meža ataugšanai, tamdēļ tikai i, 14% ir stādīti meži. Latvijas mežos ir trīs galvenās koku sugas: priedes, bērzi un

⁴⁴ 147.lpp. Forest Europe procesa ziņojumā: <https://www.foresteurope.org/docs/fullsoef2015.pdf>

⁴⁵ Turpat.

egles.⁴⁶ Tie ir ļoti daudzveidīgi un nodrošina **dažādus ekosistēmu pakalpojumus**, tostarp biotopu, dzīvotņu, oglekļa piesaistes, ūdens regulēšanas un kvalitātes, erozijas novēršanas u.c. Izvērstis mežsaimniecības ietekmes uz saistīto ekosistēmu pakalpojumiem novērtējums, tai skaitā uz ainavu, drīzumā tiks pabeigts.⁴⁷

61. Koku sugu skaits Latvijas mežaudzēs nav mainījies, un mežaudžu sadalījuma dinamikā pēc atjaunošanas veida dominē dabiski atjaunotas mežaudzes (skat. 1.8. att.), nav mainījušies arī Latvijas mežaudžu dabiskuma rādītāji – cilvēka neskarts mežs, introducētu koku sugu mežaudzes, pēdējā piecgadē palielinājusies plantāciju mežu platība, kaut gan pēdējā piecgadē samazinājies atmirušās koksnes apjoms mežā, tas joprojām ir liels – 19,6 m³ /ha, ievērojami vairāk nekā vidēji Eiropā^{48,49}. Indikators vērtību tendences liecina par bioloģiskās daudzveidības stabilitāti mežā.⁵⁰

1.8.att. Dabiski un mākslīgi atjaunoto mežaudžu īpatsvars, % (Avots: ZM, NMM)

62. Latvijas mežu bioloģisko daudzveidību ir veidojusi un uztur tradicionālā Latvijas mežsaimniecība – mazo kailciršu sistēma ar relatīvi garu cirtes aprites periodu, mijiedarbībā ar cilvēka maz ietekmētu meža teritoriju tīklu. **Aizsargājamās teritorijas un teritorijas ar dažādiem saimnieciskās darbības ierobežojumiem Latvijā aizņem 28,2% no kopējās mežu platības.** Dabas vērtību saglabāšanai izveidotas Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kopskaitā 683. Daļa no šīm teritorijām ir iekļautas vienotajā Eiropas nozīmes aizsargājamo teritoriju tīklā *Natura 2000*.⁵¹
63. Analizējot mežu platību atkarībā no to piederības formas un saimnieciskās darbības ierobežojumu īpatsvara, secināms, ka privātajos mežos ietilpst apjoma ziņā lielākas platības saimniecisko mežu nekā valsts vai pašvaldību mežos, jo saimnieciskās darbības ierobežojumu ir mazāk (skat. 1.9.att.).

⁴⁶ Meža nozares skaitļos un faktos 2020, https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/ZM/mezhi/skaitlifakti_LV20.pdf

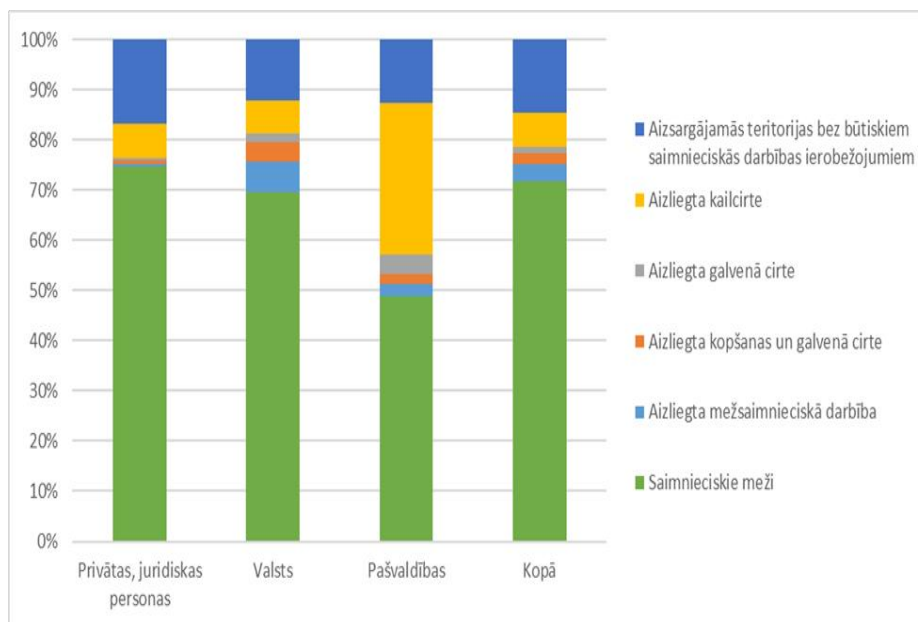
⁴⁷ Mežsaimniecības ietekme uz meža un saistīto ekosistēmu pakalpojumiem http://www.silava.lv/userfiles/file/Projektu%20parskati/2017_Libiete_LVM_EP_bezapt.pdf

⁴⁸ 147.lpp. Forest Europe procesa ziņojumā: <https://www.foresteuropa.org/docs/fullsoef2015.pdf>

⁴⁹ <https://www.foresteuropa.org/docs/fullsoef2015.pdf>

⁵⁰ Informatīvais ziņojums par Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādņu īstenošanu 2015.–2018. gada

⁵¹ Meža nozares skaitļos un faktos 2020, https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/ZM/mezhi/skaitlifakti_LV20.pdf

1.9.att. Saimnieciskās darbības ierobežojumu īpatsvars, %. Avots: VMD

64. Pēc Meža valsts reģistra 2020. gada datiem Natura 2000 teritorijās un mikroliegumos mežsaimnieciskā darbība ierobežota 65 395 ha, no kā:

- aizliegta mežsaimnieciskā darbība, aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte: 25 493 ha
- aizliegta galvenā cirte: 2 055 ha;
- aizliegta kailcirte: 37 847 ha.⁵²

65. Atsevišķu ārpus Natura 2000 mežu teritorijām esošu biotopu un dzīvotņu aizsardzībai ir izveidoti mikroliegumi. Noteikto mērķu sasniegšanai šajās teritorijās ir noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi, tāpēc nepieciešams kompensēt mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ neiegūtos ieņēmumus teritorijās, kas nodrošina direktīvu 92/43/EEK un 2009/147/EK prasību īstenošanu.

66. Atbilstoši Latvijas meža politikai, privātajiem meža īpašniekiem ir tiesības saņemt kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem. Lauku attīstības programmas 2014. – 2020. gadam ietvaros tiek īstenots atbalsta pasākums “Natura 2000 maksājumi meža īpašniekiem”, kura ietvaros ikgadēji tiek kompensēti būtiski mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi Natura 2000 teritorijās vai mikroliegumos. LAP noteiktais sasniedzamais rādītājs platībām, par kurām tiek piešķirts atbalsts, ir 40 000 ha. Atbalstam 2019.gadā pieteikti un apmaksāti 45,8 tūkst. ha, kas ir 115% no LAP mērķa, izmaksājot vairāk kā 4 milj.EUR.

67. Neliela daļa kompensācijas tiek izmaksātas arī tādām platībām, kas nav atbalsttiesīgas LAP kontekstā (skat. Tabulu 1.8.). **Šobrīd Latvijā darbojas kompensāciju sistēma, kas ļauj zemes īpašniekam saņemt ikgadēju kompensāciju.** Taču aktualizējusies diskusija par kompensācijas apmēru, uzsverot to, ka līdzšinējā pieeja nedod iespēju gūt visu ienākumu uzreiz, kā tas notiktu, veicot mežizstrādi vienā paņēmienā. Ir nepieciešams pilnveidot kompensāciju sistēmu, to papildinot ar citiem mehānismiem, kas zemes īpašniekiem dod iespēju saņemt tūlītēju un samērīgu kompensāciju par noteiktajiem mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem īpašumā. Viens no Latvijas izaicinājumiem ir nodrošināt vides finansējuma atbilstoša līmeņa saglabāšanu⁵³.

⁵² Valsts Meža dienesta sniegtie dati par 2021.gadu

⁵³The EU Environmental Implementation Review 2019 Country Report - LATVIA https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_lv_en.pdf

Tabula 1.8.
Dabas aizsardzības pārvaldes administrētās kompensācijas no valsts budžeta

Kompensācijas veids	2016.gads	2017.gads	2018.gads	2019.gads	
	<i>Piešķirts un izmaksāts, euro</i>	<i>Piešķirts un izmaksāts, euro</i>	<i>Piešķirts un izmaksāts, euro</i>	<i>Piešķirts, euro</i>	<i>Izmaksāts, euro</i>
mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi	4 144	3 644	9 605	13487	11025

Avots: DAP, 2020

68. Vērtējot mežu biotopu šī brīža stāvokli, konstatēts, ka kopš 2013. gada vērojami uzlabojumi, lai gan visaptverošs labvēlīgs stāvoklis vēl nav sasniegts 1.4.attēls un Tabula 1.9.

Tabula 1.9.
ES nozīmes mežu biotopu aizsardzības stāvoklis Latvijā 2013-2018.g.

ES dzīvotnes kods (atbilstoši ES Sugu un Dzīvotņu direktīvai)	ES dzīvotnes nosaukums	Dabiskās izplatības areāls	Dzīvotnes aizņemtā platība	Specifiskas struktūras un funkcijas, ieskaitot tipiskās sugas, vērtējums	Nākotnes perspektīvu vērtējums	Kopējais vērtējums
9010	Veci vai dabiski boreāli meži.	FV	XX	U2	XX	U2
9020	Veci jaukti platlapju meži.	FV	XX	U2	U1	U2
9060	Skujkoku meži uz osveida reljefa formām.	FV	FV	U2	U2	U2
9080	Staignāju meži.	FV	U1	U2	U1	U2
9160	Ozolu meži.	FV	XX	U1	U1	U1
9180	Nogāžu un gravu meži.	FV	FV	U1	U1	U1
91D0	Purvaini meži.	FV	U1	U1	U1	U1
91E0	Aluviāli krastmalu un palieņu meži.	FV	FV	U1	U1	U1
91F0	Jaukti ozolu, gobu, ošu meži gar lielām upēm.	FV	FV	U1	U1	U1
91T0	Ķērpjiem bagāti priežu meži	XX	XX	U1	U1	U1
9050	Lakstaugiem bagāti egļu meži	XX	XX	U2	U1	U2

Apzīmējumi:

Ar * atzīmētas ES prioritāri aizsargājamās dzīvotnes (ES nozīmes biotopi)

FV Aizsardzības stāvoklis labvēlīgs (Favourable)

U1 Aizsardzības stāvoklis nelabvēlīgs-nepietiekams (Unfavourable-Inadequate)

U2 Aizsardzības stāvoklis nelabvēlīgs-slikts (Unfavourable-Bad)

XX Aizsardzības stāvoklis nezināms (Unknown)

Avots: DAP sagatavotais ziņojums EK⁵⁴

69. Lai mežu īpašnieki veiksmīgāk izprastu savu īpašumu apsaimniekošanas pamatprincipus, tai skaitā, informāciju par mežu nozīmi bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā, ir nepieciešams sniegt informatīvo un izglītojošo atbalstu arī no valsts puses. Tiem īpašniekiem, kuriem meži ir iekļauti Natura 2000 teritorijā, īpaši svarīgi noskaidrot konkrētās teritorijas apsaimniekošanas nosacījumus, kā arī ierobežojumu un aizliegumu iemeslus. Par labu palīgu pamatinformācijas avotu var kalpot “Aizsargājamo biotopu saglabāšanas vadlīnijas Latvijā”, kas ietver arī mežu sadaļu. Vadlīnijās izmantoti dažādi apzīmējumi darbībām, kas vērstas uz biotopa labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanu. Visplašākajā izpratnē šīs rīcības – gan pasīvas, gan aktīvas – saucas par biotopu aizsardzību. Biotopa aizsardzība visplašākajā izpratnē ietver rīcības – īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un mikroliegumu izveidi, dažādās formās noteiktus aizliegumus un ierobežojumus, dabas aizsardzības pasākumu un attīstības plānošanu, kā arī degradētu biotopu aktīvu, mērķtiecīgu atjaunošanu, apsaimniekošanu vai izveidošanu vietās, kur tas izzudis vai iznīcināts.⁵⁵

Kopsavilkums:

70. Latvijas mežu bioloģisko daudzveidību ir veidojusi un uztur tradicionālā Latvijas mežsaimniecība – mazo kailciršu sistēma ar relatīvi garu cirtes aprites periodu. Pēdējos gados vērojama tendence palielināties mežu izmantošanas intensitātei, jo saimnieciskajos mežos netika laicīgi neveiktas **meža atjaunošanas cirtes** dažādu iemeslu dēļ, tai skaitā nelabvēlīgu laikapstākļu un zemas kokmateriālu tirgus cenas, kamdēļ uzkrājies liels apjoms pieaugušu un pāraugušu mežaudžu, taču faktiski izpildītais ciršanas apjoms gadā joprojām ir mazāks, nekā pieļaujamais ciršanas apjoms t.i. koksnes krājas pieaugums gadā, kas noteikts pamatojies uz meža statistiskās inventarizācijas datiem.
71. Vērtējot izmantots **mežu atjaunošanas veidus** pēc galvenās cirtes izpildes, meža īpašnieki un apsaimniekotāji izvēlas neveikt lielus finansiālus ieguldījumus un nestādīt kvalitatīvu (mērķtiecīgi sēklu plantācijas atlasītus un uzlabotus un klimatnoturīgus), – kokaudzētavās iegūtu stādmateriālu, bet atstāt platību dabiskai meža ataugšanai, tamdēļ tikai 14% ir stādīti meži t.sk. mistraudzes.
72. Pēc mežaudžu dabiskuma rādītājiem, indikatoru vērtību tendences liecina par bioloģiskās daudzveidības stabilitāti mežā. Vērtējot mežu biotopu stāvokli uz 2019. gadu, konstatēts, ka kopš 2013. gada vērojami uzlabojumi, lai gan visaptverošs labvēlīgs stāvoklis vēl nav sasniegts. Meža biotopa labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanai, meža apsaimniekotājiem un īpašniekiem var kalpot “Aizsargājamo biotopu saglabāšanas vadlīnijas Latvijā”, kas aptver gan pasīvas, gan aktīvas rīcības.
73. Aizsargājamās teritorijas un teritorijas ar dažādiem saimnieciskās darbības ierobežojumiem Latvijā aizņem 28,2% no kopējās mežu platības. Kompensāciju apjomi par dabas aizsardzības teritorijās noteiktajiem mežsaimnieciskajiem ierobežojumiem ir neatbilstoši zaudējumiem par saimnieciskās darbības ierobežojumiem.

⁵⁴ https://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikācijas/REP_EK_2019_1_ES_dzivotnu_stavoklis_LV.pdf ;
<https://www.daba.gov.lv/lv/zinojumi-eiropas-komisijai>

⁵⁵ https://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikācijas_b_vadlinijas/GRAM_17_biotopu_vadlinijas_6_Mezi.pdf

Vajadzības:

74. Nepieciešams sniegt konsultatīvu un izglītojošu atbalstu, lai mežu īpašnieki veiksmīgāk izprastu savu īpašumu apsaimniekošanas pamatprincipus, tai skaitā par rīcību bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā.
75. Jāaktualizē kompensāciju sistēma, lai nodrošinātu adekvātu atbalstu meža īpašniekiem par ierobežojumiem sabiedrībā labā, - bioloģiskās daudzveidības aizsardzības nodrošināšanai, kas vienlaicīgi stimulētu īpašnieku ieinteresētību saglabāt dabas vērtības t.sk. veicot mērķtiecīgus biotehniskus pasākumus, vienlaicīgi novēršot konfliktu starp dabas aizsardzību un mežsaimniecisko darbību.

2. Atsevišķas vides rādītāji bioloģiskās daudzveidības raksturošanai lauksaimniecībā un mežsaimniecībā

2.1 Putnu sugu stāvoklis

76. Lauksaimniecības zemes Latvijā ir starptautiski nozīmīgs biotops migrējošiem putniem, īpaši dzērvēm un zosīm. Līdz šim valstī kopumā reģistrētas ap 150 caurceļojošiem putniem nozīmīgas teritorijas lauksaimniecības zemēs, 15 no tām iekļautas Eiropas starptautiski putniem nozīmīgo vietu sarakstā. Šīs teritorijas ir aizsargājamās atbilstoši Bonnas Konvencijai, ko Latvija ratificējusi 1999. gadā. Migrējošos putnus nelabvēlīgi ietekmē graudaugu sējumu platību samazināšanās vietās, kas piemērotas šo putnu atpūtai, kā arī lauku fragmentācija, ceļmalām un grāvjiem aizaugot ar krūmiem.⁵⁶
77. DAP veic kompensāciju aprēķinus un izmaksu lauksaimniekiem un zivsaimniekiem, kas cietuši migrējošo nemedījamo putnu sugu dēļ (skat.Tabulu 2.1.). DAP norāda, ka **de minimis dēļ izmaksas ir mazākas nekā faktiski aprēķinātie zaudējumi, kā arī ne visi lauksaimnieki piesakās kompensāciju saņemšanai.** Esošā kompensāciju sistēma par saimnieciskās darbības ierobežojumiem ne vienmēr ir pietiekoši motivējoša, jo daļa īpašnieku mazo platību dēļ (mazāka par vienu hektāru) uz maksājumu pieteikties nevar. Vienlaikus, pilnveidojot atbalsta maksājumu un kompensāciju sistēmu, kas saistīta ar dabas vērtību saglabāšanu, iespējams gūt lielāku sabiedrības atbalstu dažādu intensīvu saimniecisko darbību ierobežošanai. Ņemot vērā, ka grozījumu izdarīšana kompensāciju izmaksu regulējošos normatīvajos aktos ir sabiedrībā jutīgs jautājums, normatīvā regulējuma pilnveidošana būtu uzsākama pēc VARAM konceptuālas atbildes saņemšanas par šī jautājuma iespējamo virzību.⁵⁷ Šobrīd VARAM 2020. gada noslēdzoties ir sagatavojis informatīvo ziņojumu valdībai, par kompensāciju sistēmas (t.sk. apmēriem) pilnveidošanu, saistībā ar saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos, gan attiecībā uz migrējošiem nemedījamiem putniem, gan mežsaimniecību, lauksaimniecību, apikultūru un akvakultūru.

Tabula 2.1.

Piešķirtās kompensācijas par īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem postījumiem

	2016.gads	2017.gads	2018.gads	2019.gads
--	-----------	-----------	-----------	-----------

⁵⁶ <http://biodiv.daba.gov.lv/cooperation/lauksaimn>

⁵⁷ <https://www.daba.gov.lv/lv/darbibas-strategija>

Kompensācijas veids	Piešķirts un izmaksāts, euro	Piešķirts, euro	Izmaksāts, euro	Piešķirts, euro	Izmaksāts, euro	Piešķirts, euro	Izmaksāts, euro
augkopība	187 180	157 593	157 593	50 722	37 331	1 290 895	497 865
akvakultūra	766	372 176	299 166	211 362	206 644	170 084	77 728

Avots: DAP, 2020

78. Agroainavā sastopamo putnu sugu skaitu nosaka tās raksturs - lauku platība un apsaimniekošanas intensitāte, dabisku biotopu un ekstensīvi izmantotu teritoriju īpatsvars, koku un krūmāju īpatsvars, dažādu mitrāju un ūdenstilpju klātbūtne, ainavas daudzveidība (mozaīkveida raksturs). Daudzas sugas dzīvo dažādu biotopu kompleksā, tādēļ robežu starp ainavu tiem, kur viņi ir sastopami, ir grūti vai pat neiespējami novilkt. Lauku ainavā sastopamos putnus var iedalīt ekoloģiskās grupās pēc tiem raksturīgajiem biotopiem un dzīves veida.⁵⁸

Tabula 2.2.

Ligzdojošo putnu skaits dažādās ekosistēmās

Ainavas tips	Aizņemtā platība % no Latvijas teritorijas (64 500 km ²)	Kopējais ligzdojošo putnu sugu skaits	Latvijas Sarkanajā Grāmatā iekļauto sugu skaits
Jūras piekraste (ietverot tikai pludmalī un kāpu zonu)	490 km	10	6
Iekšējie ūdeņi	3,7	57	22
Piekrastes pļavas	~ 0,5	27	8
Purvi	4,9	25	13
Meži	44,6	102	25
Agroainava	38,8	42	10
Apdzīvotas vietas	~ 5,0	39	3

Avots: DAP

79. Lai novērtētu vispārējās tendences putnu populāciju pārmaiņās, ir izstrādāti kompleksi indikatori: **Lauku putnu indekss un Meža putnu indekss**. 2019.gadā abu Meža putnu indeksu (MPI) variantu vērtības bija zemākas nekā jebkura Lauku putnu indeksa varianta vērtības (2.3.tabula; 2.1.attēls). Abas MPI versijas pa gadiem svārstās līdzīgi, tomēr LFoBI-2015 jau kopš 2. gada ir konstanti zemāks kā LFoBI-2007, kas skaidrojams ar atšķirībām abus indeksus veidojošo sugu sarakstos. Arī kļūdas intervāls LFoBI-2015 ir nedaudz šaurāks.

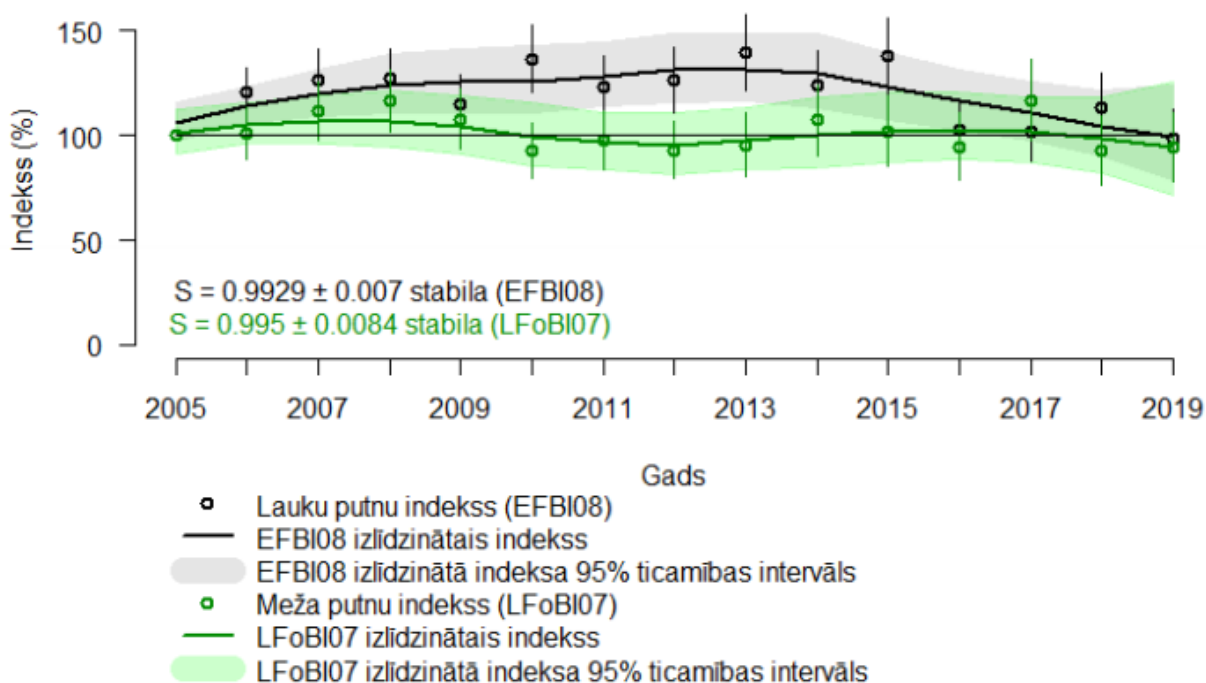
⁵⁸ <http://biodiv.daba.gov.lv/cooperation/lauksaimn/cooperation/lauksaimn/fol407337>

Tabula. 2.3.

Lauku un meža putnu indekss

Rādītājs	Datu kopa	Indekss	2014	2015	2016	2017	2018	Tendence 5 gadi
Lauku putnu indekss	1995-2018	EFBI08	109,17	120,54	88,57	88,39	99,62	0,943 mērens samazinājums
Meža putnu indekss	2005-2018	LFoBI07	94,84	95,16	88,56	96,87	78,55	0,9805 neskaitdra

Avots: DAP, (2018)⁵⁹

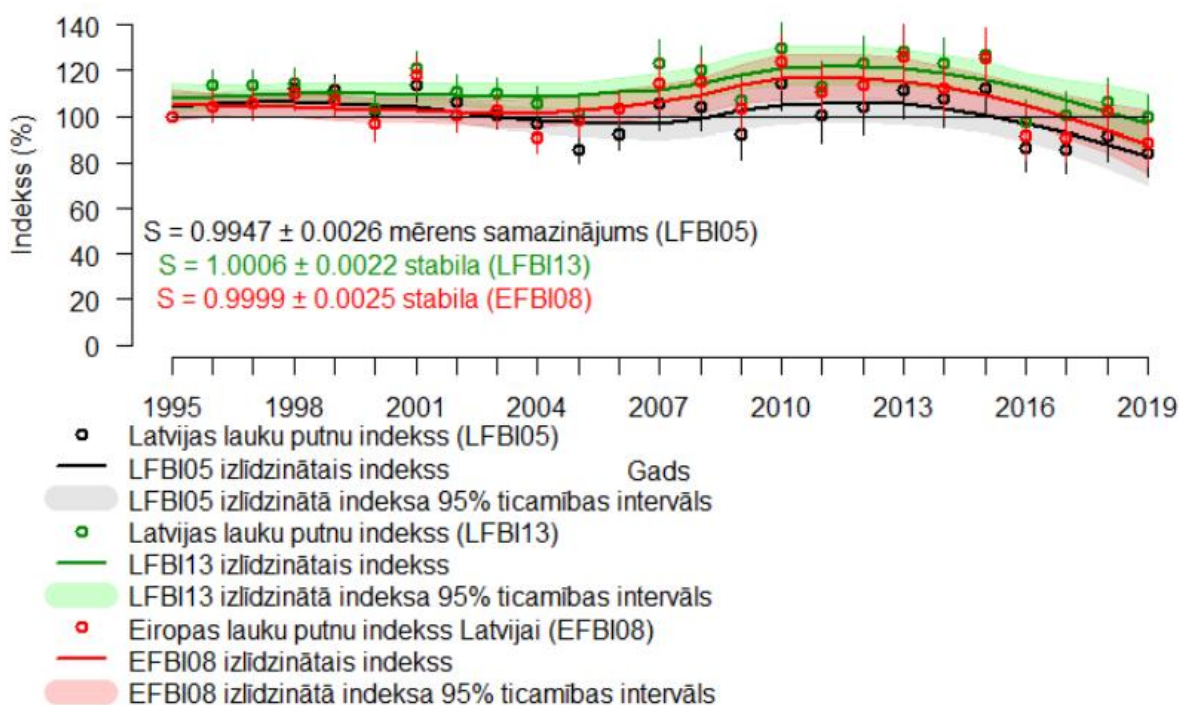
2.1.attēls. Meža putnu indekss (LFoBI-2007) un Lauku putnu indekss (EFBI-2008) 2005 – 2019, to standartklūdas, izlīdzinātās tendences un tendenču 95% ticamības intervāli. Meža putnu indekss rēķināts, izmantojot sugu sarakstu, kas identisks visās iepriekšējās atskaitēs ziņoto Meža putnu indeksu rēķināšanā. Indeksa aprēķinā ietvertas sugas saskaņā ar EBCC Paneiropas putnu monitoringa programmas Boreālā reģiona meža speciālistu sugu sarakstu (vistu vanags, zvirbuļvanags, mežirbe, pelēkā dzilna, melnā dzilna, vidējais dzenis, mazais dzenis, baltmugurdzenis, sila strazds, svirlītis, zeltgalvītis, mazais mušķērājs, melnais mušķērājs, garastīte, puva zīlīte, pelēkā zīlīte, cekulzīlīte, meža zīlīte, mizuložņa, riekstrozis, egļu krustknābis, svilpis, dižknābis). Lauku putnu indekss rēķināts, izmantojot sugu sarakstu, kurā ietvertas sugas saskaņā ar EBCC Paneiropas putnu monitoringa programmas lauku putnu saraksta 2008. gada versiju un ir identisks visās iepriekšējās atskaitēs izmantotajam EFBI-2008 sarakstam (baltais stārķis, grieze, ķīvīte, parastā ūbele, lauku cīrulis, dzeltenā ciela, pļavu čipste, bezdelīga, lukstu čakstīte, brūnspārnu ļauķis, brūnā čakste, mājas strazds, lauku zvirbulis, kaņepītis, dzeltenā stērste).⁶⁰

⁵⁹ <http://www2.meteo.lv/varam/2015/>

⁶⁰ https://www.daba.gov.lv/upload/File/DOC_MON/MON_ATSK_19_dienas_putni_gala_atskaite.pdf

2.1.1. Lauku putnu indekss

80. **Lauku putnu indekss** (LPI) ir viens no vides rādītājiem, kas tiek izmantots lauksaimniecības ietekmes uz bioloģiskās daudzveidības raksturošanai.
81. LPI pastāv trīs versijas: Latvijas lauku putnu indekss (LFBI-2005), kas identisks visos iepriekšējos ziņojumos dotajam un veidots, kombinējot Latvijā nozīmīgas ar lauksaimniecības zemēm saistītas putnu sugas, pēc EBCC (Eiropas Putnu uzskaišu padomes) izstrādātā sugu saraksta (2008. gada sarakstu versijas; EFBI-2008), kā arī modificēta Latvijas Lauku putnu indeksa versija (LFBI-2013), kas veidota, izmantojot pārskatītu sugu sarakstu un pirmo reizi atskaitēs iekļauts 2013. gadā (Auniņš, Keišs 2013⁶¹).
82. Visas 3 Lauku putnu indeksa versijas 14 gadu periodā (2005 – 2019) klasificējas kā stabilas (2.2.attēls). Divu no trim LPI versiju īstermiņa (piecu gadu) tendences klasificējas kā neskaidras, bet vienai (LFBI-13) tā arī klasificējas kā "mērens samazinājums". Visām trim Lauku putnu indeksa versijām pēc kāpuma pērn 2019. gadā atkal vērojams kritums, bet indeksa EFBI-2008 varianta vērtība ir zemākā indeksa pastāvēšanas vēsturē.
83. Joprojām grūti vērtēt Lauku putnu indeksu pēdējo gadu samazinājuma iemeslus. Pašlaik trūkst specifisku pētījumu, kas analizētu dažādu lauku atbalsta pasākumu ietekmi uz lauku putnu indeksus veidojošo sugu populācijām. **Valstij jāveic mērķtiecīgus pētījumus, kas ļautu novērtēt Latvijas Lauku attīstības programmā ietverto pasākumu ietekmi uz lauku putnu indeksu veidojošajām sugām.**

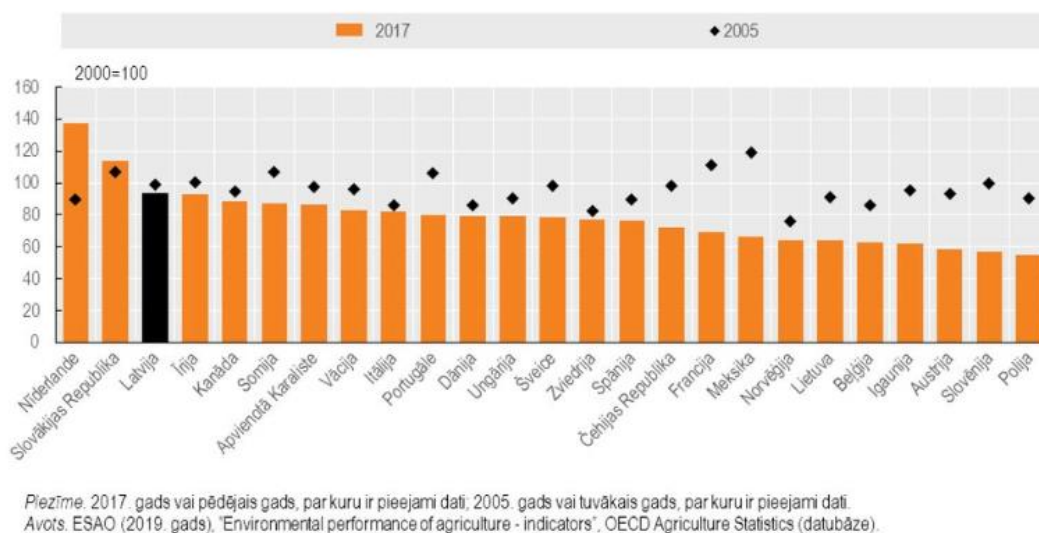

2.2.attēls. Lauku putnu indekss 1995 – 2019 (augšā) un tā vērtības, standartklūdas, izlīdzinātās tendences un tendenču 95% ticamības intervāli (apakšā). *Indekss aprēķināts, izmantojot 3 atšķirīgus sugu sarakstus (LFBI-2005, EFBI-2008 un LFBI-2013). LFBI-2005 – indeksā ietvertas Latvijā nozīmīgas ar atklātām lauksaimniecības zemēm saistītas putnu sugas (baltais stārķis, grieze, ķīvīte, lauku cīrulis, pļavu čipste, dzeltenā cielava, lukstu čakstīte, kārklu ļauķis, purva ļauķis, dadzītis, kaņepītis, mazais svilpis, dzeltenā stērste), EFBI 2008 – indeksā*

⁶¹ Auniņš A., Keišs O. 2013. Lauku putnu populācijas indeksa monitorings. Gala atskaite par 2013. gadu. Latvijas Ornitoloģijas biedrība, Rīga

ietvertas sugas saskaņā ar EBCC Paneiropas putnu monitoringa programmas lauku putnu saraksta 2008. gada versiju (baltais stārķis, grieze, ķīvīte, parastā ūbele, lauku cīrulis, dzeltenā cielava, pļavu čipste, bezdelīga, lukstu čakstīte, brūnspārnu ļauķis, brūnā čakste, mājas strazds, lauku zvirbulis, kaņepītis, dzeltenā stērste), LFBI-2013 – pārskatīts LFBI-2005, indeksā ietvertas Latvijā nozīmīgas ar lauksaimniecības zemēm saistītas putnu sugas (baltais stārķis, grieze, ķīvīte, lauku cīrulis, pļavu čipste, dzeltenā cielava, lukstu čakstīte, kārklu ļauķis, purva ļauķis, brūnspārnu ļauķis, brūnā čakste, mājas strazds, lauku zvirbulis, dadzītis, mazais svilpītis, dzeltenā stērste).⁶²

84. Lauku putnu indekss, kas ir bioloģiskās daudzveidības izmaiņu barometrs lauksaimniecības zemē, liecina, ka Latvija ieņem vienu no trim augstākajām vietām ESAP valstu starpā attiecībā uz lauku putnu populāciju (att.2.3.), kas norāda, ka salīdzinājumā ar daudzām citām valstīm tās lauksaimniecības zeme ir labvēlīgāka gan putniem, gan bioloģiskajai daudzveidībai kopumā.⁶³

2.3.att. Lauku putnu populāciju ESAP valstu starpā, 2017.

85. Naktsputnu fona monitoringa lauksaimniecības zemēs dati⁶⁴ liecina par to, ka esošā lauksaimniecības prakse ietekmē dažādas ar atklātu ainavu saistītas putnu sugas. Viena no sugām, par ko pieejams visvairāk informācijas, ir grieze – ilgtermiņā (1989.-2018.gads) griezes skaita tendence ir mēreni pieaugusi (kas skaidrojams ar griežu skaita strauju pieaugumu 1990.gadu sākumā, jo suga saistīta ar ekstensīvi apsaimniekotiem zālājiem, tā savulaik sekmīgi izmantoja pamestās lauksaimniecības zemes, kas aizauga ar zālājiem līdzīgu veģetāciju, ar ko izskaidrojams šīs sugas populācijas pieaugums 1990.-tajos gados), savukārt pēdējo trīspadsmit gadu laikā (2006.-2018.gads) griezes populācija ir mēreni samazinājusies, it īpaši pēdējo sešu gadu laikā, kad skaits gājis tikai uz leju. Griežu skaita samazinājums skaidrojams gan ar lauksaimniecības intensificēšanos, gan ilggadīgo zālāju pārveidošanu aramzemēs vai apbūves teritorijās (īpaši Rīgas apkārtnē), apmežošanu u.c. iemesliem, kas specifiski nav pētīti. LAP šobrīd ietvertais atbalsts BDUZ ir balstīts uz augu un biotopu, nevis putnu (t.sk. griežu) aizsardzību, tomēr iepriekš praktizētā vēlā pļauja, kas bija vairāk vērsta uz putnu aizsardzību, nav veicinājusi zālāju botāniskās kvalitātes paaugstināšanos. Attiecībā uz putnu zālāju apsaimniekošanu grieze ir viena no sugām, kam būtu jāparedz īpaši pasākumi BDUZ aktivitātē vai nosacījumi ilggadīgo zālāju

⁶²https://www.daba.gov.lv/upload/File/DOC_MON/MON_ATSK_19_dienas_putni_gala_atksaite.pdf

⁶³ OECD (2019), *ESAO Vides raksturlielumu pārskats par Latviju 2019.gads*, OECD Publishing, Paris/State Language Centre, Rīga, <https://doi.org/10.1787/f42e7030-lv>.

⁶⁴ O.Keišs, 2018. Fona monitorings: naktsputnu monitorings lauksaimniecības zemēs. Gala atskaite par 2018.gadu.

apsaimniekošanā, kas paredz nelielu nenoplautu platību saglabāšanu un buferzonu gar lauku malām veidošanu.⁶⁵

86. Lauksaimniecības zemju speciālistu sugas ietekmē lauksaimniecības zemju apsaimniekošanas prakse. Tā, piemēram, dzeltenācielava dod priekšroku mitriem zālājiem, kamēr mazais svilpis – zālāju un krūmu mozaīkai. Mitro zālāju daudzums Latvijā ir būtiski samazinājies šajā periodā gan to neapsaimniekošanas un aizaugšanas ar krūmiem dēļ, gan arī, pārvēršot tos aramzemē. Tas atspoguļojas arī dzeltenās cielavas populācijas kritumā.⁶⁶
87. Applūstošas palieņu pļavas ir arī ķikuta dzīvotne. Ķikuta izplatība mūsdienā Latvijā ir - ļoti sadrumstalota un Kurzemē tas ir praktiski iznīcis. Kopš 1990. gada Latvijā tika atklāti vairāki ķikutu riesti un patlaban pēc šobrīd DAP rīcībā esošajiem datiem ķikutam nozīmīgi zālāji konstatēti vismaz 1520 ha platībā, bet iespējamās vēl citas dzīvotnes, tamdēļ īpaši prioritāri jāievieš ķikuta dzīvotņu apsaimniekošanas pasākumi⁶⁷

2.1.2. Meža putnu indekss

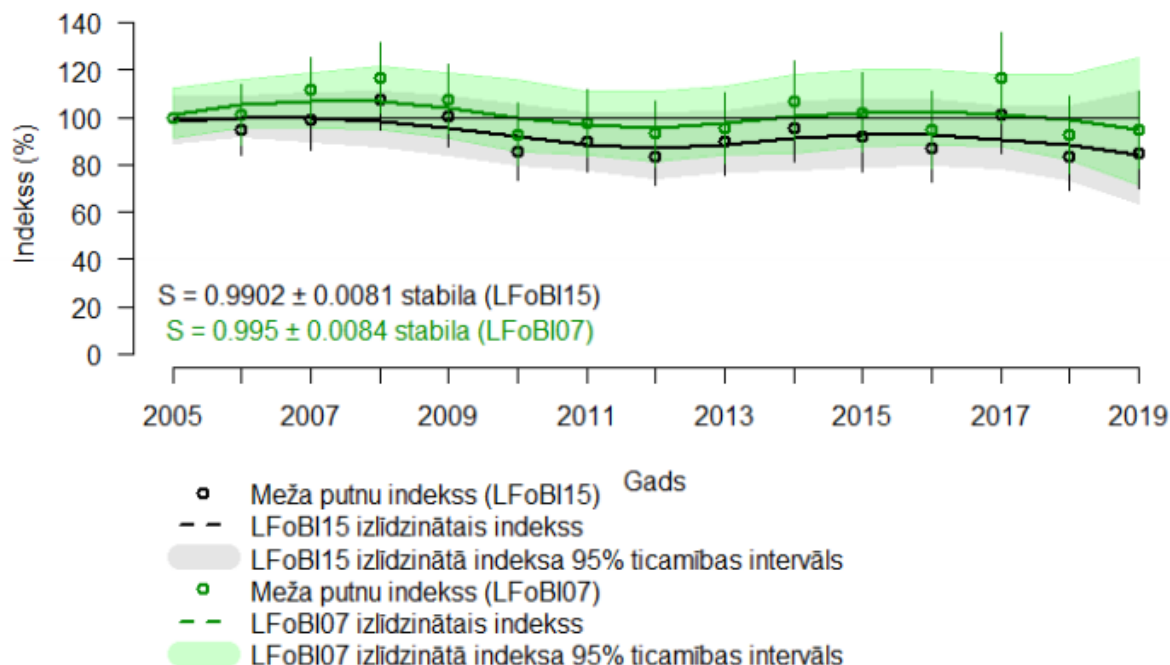
88. Nacionālajā ziņojumā par vides stāvokli 2012.-2015. periodam, **vietējo putnu populācijas indeksa** (VPPI) vietā, lai novērtētu vispārējās tendences putnu populāciju pārmaiņās, ir iekļauts meža **putnu indekss (MPI)**, kas arī rāda Latvijai nozīmīgus procesus.
89. Meža putnu indeksa abām versijām (skat.2.4. attēls) pēc iepriekšējā gada indeksa krituma bijis neliels kāpums, bet šī gada indeksu vērtības (LFoBI-2007 – 94,58% un LFoBI-2015 – 84,57%) būtiski neatšķiras no iepriekšējā gadā reģistrētajām. Abu Meža putnu indeksu tendences 2005.-2019. gadu periodam vērtētas kā stabilas, bet īstermiņa (pēdējie 5 gadi) – kā neskaidras.⁶⁸

⁶⁵ DAP, 2019, Priekšlikumi Lauku attīstības programmai

⁶⁶ Latvijas Ornitoloģijas biedrība, 2019, Dienas putnu fona monitorings 2019.gads, https://www.daba.gov.lv/upload/File/DOC_MON/MON_ATSK_19_dienas_putni_gala_ataskaite.pdf

⁶⁷ DAP, 2019, Priekšlikumi Lauku attīstības programmai

⁶⁸ https://www.daba.gov.lv/upload/File/DOC_MON/MON_ATSK_19_dienas_putni_gala_ataskaite.pdf

2.4.attēls. Meža putnu indeksa divas versijas: LFoBI-2007 un LFoBI-2015 (2005 – 2019), to standartklūdas, izlīdzinātās tendences un tendenču 95% ticamības intervāli. Meža putnu indekss LFoBI-2007 rēķināts, izmantojot sugu sarakstu, kas identisks visās iepriekšējās atskaitēs ziņoto Meža putnu indeksu rēķināšanā. Indeksa aprēķinā ietvertas sugas saskaņā ar EBCC (Paneiropas putnu monitoringa programmas) Boreālā reģiona meža speciālistu sugu sarakstu (vistu vanags, zvirbulvanags, mežirbe, pelēkā dzilna, melnā dzilna, vidējais dzenis, mazais dzenis, baltmugurdzenis, sila strazds, svirlītis, zeltgalvītis, mazais mušķērājs, melnais mušķērājs, garastīte, puva zīlīte, pelēkā zīlīte, cekulzīlīte, meža zīlīte, mizložņa, riekstrozis, egļu krustknābis, svilpis, dižknābis). LFoBI-2015 rēķināts, izmantojot sugu sarakstu, kurā ietvertas visas tās pašas sugas, kas LFoBI-2007, bet papildus iekļaujot tajā arī trīspirkstu dzeni.⁶⁹

Kopsavilkums:

90. Lauksaimniecības zemes Latvijā ir starptautiski nozīmīgs biotops migrējošiem putniem, īpaši dzērvēm un zosīm, - graudaugu sējumu platībās.
91. Par migrējošo putnu postījumiem lauksaimniekiem pieejamie kompensāciju apjomi un veidi ilgstoši nav aktualizēti un pašlaik ir nemotivējoši, tādējādi nav līdzsvarotas intereses starp dabas aizsardzību un saimniecisko darbību.
92. Lai novērtētu vispārējās tendences putnu populāciju pārmaiņās, ir izstrādāti kompleksi indikatori: LPI un MPI, kur ilgtermiņā (14 gadi) LPI klasificējas kā stabila, MPI – vērtētas kā stabila, bet īstermiņā (5 gadi) LPI tendences klasificējas kā neskaidras vai ar mērenu samazinājumu, savukārt, MPI - kā neskaidras. Konkrēti iemesli šādiem rādītājiem nav zināmi un ir papildus pētāmi. Neskatoties uz šīm tendencēm, Latvija joprojām ieņem vienu no trim augstākajām vietām ESAP valstu starpā attiecībā uz lauku putnu populāciju, kas norāda, ka salīdzinājumā ar daudzām citām valstīm tās lauksaimniecības zeme ir labvēlīgāka gan putniem, gan bioloģiskajai daudzveidībai kopumā.

⁶⁹ DAP, Nacionālais ziņojums par vides stāvokli 2012.-2015., <http://www2.meteo.lv/varam/2015/>

Vajadzības:

93. Nepieciešams pārskatīt kompensācijas sistēmu un nodrošināt atbilstošu atlīdzību par ierobežojumiem bioloģiskās daudzveidības aizsardzībai, - gan migrējošiem putniem, gan īpaši aizsargājamu un apdraudētu putnu dzīvotnēm. Jāveicina profilaktisku ieguldījumu veikšanu, lai samazinātu medījumu un migrējošo sugu radītos zaudējumus.
94. Valstij jāveic mērķtiecīgus pētījumus, kas ļautu novērtēt Latvijas Lauku attīstības programmā ietvertu pasākumu ietekmi uz lauku putnu indeksu veidojošajām sugām, jo šobrīd tiešu LAP ietvaros īstenoto aktivitāšu ietekmi nav iespējams interpretēt.
95. Attiecībā uz putnu zālāju apsaimniekošanu jāparedz īpaši pasākumi griezei, - paredzot nelielu nenopļautu platību saglabāšanu un buferzonu gar lauku malām veidošanu, savukārt, applūstošās palieņu pļavās ir jāievieš ķikuta dzīvotņu apsaimniekošanas pasākumi.

2.2.Skrejvaboles un apputeksnētāji

96. Valsts pētījumu programmas “Lauksaimniecības resursi ilgtspējīgai kvalitatīvas un veselīgas pārtikas ražošanai Latvijā” projekta “Augsnes ilgtspējīga izmantošana un mēslošanas risku mazināšana”⁷⁰ ietvaros tika veikts skrejvaboļu un īsspārņu monitorings ziemas kviešu sējumos. Pētījumā konstatēts, ka par integrētās augu aizsardzības (IAA) indikatoriem kviešu sējumos izmantojamas četru skrejvaboļu sugu – *Amara plebeja*, *Nebria brevicollis*, *Bembidion guttula* un *Pterostichus niger*. *A. plebeja* ir IAA negatīvais indikators, jo tās dinamiskais blīvums būtiski pieaug sējumos, kuru apsaimniekošanas režīms ir pretrunā labai IAA praksei (kviešu bezmaiņas sējumi kombinācijā ar minimālu augsnes apstrādi). Pārējās sugas ir pozitīvie IAA indikatori, jo to populāciju dinamiskie blīvumi būtiski palielinās kviešu sējumos ar apartu augsni un rapsi kā priekšaugu, kas atbilst labai IAA praksei.
97. Skrejvabolēm un īsspārņiem ir būtiska nozīme agroceozēs, gan cīņā ar kaitēkļiem un nezālēm, gan kā bioloģiskās daudzveidības indikatoriem. Skrejvaboles monitorings ir iekļautas arī bioloģiskās daudzveidības fona monitoringa programmā, kas tiek īstenots kopš 2015.gada. Kopumā ir izveidotas 40 transektes, no kurām 14 atrodas zālajos un 5 ir agroceozēs. Pētījums skrejvaboļu un īsspārņu sabiedrības konvenciāli un bioloģiskā lauksaimniecība apsaimniekotās agroceozēs secina, ka bioloģiskā lauksaimniecība apsaimniekoto saimniecību laukos ir konstatēta lielāka sugu daudzveidība, tomēr atšķirība starp bioloģiski un konvencionāli apsaimniekotiem laukiem ir neliela. Nelielās atšķirības starp bioloģiskajiem un konvencionālajiem laukiem norāda uz maznozīmīgu pozitīvu bioloģiskās lauksaimniecības devumu bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā graudaugu sējumos. (Balalaikins, 2017)⁷¹. **Kopējo parauglaukumos konstatēto sugu skaits raksturo nevis apsaimniekošanas veidu, bet atsevišķu paraugkopā iekļauto parauglaukumu specifiskumu. Šī pētnieku izvirzītā hipotēze tika statistiski apstiprināta, proti, ka nav saistības starp konkrētām vaboļu sugām un apsaimniekošanas veidu.**⁷²
98. Apputeksnētāji ir ekosistēmu neatņemama daļa, jo daudzu sugu turpināšanās ir no tiem atkarīgi. Arī lauksaimniecības kultūras var dot ražu, pateicoties apputeksnētāju darbībai.

⁷⁰ https://llu.lv/congress/prezentacijas_PLZ_2018/Lauks-mezs-Ruta-Galoburda-AGROBIORES.pdf

⁷¹ Balalaikins. 2017. Bez mugurkaulnieku fona monitorings. 2017. gad atskaite, Daugavpils.

⁷² https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/lapas/Skrejvaboles_atskaite_final_2019.pdf

- Eiropas Savienībā vien aptuveni 84 % kultūraugu sugu un 78 % savvaļas puķu sugu vismaz daļēji ir atkarīgas no apputeksnēšanas ar dzīvnieku starpniecību (Eiropas Komisija, 2018)⁷³.
99. **Ekosistēmu pakalpojumi** ir visi tie labumi, resursi un procesi, ko cilvēcei nodrošina daba. **Augu apputeksnēšana** ir pieskaitāma pie ekosistēmas sniegtajiem Atbalsta pakalpojumiem. Ja ekosistēma šo pakalpojumu vairs nespēj veikt, auglīkoku apputeksnēšanā jāiesaista cilvēks, lai mehāniski pildītu šo funkciju, kas ir laikietilpīgs un izmaksu neefektīvs darbs.
 100. **Parastā medus bite** sava izlidojuma laikā var apmeklēt 500 - 1000 ziedu, bet dienā bite veic 10-15 šādus izlidojumus, bet bišu saimē aktīvo nektāra vācēju skaits sasniedz vairākus tūkstošus. Parasti kukaiņu skaits ir pietiekams, tādēļ augu apputeksnēšana dabā ir nodrošināta.
 101. **Kamenes** ir vienīgie kukaiņi, kuru snukītša garums ir pietiekams, lai varētu iegūt nektāru no sarkanā āboliņa stobrveidīgā ziedkausa dibena, kā arī citiem morfoloģiski līdzīgiem ziediem. **Mājas bites to paveikt nespēj, tādēļ sarkanā āboliņa laukus gandrīz nemaz neapmeklē.** Kameņu skaita samazināšanās Eiropā bija saistīta ar intensīvajai lauksaimniecībai raksturīgo lauku palielināšanas tendenci. Rezultātā lielās platībās izzuda neapstrādātas ežas un pļaviņas – biotopi, kādos kamenes veido savas ligzdas. Lai piesaistītu kamenes lauksaimniecības platībām, izstrādātas metodes to komerciālai pavairošanai. Šobrīd tās izmanto galvenokārt siltumnīcu un segtajās platībās: tomātu, zemeņu, pupu u.c. kultūraugu apputeksnēšanā.⁷⁴
 102. Latvijā apputeksnētāju monitorings pašreiz netiek veikts. Līdz ar to, Latvija neapņēma apputeksnētāju sugu indeksu, tāpēc nav informācijas par lauksaimniecības ietekmi uz apputeksnētājiem.⁷⁵ Arī Eiropas Savienībā zināšanas par apputeksnētāju stāvokli un to iznīkšanās cēloņiem un sekām nav pietiekošas, tāpēc Eiropas Komisija 2018. gadā publicēja “Apputeksnētāju iniciatīvu”. Tiek uzsvērts, ka ir nepieciešams atbalstīt ES sastopamo apputeksnētāju sugu un populāciju monitorings un pētniecība, kas ES apputeksnētāju monitoringa un novērtēšanas iespējas. Savukārt, PAF (2021-2027) ietvaros norādīts, ka lai nodrošinātu apputeksnētājiem labvēlīgu stāvokli, būtu ieviešams atbalsta pasākums buferzonu izveidei gar ūdenstilpēm, ceļiem, starp dažādām lauksaimniecības zemēm lauksaimniecības zemēs u.tml.⁷⁶
 103. Dienas tauriņi ir bezmugurkaulnieku grupa, kas bieži tiek izmantota bioloģiskās daudzveidības tendenču noteikšanai. Datus var iegūt oficiālu monitoringa programmu⁷⁷ ietvaros vai brīvprātīgi veiktās uzskaitēs (sabiedriskais monitorings)⁷⁸. Latvijā pašlaik ar valsts atbalstu tiek īstenotas divas tauriņu uzskaišu sistēmas - fona monitorings un aizsargājamo dabas teritoriju monitorings. Visaptverošs dienastauriņu sabiedriskais monitorings Latvijā šobrīd vēl tikai top, bet dienastauriņu brīvprātīgās uzskaitē Slīteres Nacionālajā parkā tiek veikta kopš 2017. gada un šie uzskaišu rezultāti ir ļāvuši noskaidrot lokālo dienastauriņu faunu.⁷⁹
 104. 2018. gadā īstenotajās Bezmugurkaulnieku fona monitoringa⁸⁰ aktivitātēs kopumā konstatētas 87 dienas tauriņu sugas, turklāt, vērojams konstatēto sugu skaita pieaugums

⁷³ KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI ES Apputeksnētāju iniciatīva. COM/2018/395 final/2

⁷⁴ https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vides_izglitiba/materiali/Neklatiene/NKL-2.LEKCIJA-EKOSISTEMU%20PAKALPOJUMI.pdf

⁷⁵ DAP, 2020, PAF (2022-2027) 51.lpp.

⁷⁶ DAP, 2020, PAF (2022-2027) 51.lpp

⁷⁷ https://www.daba.gov.lv/public/lat/dati1/biologiskas_daudzveidibas_monitoringa_dati/#bezmug

⁷⁸ https://www.daba.gov.lv/public/lat/dati1/sabiedriska_monitoringa_dati/

⁷⁹ <https://dabasdati.lv/lv/article/skaitisim-dienastaurinus/>

⁸⁰ https://www.daba.gov.lv/upload/File/DOC_MON/MON_ATSK_18_bezmugurkaulnieki_fona.pdf

visos uzskaites kvadrātos, kas var būt saistāms ar tauriņiem piemērotiem apstākļiem monitoringa sezonā (karsta un sausa vasara). Arī 2019. gadā konstatētas 87 dienas tauriņu sugas). Vērtējot konstatēto sugu izmaiņas monitoringa realizācijas laikā, mazākais sugu skaits reģistrēts 2017. gadā, kas sakrīt ar tauriņiem nelabvēlīgiem vides apstākļiem. Kopējais novēroto sugu skaits kopš monitoringa aktivitāšu uzsākšanas sasniedzis 100 sugas, 2019. gadā pievienojot monitoringa laikā uzskaitīto sugu sarakstam vēl 6 sugas. Pašreiz monitoringa novērojumos atzīmēti 84% no kopējā Latvijas dienas tauriņu sugu skaita. Latvijā juridiska aizsardzība ir piemērota 16 dienas tauriņu sugām, vēl trīs sugas ir norādītas tikai kā aizsargājamo biotopu raksturīgās sugas un 6 sugas iekļautas tikai Latvijas Sarkanajā grāmatā. Kopumā reto un aizsargājamo sugu apskata tabulā tika iekļautas 25 sugas. Monitoringa ietvaros (no 2015. līdz 2019. gadam) tika reģistrēti dati par septiņām sugām, kuru aizsardzība nodrošināta, iekļaujot tās normatīvajos aktos. Reģistrēto sugu skaits veido 43.75%, no kopējā aizsargājamo sugu skaita.⁸¹

105. Būtiska nozīme augu apputeksnēšanā ir bitēm un dabā tās ir galvenās apputeksnētājas. Vislielākā apputeksnētāju grupa ir medus bites. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes⁸² datiem, kopš 2009. gada bišu saimju skaits Latvijā ir trīskāršojies. Pēc LDC sniegtās informācijas, 2019. gada jūlijā bija reģistrētas 3024 novietnes, no tām 9,3% bioloģiskās saimniecības, bet kopumā valstī attiecīgi bija 93 033 bišu saimes. 2020. gada 1. jūlijā jau 108 069 bišu saimes (skat. Tabulu 2.4.), no kurām gandrīz piektdaļa jeb 20 677 (19%) ir sertificētas bioloģiskā lauksaimniecības sistēmā. Bioloģiskajā biškopībā dravas jāizvieto tā, lai trīs kilometru rādiusā par nektāra un ziedputekšņu avotiem kalpotu bioloģiski audzētas kultūras vai savvaļas augi.

Tabula 2.4.

Stropu skaits atkarībā no saimniecības veida

Bišu saimju skaits	Bišu saimes, kopā	KONV Bišu saimes	BIO Bišu saimes
1 līdz 29	31 153	29 598	1 555
30 – 99	40 500	32 724	7 776
100 un vairāk	36 416	25 070	11 346
KOPĀ	108 069	87 392	20 677

Avots: LDC

106. Pasaulē ir daudz pētījumu par savvaļas un medus bišu populācijas skaita samazināšanos. Aktuālākās problēmas, ar kurām saskaras dravnieki, ir bišu parazitā, barības bāzes kvalitāte, kā arī augu aizsardzības līdzekļu lietošana lauksaimniecības kultūraugiem, kurus bites izmanto kā nektāraugus. Augu aizsardzības līdzekļu lietošanas riska novērtēšanai ir nepieciešams zināt, lauksaimniecības kultūraugu un apputeksnētāju mijiedarbību. Eiropā joprojām trūkst pētījumu datu par lauksaimniecības kultūraugu izmantojamību dažādiem apputeksnētājiem, t.sk. medus bitēm, tādēļ nepieciešami nacionālie pētījumi par apputeksnētāju dzīves vidi un to barības bāzei izmantoto augu botānisko sastāvu.
107. Zinātniskā projekta “Medus bišu un citu bišu dzimtas pārstāvju uzskaitē uz augiem” ietvaros, 2019. gadā tika uzsākts pētījums par ziedputekšņu sastāvu un augu aizsardzības līdzekļu atliekvielu esamību vai neesamību ziedputekšņos. **Jāuzsver fakts, ka paraugos bija liela nezāļu putekšņu daudzveidība, kā arī noteikti dažādu savvaļas un**

⁸¹ https://www.daba.gov.lv/public/lat/dati1/biologiskas_daudzveidibas_monitoringa_dati/#bezmug

⁸² LLG220. Lauksaimniecības dzīvnieku skaits gada beigās (tūkstošos), https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks__05Lopk__ikgad/LLG220.px/?rxid=dce86984-a965-41cb-9beb-47f0e62130cf

ārstniecības augu putekšņi. Var secināt, ka putekšņus medus bites vāc no dažādiem biotopiem, kuros koncentrējas ziedoši augi. Bites putekšņus ievāc gan savvaļā, gan lauksaimniecības zemēs, bet ja dravas novietnes tuvumā atrodas lieli nektāraugu/kultūraugu sējumi (lauka pupas, rapsis u.c.), tad bites labprātāk vāc putekšņus no monokultūras un mazāks īpatsvars ir citu ziedaugu sugu putekšņiem. Augu aizsardzības līdzekļu smidzinājumu vēstures dati periodā no 2017. līdz 2019. gadam liecina, ka lauka pupas smidzina arī ziedēšanas laikā, kad bites vēl vāc putekšņus. Augu aizsardzības līdzekļu (insekticīdu) atliekvielas putekšņu paraugos netika konstatētas.⁸³

108. Pēdējo gadu aktuālā informācija norāda, ka lāči Latvijā parādās aizvien biežāk (tos fiksē mednieku videokameras pie meža dzīvnieku barotavām) un daļa no tiem jau dzīvo pie mums patstāvīgi un sākuši postīt Latvijas bišu dravas – bieži un plašā teritorijā, ne tikai pierobežā, bet arī iekšzemē. Pirmos nopietnos ziņojumus par ievērojamu skaitu lāču uzbrukumu Latvijas Biškopības biedrība saņēma 2018. gadā par aptuveni 70 izpostītām bišu saimēm trīs reģionos, bet 2019. gadā Dabas aizsardzības pārvalde saņēma jau 26 pieteikumus par 113 bišu saimju izdemolēšanu, savukārt, 2020. gadā pieņemti 20 lēmumi par valsts kompensācijas “Biškopībai nodarītie zaudējumi” piešķiršanu.⁸⁴ Šādu kompensāciju var saņemt pie nosacījuma, ja biškopis veicis preventīvos pasākumus lāču atbaidīšanai t.i. uzstādījis atbaidošas ierīces – savilcis lentas ar skārda grabuļiem, biedēkļus, smaržu avotus un tamlīdzīgi. Visefektīvākā metode, kā izvairīties no lāčiem, ir novietot bišu stropus pēc iespējas tālāk no mežiem, vai uzstādīt elektrisko ganu. Vietās, kur elektriskais tīkls nav pieejams un akumulatora uzlādēšana ir apgrūtināta, uzlādēšanai var izmantot saules paneli, kas, protams ir investīcijas.⁸⁵

Kopsavilkums:

109. Vislielākā apputeksnētāju grupa ir medus bites. Pasaulē ir daudz pētījumu par savvaļas un medus bišu populācijas skaita samazināšanos. Latvijā kopš 2009. gada bišu saimju skaits ir trīskāršojies, sasniedzot 2020.gada 1.jūlijā jau 108 069 saimes, no kurām gandrīz piektdaļa ir sertificētas bioloģiskā lauksaimniecības sistēmā.
110. Par Biškopībai nodarītiem zaudējumiem iespējams saņemt valsts kompensāciju.
111. Latvijā apputeksnētāju monitorings pašreiz netiek veikts, tamdēļ apputeksnētāju sugu indekss nav zināms, kas traucē izdarīt zinātniski pamatots secinājumus par tiešu lauksaimniecības ietekmi uz apputeksnētājiem.
112. Latvijā ir atsevišķi pētījumi par skrejvabolēm un īsspārņiem, kam būtiska nozīme agroceņozēs, gan cīņā ar kaitēkļiem un nezālēm, gan kā bioloģiskās daudzveidības indikatoriem. Pētījumā, kas veikts graudaugu sējumos, konstatētas nelielas atšķirības starp atlasīto bioloģisko un konvencionālo saimniecību laukiem, kas skaidrojams ar faktu, ka kopējo parauglaukumos konstatēto sugu skaits raksturo nevis apsaimniekošanas veids, bet atsevišķu paraugkopā iekļauto parauglaukumu specifiskums.
113. Dažādas mērķtiecīgi veidotas buferzonas (zaļās joslas, laukmales, mežmalas) ir nozīmīgas bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā (t.sk., apputeksnētājiem), it īpaši gar kultūraugu sējumu platībām, kas ir bitēm nozīmīgs barības avots.

Vajadzības:

⁸³ LLU Augu Aizsardzības zinātniskā institūta “Agrihorts”, 2019, “Medus bišu un citu bišu dzimtas pārstāvju uzskaites uz augiem”, https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/ZM/lauku_attistiba/zinatne/14.pdf

⁸⁴ <https://www.daba.gov.lv/lv/pakalpojumi/kompensacijas-pieskirsana-par-zaudejumiem-kas-saistiti-ar-ipasi-aizsargajamo-nemedijamo-sugu-un-migrejosu-sugu-dzivnieku-nodaritajiem-butiskiem-postijumiem>

⁸⁵ <https://www.strops.lv/index.php/home/aktualitates/67-arhivs-2018/680-jauns-bisu-kaitekls-la-cis-ka-pasargat-savas-bitesk>

114. Sekmēt augu apputeksnēšanu, veicinot ilgtspējīgas lauksaimniecības prakses īstenošanu, tai skaitā veidojot buferzonas un zaļās joslas, un bišu izplatību tradicionālajā un bioloģiskajā lauksaimniecības sistēmā.
115. Nepieciešams atbalstīt ES sastopamo apputeksnētāju sugu un populāciju monitoringu un pētniecību.

2.3. Ģenētiskie resursi

116. Lauksaimniecības dzīvnieku ģenētiskie resursi ir nozīmīgi gan lauksaimniecības bioloģiskās daudzveidības nodrošināšanai, gan kā lopkopības bāze, kas piedāvā iespējas pielāgot dzīvnieku šķirnes mainīgajai ražošanas sistēmai, tirgiem un vidēm, jo īpaši ņemot vērā klimata pārmaiņas. Latvijā, lai nodrošinātu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un ilglaicīgu izmantošanu atbilstoši 1992. gada 5. jūnija Riodežaneiro konvencijā „Konvencija par bioloģisko daudzveidību” noteiktajam, ar lauksaimniecības dzīvnieku vietējo šķirņu audzēšanu nodarbojas šķirnes lauksaimniecības dzīvnieku audzētāju organizācijas saskaņā ar to izstrādātajām dzīvnieku audzēšanas programmām, kuru mērķis ir saglabāt šīs vietējās šķirnes. **Pašreiz ir izstrādātas un tiek īstenotas astoņas vietējo šķirņu saglabāšanas programmas.** Valsts sniedz atbalstu kompensējot neiegūtos ieņēmumus par vietējo šķirņu dzīvnieku audzēšanu. Latvijā ir izveidota Latvijas **lauksaimniecības dzīvnieku un vietējo šķirņu mājas (istabas) gēnu banku**. Par gēnu bankas turētāju ir atzīta Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Eiropā Lauksaimniecības dzīvnieku ģenētisko resursu saglabāšanu koordinē Eiropas reģionālais dzīvnieku ģenētisko resursu koordinācijas centrs (turpmāk – ERFP), kurā darbojas lauksaimniecības dzīvnieku ģenētisko resursu koordinatori no visām Eiropas valstīm, tanī skaitā arī no Latvijas. ERFP ir izveidojis Eiropas lauksaimniecības dzīvnieku gēnu banku tīklu (turpmāk – EUGENA), kura galvenais mērķis - Eiropai svarīgu lauksaimniecības dzīvnieku ģenētisko resursu saglabāšana un to pieejamība audzēšanai un pētniecībai. Latvijā uzsākts darbs pie Latvijas gēnu bankas iekļaušanas EUGENA parakstot Saprašanās memorandu ar EFRP.⁸⁶
117. Augu ģenētisko resursu kolekcijas veido, lai saglabātu esošo bioloģisko un ģenētisko daudzveidību ilgtermiņā. Latvijā augu ģenētisko resursu saglabāšanas darbs sākts 20. gs. 90. gadu sākumā Latvijas Universitātes Bioloģijas institūtā. Latvijas augu ģenētiskos resursus uzglabā kultūraugu gēnu bankā, lauka kolekcijās un *in vitro*. Pirmie paraugi kultūraugu gēnu bankā tika ievietoti 1999. gadā. Augu ģenētiskie resursu saglabāšana tiek finansēta no valsts atbalsta lauksaimniecībai. Augu ģenētisko resursu saglabāšanu Latvijā nodrošina LLU APP "Agroresursu un ekonomikas institūts", LLU APP "Dārzkopības institūts", LLU, Nacionālais Botāniskais dārzs un Latvijas Valsts mežzinātnes institūts „Silava” (turpmāk -Silava). Silavā **ir izveidots Ģenētisko resursu centrs**. Ģenētisko resursu centrs ir izveidots 2006. gadā, kā Silavas struktūrvienība un tā darbojas ciešā sadarbībā ar ģenētisko resursu turētājiem. Ģenētisko resursu centrs koordinē aktivitātes Latvijas ģenētisko resursu saglabāšanas un izpētes jomā, t.sk. augiem, meža kokiem un zināmā mērā arī lauksaimniecības dzīvniekiem un zivīm. Ģenētisko resursu centrs sastāv nosacīti no trīs nodaļām: Latvijas laukaugu gēnu bankas, centrālās datubāzes un molekulārās pasportizācijas jeb ģenētisko analīžu laboratorijas. Gēnu bankā atrodas Latvijas izcelsmes laukaugu sēklas - aptuveni 2000 Latvijas izcelsmes augu ģenētisko resursu paraugu no 72 augu sugām, ieskaitot kultūraugu savvaļas radnieciskās sugas. Gēnu bankā sēklu paraugi tiek uzglabāti atbilstoši starptautiski pieņemtajiem standartiem. Centrālā datubāze uztur informāciju par augu ģenētiskiem resursiem SESTO datubāzē (sadarbībā ar NordGen), kā arī vietējo datubāzi ar datiem iegūtiem no paraugu aprakstīšanas pēc sugu deskriptoriem. Plānots, ka nākošajā 2020.gadā datu bāze SESTO varētu tikt

⁸⁶ Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības gada ziņojums par 2019. gadu "Latvijas lauksaimniecība 2020"

nomainīta ar jaunu versiju - “Nordic Baltic GeneBanks”⁸⁷. Tāpat centrālā datu bāzes uztur kontaktus arī ar citām starptautiskajām datu bāzēm.⁸⁸

118. 2019. gada 31. oktobrī ir parakstīta nolīguma vēstule starp Latvijas pusi un *Biodiversity International* par dalību Eiropas sadarbības programmas augu ģenētiskajiem resursiem (ECPGR) X. fāzē. 2019. gadā uzsākts pētījums “Latvijā *in situ* audzēto pārtikā un lauksaimniecībā izmantojamo augu un to savvaļas radinieku ģenētisko resursu potenciāla apzināšana, ievākšana un izpēte”. Projekts plānots realizēt trīs gadu laikā un pētījumu rezultātā **plānots ievākt jaunus pārtikā un lauksaimniecībā izmantojamo augu un to savvaļas radinieku ģenētisko resursu paraugus, tos izpētīt un aprakstīt pēc deskriptoriem, kā arī tos iekļaut Latvijas ģenētisko resursu sarakstā un saglabāšanai ģēnu bankā vai lauku kolekcijās**. Tāpat projekta ietvaros plānots izstrādāt ieteikumus Latvijas augu ģenētisko saglabāšanai *in situ*. Ekspedīcijās 2019. gadā ievākti 28 augļaugu un dārzenaugu paraugi, kā arī 72 daudzgadīgo zālaugu un lopbarības tauriņziežu paraugi. Projekta nākamajos gados ievāktie paraugi jānovērtē un jāparaksta, un jānogatavo nodošanai ģēnu bankā.⁸⁹
119. Latvijā ir spēkā Starptautiskais līgums par pārtikas un lauksaimniecības augu ģenētiskajiem resursiem (turpmāk – Līgums). Latvija Līgumam pievienojusies ar likumu „Par Starptautisko līgumu par augu ģenētiskajiem resursiem pārtikai un lauksaimniecībai”, kas Saeimā pieņemts 2004. gada 7. aprīlī un ir spēkā no 2004. gada 22. aprīļa. Ar Ministru kabineta 2003. gada 17. jūnija noteikumiem Nr.326 „Noteikumi par nolīguma vēstuli starp Latvijas Republiku un Starptautisko augu ģenētisko resursu institūtu (IPGRI) par Latvijas Republikas pievienošanu Eiropas augu ģenētisko resursu tīkla sadarbības programmai (ECP/GR)” Latvija ir pievienojusies Eiropas augu ģenētisko resursu tīkla sadarbības programmai (ECPGR), un ar Ministru kabineta 2012. gada 24. aprīļa noteikumiem Nr.288 „Par Saprāšanās memorandu par Eiropas integrētās ģēnu banku sistēmas (AEGIS) izveidošanu” Latvija ir pievienojusies Eiropas integrētās ģēnu banku sistēmai (AEGIS). AEGIS ir Eiropas reģiona valstu izstrādāta reģionālās sadarbības sistēma, kuras nolūks ir racionāla pārtikas un lauksaimniecības augu ģenētisko resursu (PGRFA) saglabāšana un ilgtspējīga izmantošana Eiropā. Tā pirmo reizi veidos Eiropas kolekciju, kas darbosies kā virtuāla (Eiropas) ģēnu banka. Iesaistoties šajā darbā, valstis racionalizēs pašreizējo saglabāšanas un ilgtspējīgas izmantošanas sistēmu un tās efektivitāti gan kolektīvā, gan individuālā līmenī. Jaunā sistēma dos iespēju vairākām ģēnu bankām balstīties uz citu ģēnu banku padarīto darbu, to nedublējot. Ir izstrādāti nacionālie novērtēšanas un aprakstīšanas deskriptori vairāk kā 40 sugām. Eiropas kopējā augu šķirņu katalogā kā laukaugu un dārzenaugu ģenētisko resursu saglabājamās šķirnes ir iekļautas 2 kaņepju šķirnes - ‘Adzelvieši’ un ‘Pūriņi’, rabarberi – ‘Tukuma -5’ un lauku pupas ‘Lielplatones populācija’.
120. Projekta par Latvijas savvaļā augošo ārstniecības un aromātisko augu izpēti “Ārstniecības un aromātisko augu ģenētiskās daudzveidības palielināšana”⁹⁰ ietvaros, no 2017. līdz 2020. gadam tika īstenoti šādi mērķi: **novērtēt** tirgum saistošo Latvijas ārstniecisko un aromātisko augu dabiskās populācijas un salīdzināt tos ar ārvalstu ārstniecisko un aromātisko augu ģenētiskajiem resursiem; **noteikt** dažādu ārstniecisko un aromātisko augu genotipu kvalitāti, ražas stabilitāti un aktīvo vielu sastāvu Latvijā, pētīt genotipa un augšanas apstākļu ietekmi uz ražu un kvalitāti; **attīstīt inovatīvu metodiku Latvijā sastopamo augstas vērtības ārstniecības un aromātisko augu kultivēšanai**. Projekta laikā starptautiska zinātnieku komanda izveidojusi eksperimentālu dārzu, kurā tiek pētīti konkrēto augu sugu ģenētiskos resursus. Rezultātā pētnieki atlasīs bioloģiski un

⁸⁷ <http://www.genres.lv>

⁸⁸ Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības ga da ziņojums par 2019. ga du "Latvijas lauksaimniecība 2020"

⁸⁹ Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības ga da ziņojums par 2019. ga du "Latvijas lauksaimniecība 2020"

⁹⁰ <http://fieldandforest.lv/?p=897>

ekonomiski vērtīgākos un Latvijas klimatam piemērotākos ārstniecības un aromātisko augu genotipus un to audzēšanas tehnoloģijas, kuras varēs izmantot ražotāji.⁹¹

Kopsavilkums:

121. Latvijā, lai nodrošinātu bioloģisko daudzveidību lauksaimniecībā, - lopkopībā tiek īstenotas astoņas vietējo šķirņu saglabāšanas programmas, ir izveidota lauksaimniecības dzīvnieku un vietējo šķirņu mājas (istabas) gēnu banka, bet augkopībā izveidota augu ģenētisko resursu kolekcija. Ir izveidots arī Ģenētisko resursu centrs t.sk. augiem (Latvijas izcelsmes laukaugu sēklas t.sk. kultūraugu savvaļas radnieciskās sugas), meža kokiem un zināmā mērā arī lauksaimniecības dzīvniekiem un zivīm.

Vajadzības:

122. Turpināt sniegt atbalstu ģenētisko resursu saglabāšanai.

2.4. Videi draudzīgi pasākumi - bioloģiskā lauksaimniecība un integrētā augu audzēšanas sistēma

123. Augsnes veselības atjaunošana ir kļuvusi steidzama, lai saglabātu tās priekšrocības cilvēcei, jo augsnei ir būtiska, bet slēpta loma pārtikas nodrošinājumā, bioloģiskajā daudzveidībā un oglekļa uzkrāšanā. *Horizon Europe* misija augsnes veselības un pārtikas jomā ir izvirzījusi vērienīgu mērķi, lai 75% ES augsnes būtu veselīgas - tikai 10 gadu laikā t.i. līdz 2030. gadam. Mikrobiem augsnē ir izšķiroša loma, kas labāk jāsaprot. Mikrobioma ir augsnes veselības un auglības pamatā, un tai ir milzīga daudzveidība atbilstoši vietējiem apstākļiem, kā arī ievērojama oglekļa rezerve. Pareiza mikrobiomu kombinācija var izraisīt ne tikai sausumu izturīgu ekosistēmu attīstību, bet arī jaunu molekulu atklāšanu, kas spēj ārstēt esošās un jaunās slimības, kas var rasties nākotnē.⁹²
124. Bioloģiskās daudzveidības kontekstā liela nozīme ir arī pašai augsnes bioloģiskajai daudzveidībai, kura atspoguļo pazemes dzīves dažādību. Kopējā zem zemes esošā biomasas parasti ir vienāda ar virszemi vai pārsniedz to, savukārt bioloģiskā daudzveidība augsnē vienmēr pēc lieluma pakāpēm pārsniedz saistītās virsmas bioloģisko daudzveidību, īpaši mikrobu mērogā. Augsnes biota nodrošina arī šādu ekosistēmu pakalpojumu klāstu:
- barības vielu aprites vadīšana un ūdens plūsmas un uzglabāšanas regulēšana;
 - augsnes un nogulumu kustības regulēšana un citas biotas (ieskaitot kaitēkļus un slimības) bioloģiskā regulēšana;
 - augsnes struktūras uzturēšana;
 - ksenobiotiku un piesārņotāju detoksikācija un atmosfēras sastāva regulēšana.⁹³
125. Pēdējās desmitgadēs zinātnieki aizvien vairāk uzmanības veltī augsnē notiekošajiem procesiem, jo augsne ir mājas vairāk nekā vienai ceturtdaļai Zemes dzīvo organismu, to ir daudz – līdz miljardiem, gan acīm saskatāmi (piemēram, slietas), gan acīm neredzami (baktērijas, sēnes, alģes, vienišūņi, ...), un darbs, ko tie veic, summējas visas planētas veselībā. Pašreizējie identificētie augsnes bioloģiskās daudzveidības riski ir šādi: **augsnes degradācija** - kad samazinās organisko vielu saturs, augsne sablīvējas, samazinot augsnes organismiem pieejamos biotopus, kā arī piekļuvi ūdenim un skābeklim; **zemes izmantošana** – laika gaitā pieaugot lauksaimnieciskās prakses intensifikācijai (pesticīdu,

⁹¹ <http://www.videsinstituts.lv/lv/projekti/bioekonomika/arstniecibas-un-aromatisko-augu-kultivesana.html>

⁹² <https://ieep.eu/news/five-recommendations-for-achieving-healthy-soils-by-2030-through-horizon-europe>

⁹³ <https://esdac.jrc.ec.europa.eu/themes/soil-biodiversity>

mēslošanas līdzekļu, smagās tehnikas lietošanai), augsne ar visiem tajā dzīvojošajiem iemītniekiem cieš, savukārt saimniekojot pēc bioloģiskās lauksaimniecības principiem, tiek veicināta augsnes struktūras uzlabošanās, ūdens pārnese un oglekļa uzkrāšanās; **klimata pārmaiņas** - visticamāk, būtiski ietekmēs visus pakalpojumus, ko sniedz augsnes bioloģiskā daudzveidība; **augšnes ķīmiskais piesārņojums** - galvenokārt ir saistīts ar mēslošanas līdzekļu un pesticīdu izmantošanu; invazīvās sugas - maina augsnē esošo barības vielu dinamiku un līdz ar to arī mikroorganismu sugu attiecības; **ģenētiskais piesārņojums** - mijiedarbībā ar dabisko mikrofloru augsnē šie modificētie augi var mainīt augsnē esošo baktēriju kopienu struktūru, baktēriju ģenētisko pārsēsi un mikroorganismu noteikto līdzšinējo procesu efektivitāti. Minētie augsnes bioloģiskās daudzveidības riski ir pietiekoši nopietni, lai katrs zemkopis par tiem aizdomātos, pirms izšķiras par vienu vai otru tehnoloģiskā/agronomiskā paņēmiena izvēli.⁹⁴

126. Latvijā sastopami gan reģioni ar plašiem vienlaidus nosusinātiem laukiem, kur notiek intensīva herbicīdu, pesticīdu un mēslošanas līdzekļu izmantošana, gan arī ekstensīvi apsaimniekota mozaīkveida lauksaimniecības ainava.⁹⁵
127. Integrētā augu aizsardzība ir praktisks instruments, kas būtiski ļauj samazināt ķīmisko augu aizsardzības līdzekļu lietošanu, tajā pašā laikā saglabājot augstu kultūraugu ražību. Līdz ar to būtiski iespējams samazināt lauksaimniecības radīto slogu videi. Viens no integrētās augu aizsardzības elementiem ir dažādi kultūraugiem kaitīgo organismu dabiskie ienaidnieki, tajā skaitā, skrejvaboles (*Carbidae*). Integrētā augu aizsardzība ir dažādu mērķtiecīgu agronomisku darbību komplekss, **dažkārt sasaucas arī ar atsevišķiem bioloģiskās lauksaimniecības pamatprincipiem**, kā piemēram - dabisko ienaidnieku izmantošana kultūraugiem kaitīgo organismu ierobežošanā.⁹⁶
128. Kopš 2015. gada ir izstrādātas 15 svarīgākajiem Latvijā audzētiem kultūraugiem "Integrētās augu aizsardzības kultūrspecifiskās vadlīnijas"⁹⁷, kuru galvenais uzdevums ir palīdzēt lauksaimniekiem savās saimniecībās sekmīgāk ieviest integrēto augu audzēšanu. Vadlīnijās ir ietverta informācija par vietas izvēli, augu maiņu, šķirņu izvēli, augsnes sagatavošanu un apstrādi, mēslošanu, sēšanu/stādīšanu, sējumu kopšanu, kaitīgo organismu uzskaiti un prognozi, izplatītākajām slimībām un kaitēkļiem, profilaktiskajiem, agrotehniskajiem un ķīmiskajiem ierobežošanas pasākumiem, kā arī ražas novākšanu un uzglabāšanu Latvijā plašāk audzētajiem kultūraugiem. Īpaša uzmanība ir pievērsta kaitīgo organismu bioloģijas aprakstam un profilaktiskajiem ierobežošanas pasākumiem.⁹⁸
129. Latvijā prasība par Augu aizsardzības līdzekļu (AAL) lietotāju un izplatītāju apmācību ir spēkā vairāk kā 25 gadus. Apmācīti ir visi profesionālie AAL lietotāji, AAL lietošanas operatori, AAL pārdevēji un augu aizsardzības konsultanti. Apmācību programmās apmāca arī par integrētās augu aizsardzības pamatprincipiem un prasībām, lielu uzmanību vēršot uz agrotehniskajām, mehāniskajām, profilaktiskajām un citām alternatīvajām kaitīgo organismu ierobežošanas metodēm, kas ir integrētās audzēšanas pamats.
130. Atbilstoši *Eurostat datiem* par dalībvalstīs izplatītajiem AAL apjomiem, Latvijā izplatītais AAL apjoms uz ha ir būtiski (2,7 reizes) mazāks nekā vidēji ES un līdzīgs ar

⁹⁴ <https://www.saimnieks.lv/raksts/par-biologisko-daudzveidibu-augsne>

⁹⁵ Lauksaimniecības zemju bioloģiskā daudzveidība, DAP, <http://biodiv.daba.gov.lv/cooperation/lauksaimn>

⁹⁶ https://llu.lv/dissertation-summary/plant-protection/Janis_Gailis_prom_darba_kopsavilkums_2018_LLU_LF.pdf

⁹⁷ Integrētās augu aizsardzības kultūrspecifiskās vadlīnijas <http://noverojumi.vaad.gov.lv/integreta-audzesana/integretas-augu-aizsardzibas-kulturspecifiskas-vadlinijas>

⁹⁸ <http://noverojumi.vaad.gov.lv/jaunumi/raksti/80-apstiprinatas-integretas-audzesanas-vadlinijas>

Ziemeļu un Baltijas kaimiņvalstu rādītājiem⁹⁹, kā arī lauksaimniecības kultūraugu ražība ir zema.¹⁰⁰

131. Latvijas Rīcības plānā ilgtspējīgai augu aizsardzības līdzekļu lietošanai^{101;102} ir noteikta virkne pasākumu, kuri profesionālos AAL lietotājus pārliecinās par alternatīvo augu aizsardzības metožu efektivitāti un veicinās to straujāku ieviešanu saimniecību līmenī, kas, savukārt, mazinās atkarību no ķīmiskajiem AAL, nodrošinot labāku vides un saražotās produkcijas kvalitāti.
132. LAP 2014-2020 ietvaros tiek īstenoti divi platībatkarīgie videi draudzīgie augu aizsardzības pasākumi. Viens no tiem ir “Vidi saudzējošu metožu pielietošana dārzkopībā”, kas aptver augļu, ogu, dārzeņu un kartupeļu audzēšanu, un otrs – “Bioloģiskā lauksaimniecība” kas iekļauj visu veida kultūraugu audzēšanu, tai skaitā, laukaugus un zālājus. Neskatoties uz to, **joprojām pastāv** nepieciešamība stimulēt lauksaimniekus pāriet uz integrēto audzēšanu un bioloģisko lauksaimniecību. Vienlaikus jāveicina sabiedrības izpratne par augu aizsardzības pasākumu nozīmi ražības un patērētājiem drošas lauksaimniecības produkcijas ieguvē. Plašāks apraksts pieejams SO9 *Aizsargāt pārtikas un veselības kvalitāti*.
133. Normatīvie akti nenosaka, ka konvencionālās lauksaimniecības laukos, kuri robežojas ar bioloģiskās lauksaimniecības laukiem būtu jāievēro aizsargjoslas vai buferjoslas, savukārt bioloģiskajā lauksaimniecības sistēmā ir jānodrošina piesardzības pasākumi, lai tās produktos nenonāktu neatļautas vielas no konvencionālajām saimniecībām, kas iespējams tikai tad, ja tiek izveidotas un ievērotas buferjoslas starp konvencionālo lauksaimnieku un bioloģisko lauksaimnieku apsaimniekotajiem laukiem. Lai šo atbildību dalītu, kas vienlaikus nozīmē buferjoslas uzturētājam papildus izdevumus vai neiegūtus ieņēmumus pilnā apmērā, būtu jāveido atbalsta pasākumi buferjoslu nodrošināšanai starp konvencionālo lauksaimnieku un bioloģisko lauksaimnieku laukiem.
134. Bioloģiskā lauksaimniecība ir ilgtspējīga lauksaimniecība, kur ne tikai saimnieko ar bioloģiskās saimniekošanas metodēm un ražo veselīgus produktus, bet arī mazina piesārņojumu un cilvēku ietekmi uz vidi. Bioloģiskās lauksaimniecības princips ir darboties saskaņā ar dabu – ražošanas procesā ne tikai tiek ražota veselībai droša pārtikas produkcija, bet arī tiek domāts par veselīgu augsni. Saimniecību pārveidot par bioloģisko lauksaimniecību nevar vienā dienā, nedēļā vai gadā. Lai saimniecība iegūtu bioloģiskās saimniecības nosaukumu, ir jāiziet vairāki posmi: vispirms ir jāatsakās saimniecībā lietot jebkādas pesticīdus un minerālmēslus, nākamais solis – jāiesniedz pieteikums sertifikācijai vienā no divām bioloģiskās lauksaimniecības kontroles institūcijām, tad jāiztur pārbaudes laiks un jāiegūst sertifikāts. Bet ar to vien viss nebeidzas. Lai nezaudētu bioloģiskās lauksaimniecības statusu, ir jāturpina arī turpmāk saimniekot saskaņā ar bioloģiskās lauksaimniecības prasībām.¹⁰³
135. Atbalsta maksājumi bioloģiskās lauksaimniecības sistēmā iesaistītajām saimniecībām ir bijuši visās līdzšinējās Lauku attīstības programmās, kurās tas pamatots ar bioloģiskās lauksaimniecības pozitīvo devumu vides stāvokļa saglabāšanā un uzlabošanā saistībā ar visiem trīs vides mērķa virzieniem: **atjaunot, saglabāt un veicināt** bioloģisko

⁹⁹ Eurostat dati: izplatītie AAL darbīgo vielu apjomi: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20181015-1>; izmantotās lauksaimniecības zemes platības: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tag00025>

¹⁰⁰ Eiropas Komisija. Analytical factsheet for Latvia: Nine objectives for a future Common Agricultural Policy. Version: September 2019.

¹⁰¹ Par Latvijas rīcības plānu augu aizsardzības līdzekļu ilgtspējīgai izmantošanai, MK Rīkojums Nr. 27 (2020), <http://m.likumi.lv/ta/id/312146-par-latvijas-ricibas-planu-augu-aizsardzibas-lidzeklu-ilgtspejigai-izmantosana>

¹⁰² ZMpl_281119 (TA-2427) https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/plant/docs/pesticides_sup_nap_lv-rev_en.pdf

¹⁰³ <https://lvportals.lv/skaidrojumi/239448-biologiska-lauksaimnieciba-2011>

daudzveidību (tostarp Natura 2000 teritorijās un apgabalos, kuros ir dabiskie vai citi specifiski ierobežojumi), un apgabalos ar augstas dabas vērtības lauksaimniecību, kā arī Eiropas ainavu stāvokli; **uzlabot ūdens resursu apsaimniekošanu**, tostarp mēslošanas līdzekļu un pesticīdu lietošanu; **novērst** augsnes eroziju un uzlabot augsnes apsaimniekošanu.¹⁰⁴

136. Daudzviet pasaulē veiktie pētījumi rāda, ka bioloģiskā lauksaimniecība dod nozīmīgu ieguldījumu vides un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā, piemēram, atklājot bioloģiskās lauksaimniecības pozitīvo ietekmi uz sugu daudzveidību. Pētījums, kurā analizētas 47 putnu sugas, kas mēdz apdzīvot lauksaimniecības zemes, 144 zemes vaboļu sugas, 141 zirnekļu suga un 59 tauriņu sugas Centrālajā un Ziemeļeiropā, secināts, kas bioloģiski apsaimniekotajās teritorijās no sugu daudzveidības puses ir gan ieguvēji – zālēdāji, gan zaudētāji – plēsīgās sugas. Šajā pētījumā arī secināts, ka **bioloģiski apsaimniekotajās platībās salīdzinot ar konvencionāli apsaimniekotajām, sastopamas vairāk retās (aizsargājamās) sugas**. Bioloģiski apsaimniekoto teritoriju ietekme uz sugu daudzveidību ir īpaši novērojama un būtiska teritorijās ar lielāku lauksaimniecībā izmantojamo zemju īpatsvaru. Latvijā šāda teritorija raksturīga Rietumzemgalei un Austrumkurzemei. Runājot ne tikai par bioloģisko lauksaimniecību, bet arī citiem pasākumiem, kas veicina bioloģisko daudzveidību lauksaimniecības zemēs, tiek uzsvērta mērķtiecīga konkrētu vidi saudzējošu aktivitāšu veicināšana konkrētos reģionos, kur tas ir visvairāk nepieciešams. Lai gan zinātniskajās publikācijās un dažādos stratēģiskajos dokumentos atzīmēts bioloģiskās lauksaimniecības pozitīvais ieguldījums vides stāvokļa uzlabošanā, Latvijā līdz šim pētījumi par BLS ietekmi uz vidi veikti salīdzinoši maz, galvenokārt kā atsevišķas gadījumu izpētes.¹⁰⁵
137. Vērtējot LAP 2014-2020 bioloģiskās lauksaimniecības prakses ietekmi uz vides un klimata mērķiem, veicot izpēti par LIZ struktūras izmaiņām bioloģiskajās saimniecībās un apkopojot atbilstošo informāciju no pētījumiem par augsniem, skrejvabolēm un zālāju botānisko kvalitāti atbalstītās saimniecību rādītājus secināts, ka Latvijā līdzšinējais bioloģiskās lauksaimniecības ieguldījums vides un klimata mērķu sasniegšanā vērtējams kā vidējs.¹⁰⁶ **Novērtējuma secinājumi balstīti uz gadījumu izpēti, nevis uz patstāvīgā monitoringa punktu datiem.** Tikai monitoringa rezultāti var kalpot kā agrās brīdināšanas sistēma, kas dod tūlītēju signālu tādu LAP atbalsta nosacījumu mainīšanai, kas nelabvēlīgi ietekmē biodaudzveidību.
138. Turpmāk LAP ieguldījuma zālāju ESB botāniskās daudzveidības saglabāšanā novērtējumam ir jābalstās nevis gadījumu izpētē, bet, nepieciešams ieviest botāniskās daudzveidības monitoringu, iekļaujot tajā gan visus LAP uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu attiecinātos atbalsta veidus, gan atbilstošas kontroles grupas, kas ļautu gan pilnvērtīgi novērtēt tiešo LAP ietekmi.¹⁰⁷
139. Latvijā bioloģiskajā lauksaimniecībā ir nozīmīgs ilggadīgo un sēto zālāju īpatsvars, kas ir mazāk intensīvi izmantota LIZ, salīdzinot ar zālājiem, kuru apsaimniekošanā netiek ievēroti bioloģiskās lauksaimniecības nosacījumi. Tāpat ekstensīvi apsaimniekoti zālāji jo

¹⁰⁴ https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/articles/Atskaite_LAP%202014-2020%20ietekme%20uz%20BLS_att%C4%ABst%C4%ABbu%20%281%29.pdf

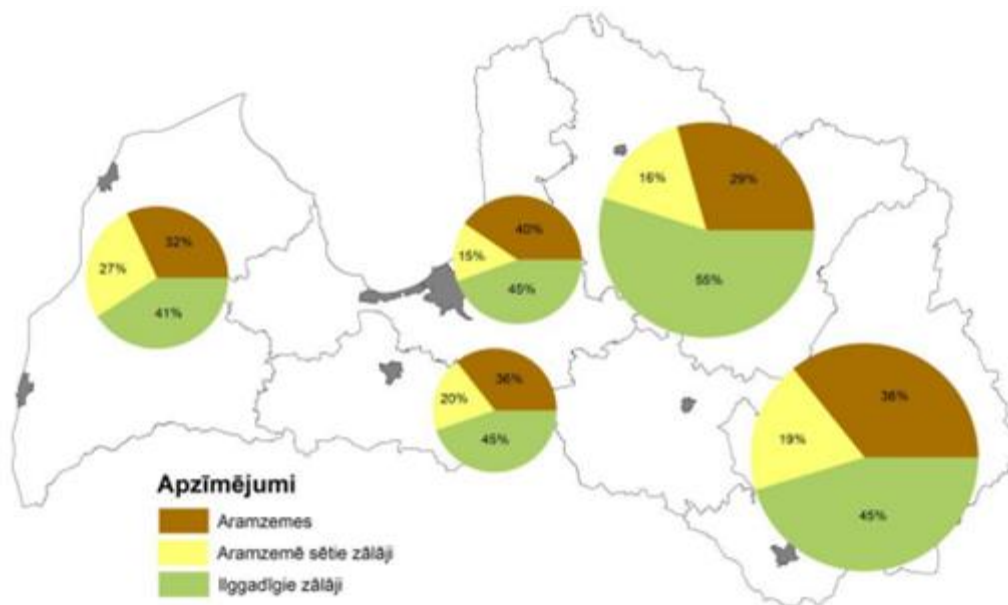
¹⁰⁵ https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/articles/Atskaite_LAP%202014-2020%20ietekme%20uz%20BLS_att%C4%ABst%C4%ABbu%20%281%29.pdf

¹⁰⁶ AREA, 2019, 4.lpp. https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/lapas/Atskaite_LAP%202014-2020%20ietekme%20uz%20BLS_att%C4%ABst%C4%ABbu.pdf

¹⁰⁷ AREA, 2019, 6.lpp. https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/lapas/LAP_2020_novertejums_zalaji_19072019_0.pdf

īpaši ilgtermiņā dod nozīmīgāku ieguldījumu bioloģiskās daudzveidības un ainavu uzturēšanā kā pamesti un neapsaimniekoti zālāji.¹⁰⁸

140. Ņemot vērā LAP 2014-2020 noteiktos ierobežojumus par savstarpējo atbalstu pārklāšanos, atbalsta pretendenti var izvēlēties, vai zālāju ESB pieteikt BDUZ vai BLA atbalstam. Saskaņā ar LAD sniegtajiem datiem uz 2019. gada sākumu, BLA saimniecībās kopumā ir 6393 ha zālāju ESB un 2843 ha tika atbalstīti ar BDUZ atbalstu. BLA atbalsts ir veicinājis botāniskās daudzveidības saglabāšanos biežo ESB grupā, salīdzinājumā ar zālājiem, kas nesaņem nekādu atbalstu. Reto ESB grupā vismazāk ekspansīvo sugu bija BLA zālajos, Biežo ESB grupā bija līdzīga situācija – BLA zālajos ekspansīvo sugu bija vismazāk.¹⁰⁹
141. Arī lauksaimniekiem, kas uzsāk saimniekot bioloģiskās lauksaimniecības sistēmā visiem saistību periodā ir jāapgūst obligātie 160 stundu kursi “Bioloģiskās lauksaimniecības pamati”. Uz 2020. gada septembri mācības jau bija izgājuši 624 dalībnieki. Daļa no šo kursu beidzējiem apmeklēja arī obligāto 16 stundu kursu “Dabisko pļavu un ganību apsaimniekošana un atjaunošana”, ja to saimniecībā bija BVZ, kas tika pieteikts BDUZ atbalstam, tādējādi apgūstot zālāju apsaimniekošanu atbilstoši izstrādātām Vadlīnijām Eiropas Savienības aizsargājamo zālāju biotopu kopšanai un atjaunošanai.
142. Bioloģiskās lauksaimniecības ietekmes uz vidi kontekstā nozīmīgi ir ne tikai bioloģiski apsaimniekoto zālāju, augšņu vai pieguļošo ūdensteču raksturojoši vides rādītāji, bet arī šo zemju struktūra un telpiskais izvietojums (skat. 2.5. att.) Nozīmīgs ilggadīgo zālāju īpatsvars nodrošina daudzveidīgu ainavu struktūru un Latvijā bieži saistāms ar tipiskajām mozaīkveida ainavām. Bioloģiski apsaimniekotas aramzemes savukārt raksturo apjomu un izvietojumu platībām, kurās tiek pielietotas videi draudzīgas metodes, nepielietojot ķīmiski sintezētus augu aizsardzības līdzekļus u.tml.¹¹⁰ Plašāks apraksts pieejams SO5.

2.5.att. Bioloģiski apsaimniekoto platību struktūra reģionos Latvijā, 2018 (Avots: AREA, 2019)

143. Mūsdienās arvien vairāk KLP pasākumi tiek vērtēti ekosistēmu pakalpojumu kontekstā. Analizējot ekosistēmu pakalpojumus lauksaimniecības zemēs, īpaša loma tiek pievērsta

¹⁰⁸

https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/articles/Atskaite_LAP%202014-2020%20ietekme%20uz%20BLS_att%C4%ABst%C4%ABbu%20%281%29.pdf

¹⁰⁹ AREA: 2019; 34.lpp. un 19.lpp.

https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/lapas/LAP_2020_novertejums_zalaji_19072019_0.pdf

¹¹⁰ https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/articles/Atskaite_LAP%202014-2020%20ietekme%20uz%20BLS_att%C4%ABst%C4%ABbu%20%281%29.pdf

apgādes pakalpojumiem, taču ne mazāk svarīgi ir vidi regulējošie pakalpojumi un arī kultūras pakalpojumi. Balstoties uz Baltijas Vides foruma projekta LIFE Viva Grass ieviešanas laikā izstrādāto metodiku¹¹¹, tika izvērtēti **bioloģiskās lauksaimniecības nodrošinātie ekosistēmu pakalpojumi** Latvijā, atsevišķi nodalot ekosistēmu pakalpojumus bioloģiski apsaimniekotās aramzemēs un bioloģiski apsaimniekotos zālājos.

144. Izvērtējot bioloģiski apsaimniekoto teritoriju nodrošinātos apgādes pakalpojumus Latvijā, jāsecina, ka tie no visiem pakalpojumu veidiem **ir vērtējami salīdzinoši zemu, ievērojot** iespējamo ražīguma samazināšanos, kas atklājas kā atsevišķu apgādes pakalpojumu negatīvais vērtējums. Līdzīgus rezultātus atklāj arī pētījumi, kuros runāts par bioloģiskās lauksaimniecības mazāko ražīgumu salīdzinājumā ar konvencionāli apsaimniekotajām teritorijām, kur ražas samazinājums svārstās no 5% līdz pat 34%.¹¹²
145. Visi vidi regulējošie ekosistēmu pakalpojumi (kopumā 15) novērtēti kā neitrāli vai pozitīvi salīdzinājumā ar situāciju, ja konkrētajā teritorijā apsaimniekošana nenotiku bioloģiski. Īpaši var izcelt apputeksnēšanas un sēklu izplatīšanas ekosistēmu pakalpojumu, kas bioloģiski apsaimniekotajos zālājos novērtēts ar augstāko pozitīvo vērtējumu.

Kopsavilkums:

146. Latvijas apstākļos integrētā augu aizsardzība ir praktisks instruments, kas būtiski ļauj samazināt ķīmisko augu aizsardzības līdzekļu lietošanu.
147. Ievērojamās bioloģiskās lauksaimniecības platības Latvijā ir nozīmīgas bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā.
148. Latvijā nav apzināta lauksaimniecības radīto ekosistēmas pakalpojumu pilna vērtība.
149. Nav izveidots pastāvīgs novērtēšanas rādītāju monitorings ar ilgtermiņa nodrošinājumu atbilstošajam plānošanas periodam.

Vajadzības:

150. Palielināt bioloģiskās lauksaimniecības, integrētās augu audzēšanas un citu vides pasākumu ieguldījumu ekosistēmas pakalpojumu sniegšanā un motivēt lauksaimniekus pāriet uz integrētās augu audzēšanas un bioloģiskās lauksaimniecības sistēmām.
151. Saglabāt lauksaimnieku izglītošanu par bioloģiskās daudzveidības nozīmi un saglabāšanas iespējām.
152. Veikt mērķtiecīgus pētījumus, kas ļautu novērtēt Latvijas Lauku attīstības programmā ietverto pasākumu daudzpusīgo ietekmi.

3. Klimata pārmaiņas un bioloģiskā daudzveidība

153. Bioloģiskā daudzveidība un ekosistēmu pakalpojumi veicina pielāgošanos klimata pārmaiņām un mazina to sekas. Tāpēc šie faktori ir mūsu stiprākais ierocis cīņā pret klimata pārmaiņām. Strādājot kopā ar dabu, nevis pret to, mēs esam tikai ieguvēji, tostarp klimata saglabāšanas ziņā. Natura 2000 tīkla nozīme ir nenovērtējami liela tādā ziņā, ka tas nodrošina fizisko telpu, kas sugām nepieciešama, lai pielāgotos klimata pārmaiņām. Veselīgas un izturīgas ekosistēmas spēj sekmīgāk mazināt klimata pārmaiņu ietekmi un

¹¹¹ <https://vivagrass.eu/lv/ecosystem-services/valuation-of-ecosystem-services/>

¹¹² https://www.arei.lv/sites/arei/files/articles/Atskaite_LAP%202014-2020%20ietekme%20uz%20BLS_att%C4%ABst%C4%ABbu%20%281%29.pdf

pielāgoties to sekām, un līdz ar to arī ierobežot globālo sasilšanu. Tās ir izturīgākas pret ekstremāliem laikapstākļiem un vieglāk atgūstas no to radītā kaitējuma, turklāt šīs ekosistēmas nodrošina virkni labumu, kuri ir svarīgi cilvēkam.¹¹³

154. Lai sasniegtu visā ES kopīgo biodaudzveidības saglabāšanas mērķi, Latvija, tāpat kā citas ES dalībvalstis, jau 2013. gadā tika sagatavota Prioritārā rīcību ietvarprogrammu Natura 2000 teritorijām no 2014. līdz 2020. gadam, to ietverot Vides politikas pamatnostādņēs 2014.-2020.gadam. Kā svarīgs mērķis lauksaimniecības un mežsaimniecības zemju aizsardzībai no plūdu draudiem tika norādīts nepieciešamais finansējums meliorācijas sistēmu rekonstrukcijai, iespēju robežās izmantojot „zaļo infrastruktūru” pielāgošanās klimata pārmaiņām pasākumos.¹¹⁴ Šāda nepieciešamība savu aktualitāti nav zaudējusi arī plānošanas periodā 2021. -2027. gadam.
155. Lai uzlabotu spējas pielāgoties un sekmētu noturīgumu pret klimata pārmaiņām un to radītajām sekām, kā arī izmantotu to radītās iespējas, ir izstrādāts Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plāns laika posmam līdz 2030.gadam¹¹⁵, kas paredz klimata ietekmju, ievainojamības un risku izvērtējumu; pielāgošanās plānošanu; pielāgošanās pasākumu ieviešanu; monitoringu un izvērtēšanu.
156. Klimata pārmaiņu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību Latvijā šobrīd ir sarežģīti izvērtēt datu nepietiekamības dēļ. Bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu jomā Latvijā ir identificēti vairāki riski, kur nozīmīgākie ir ūdensteču, ūdenstilpju eitrofikācija, ūdens temperatūras paaugstināšanās un ilgāks stratifikācijas periods, Latvijai neraksturīgu ekspansīvu un agresīvu svešzemju sugu, infekcijas slimību, augu kaitīgo organismu izplatīšanās, kā rezultātā kā iespējamās sekas ir izmaiņas sugās un biotopos, t.sk. atsevišķu sugu izzušana un populāciju sarūkšana Latvijas teritorijā (ekoloģiski plastiskām sugām izspiežot ekoloģiski jutīgās), Latvijai tipisko biotopu un sugu kopējās platības samazināšanās, jaunu biotopu veidošanās izzūdošo biotopu vietā. Palielinoties plūdu riskiem, daļa biotopu var tikt noskalota un iznīcināta neatgriezeniski, mazinot bioloģisko daudzveidību.¹¹⁶
157. Bioloģisko daudzveidību un ekosistēmu pakalpojumus ietekmē arī ainavas vienkāršošanās (monokultūras - vienlaidus meža stādījumi ar viena veida sugu, lauksaimniecības zemes ar lielām vienlaidus kultūraugu platībām). Ekosistēmas kļūst mazāk stabilas, tas veicina invazīvo vai svešzemju sugu un kaitēkļu izplatīšanos. Jo daudzveidīgāka ekosistēma, jo tā ir stabilāka un spējīgāka ātrāk pielāgoties klimata izmaiņām, un sniedz plašāku ekosistēmu pakalpojumu klāstu.
158. Vairāki zinātnieku atklājumi un atziņas būs noderīgas, samazinot riskus un izmantojot iespējas meža audzēšanā klimata pārmaiņu kontekstā. Klimata pārmaiņas ienesīs korekcijas veģetācijas zonās. Tagad mūsu veģetācija pārstāv hemiboreālo zonu, – tā ir pārejas zona starp boreālo jeb skuju koku un nemorālo jeb lapu koku zonu. Modelēšana liecina, ka līdz gadsimta beigām Latvijas teritorija atradīsies nemorālajā (lapu koku) zonā. **Mums būs jāizvēlas koku sugas, ko turpmāk audzēt.** Klimata pārmaiņas var nodrošināt arī meža ražības paaugstināšanos, sadarbojoties zinātnei un praksei. Klimata pārmaiņas ietekmēs arī sēnes, **fitopatoloģiskie riski nākotnē** palielināsies. Vairāk būs jārēķinās ar **vēja bojājumiem**, būs jāmēģina atrast veidi, lai saimniekotu efektīvāk. Zinātnieki izstrādājuši empīriskos modeļus koku noturībai uz kūdras augsnēm. Koka stabilitāte kūdras augsnēs ir

¹¹³ https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/Nature%20and%20Climate%20Change/Nature%20and%20Climate%20Change_LV.pdf

¹¹⁴ <https://www.cbd.int/doc/world/lv/lv-nbsap-v3-lv.pdf>

¹¹⁵ VARAM, 2019, Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plāns laika posmam līdz 2030.gadam <https://m.likumi.lv/ta/id/308330-par-latvijas-pielagosanas-klimata-parmainam-planu-laika-posmam-lidz-2030-gadam>

¹¹⁶ VARAM, 2019, <https://m.likumi.lv/ta/id/308330-par-latvijas-pielagosanas-klimata-parmainam-planu-laika-posmam-lidz-2030-gadam>

atkarīga no mitruma augsnē. Tie koki, kas bija labāk enkuroti, lūza, un bojājumi bija spēcīgāki. Koku stabilitāti samazina arī sakņu trupe un stumbra bojājumi. Kad vēja ietekmē viens bojāts koks izgāžas, veidojas domino efekts un izgāžas blakus koki. Jo kokiem veidojas lielāks sakņu kamols, jo lielāka noturība pret vēja bojājumiem. **Arī neregulēts gruntsūdens līmenis palielina noturību. Visi saimnieciskie pasākumi, kas veicina labākas sakņu sistēmas veidošanos kokiem, nāk par labu koka noturībai.**¹¹⁷

159. Lai efektīvāk nodrošinātu finansējumu bioloģiskās daudzveidības pārvaldībai, Latvijai vajadzētu palielināt valsts finansējumu, piesaistot privātā sektora finansējumu. Piemēram, Nīderlandē valsts pārvalde nodrošina finanšu atvieglojumus un nodokļu samazinājumu privātajiem ieguldītājiem, kuri atbalsta zaļos projektus, piemēram, dabas atjaunošanas projektus.¹¹⁸

Kopsavilkums:

160. Lai uzlabotu spējas pielāgoties un sekmētu noturīgumu pret klimata pārmaiņām un to radītajām sekām, kā arī izmantotu to radītās iespējas, ir izstrādāts Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plāns laika posmam līdz 2030.gadam, kas paredz klimata ietekmju, ievainojamības un risku izvērtējumu; pielāgošanās plānošanu; pielāgošanās pasākumu ieviešanu; monitoringu un izvērtēšanu.
161. Klimata pārmaiņu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību Latvijā šobrīd ir sarežģīti izvērtēt datu nepietiekamības dēļ.

Vajadzības:

162. Veicināt mežu atjaunošanā un ieaudzēšanā izvēlēties koku sugas, kas atbilsts paaugstinātas noturības kritērijiem un audzēšanas modeļiem.

4. Invazīvās sugas

163. Mūsdienās invazīvās sugas tiek uzskatītas par vienu no būtiskākajiem ekosistēmu izmaiņu indikatoriem un apdraudējumiem bioloģiskajai daudzveidībai, ko veicinājusi vietējiem apstākļiem neraksturīgu sugu introdukcija, migrācijas, tirdzniecības sakaru un transporta ceļu attīstība pēdējo divu gadsimtu laikā, kā arī pieaugošā antropogēnā slodze uz dabiskajām ekosistēmām. Invazīvās sugas par nevēlamām un bīstamāmpadara fakts, ka tām visbiežāk nav dabisko konkurentu vai ienaidnieku, kas varētu kontrolēt to izplatību, kā rezultātā invazīvās sugas vidē kļūst par dominējošajām, nomācot vietējās sugas un netraucēti izplatoties arvien plašākās teritorijās.
164. Nacionālajā līmenī regulējums par invazīvajām svešzemju sugām ir ietverts tikai attiecībā uz augiem – Augu aizsardzības likumā, kā arī uz tā pamata izdotajos Ministru kabineta noteikumos par invazīvo augu sugu izplatības ierobežošanu¹¹⁹, noteikumos par

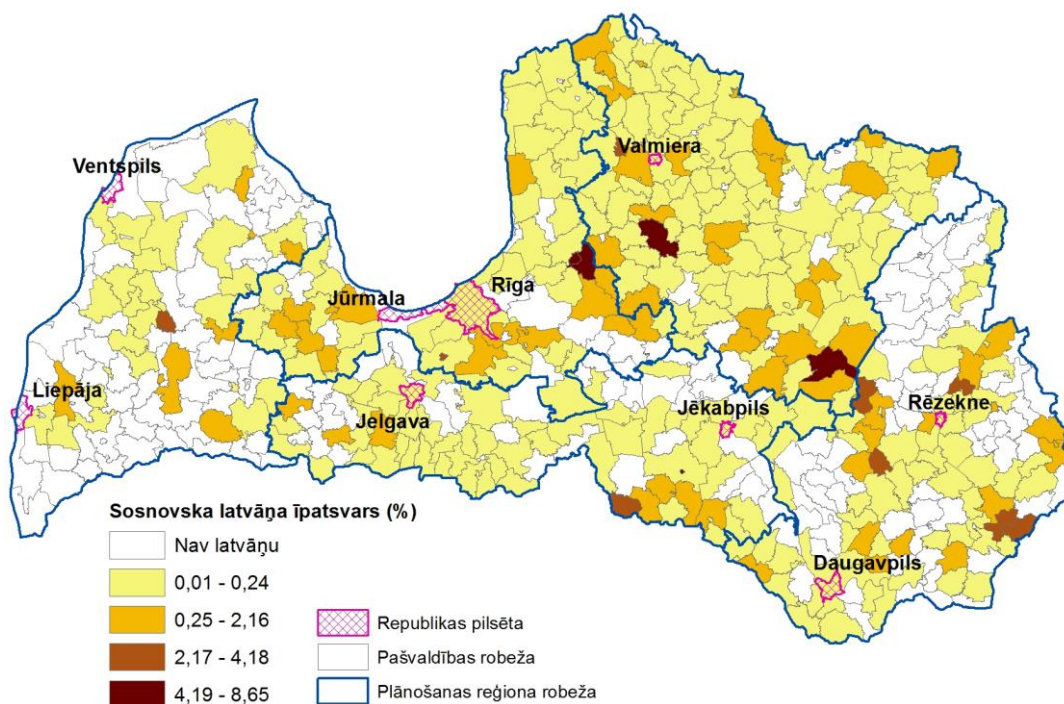
¹¹⁷<http://new.ilkc.lv/lv/nozares/mezsaimnieciba/mezs-un-mezkopiba-mainigaja-klimata>

¹¹⁸OECD (2019), ESAO Vides raksturlielumu pārskats par Latviju 2019.gads, OECD Publishing, Paris/State Language Centre, Rīga, <https://doi.org/10.1787/f42e7030-lv>

¹¹⁹ Ministru kabineta 2008. gada 30. jūnija noteikumos Nr. 467 "Invazīvo augu sugu izplatības ierobežošanas noteikumi" <https://likumi.lv/ta/id/208543-grozijums-ministru-kabineta-2008-gada-30-junija-noteikumos-nr-467-inva-zivo-augu-sugu-izplatibas-ierobezosanas-noteikumi->

invazīvo augu sugu sarakstu ¹²⁰, kur ir iekļauta viena suga – Sosnovska latvānis *Heracleum sosnowskyi*, un noteikumos par Sosnovska latvāņa izplatības ierobežošanu.

165. Valsts augu aizsardzības dienests (VAAD) ir veicis Sosnovska latvāņa izplatības noteikšanu Latvijas teritorijā. Saskaņā ar VAAD (skat.4.1.attēls) datiem, valstī ir uzmērīti 10 801 ha ar latvāni invadēto teritoriju (līdz 21.03.2016. uzmērītie un apstrādātie dati), šie dati ir iekļauti Kultūraugu uzraudzības valsts informācijas sistēmas Invazīvo augu sugu izplatības datu bāzē.

4.1.attēls. Sosnovska latvāņa īpatsvars pašvaldību teritorijās (%). Avots: VAAD

166. Invazīvā augu suga Sosnovska latvānis ir vienīgā, kuras iznīcināšanai un izplatības ierobežošanai ir veikti plaša mēroga pasākumi un zemes īpašniekiem šīs sugas izplatības ierobežošana ir pienākums¹²¹, par kura neievērošanu tiek noteikts sods. Latvāņa apkarošanas pasākumi ir noteikti lauksaimniekiem arī kā viens no laba lauksaimniecības vides stāvokļa nosacījumiem, pretendējot uz KLP atbalstu. Tāpat arī Latvijas pašvaldības plāno un īsteno latvāņu apkarošanas un ierobežošanas pasākumus, jo latvāni nav iespējams apkarot tikai veicot lauksaimniecisko darbību, bet ir nepieciešami speciāli apkarošanas pasākumi.. Biežāk izplatīti invazīvi citzemju augi un kokaugi: Kanādas zeltslotiņa (*Solidago canadensis*), Krokainā roze (*Rosa rugosa*), daudzlapu lupīna (*Lupinus polyphyllus*), Japānas un Sahalīnas dižsūrenes (*Reynoutria japonica* un *R.sachalinensis*), vārpainā korinte (*Amelanchier spicata*) u.c. Šīs invazīvās sugas visbiežāk sastopamas pamestās lauksaimniecības zemes platībās, kurās nenotiek lauksaimnieciskā darbība vai arī platībās ārpus lauksaimniecības zemēm. Veicot lauksaimniecisko darbību šo invazīvo augu izplatība tiek ierobežota. Kā kaitīgo organismu VAAD ir norādījis arī vējauzu, - tā ekspansīvā izplatīšanās rakstura dēļ vasarāju sējumos, ja šīs nezāļu sugas ierobežošanai saimniecības nepievērš pietiekamu uzmanību.

¹²⁰ Ministru kabineta 2008.gada 30.jūnija noteikumos Nr.468 "Invazīvo augu sugu saraksts" <https://likumi.lv/ta/id/177511-invazivo-augu-sugu-saraksts>

¹²¹ Ministru kabineta 2008.gada 14.jūlija noteikumi Nr.559 "Invazīvo augu sugas – Sosnovska latvāņa – izplatības ierobežošanas nosacījumi" <https://m.likumi.lv/doc.php?id=179511>

167. Sugām dabisko biotopu degradāciju un svešzemju sugu izplatību veicina klimata izmaiņas un pieaugošā antropogēnā slodze uz dabiskajām ekosistēmām: vides eutrofikācija, urbanizācija, transporta attīstība, zemes lietojuma veidu izmaiņas un biotopu fragmentācija. Pētījumos secināts, ka pie renovējamiem meliorācijas grāvjiem kopējais sugu skaits ir salīdzinoši liels. Renovēto grāvju grupai raksturīgs augstāks slāpekļa daudzums, liels gaismas daudzums un tādējādi paaugstināta temperatūra, kur ir labvēlīga vide dažādām atklātām un ruderalām biotopusmīlošām sugām. Tāpat jāatzīmē, ka invazīvās sugas sākotnēji izplatās gar lielceļiem, koncentrējas apdzīvotu vietu tuvumā un tikai tad turpina izplatību pa mazākiem lineāriem koridoriem (elektrolīnijām, meža ceļiem, meliorācijas grāvjiem, u.c.) vai atklātām, galvenokārt ruderalām platībām (izcirtumi u.tml.). Līdz ar to mežsaimnieciskajai darbībai invazīvo sugu migrācijā ir sekundāra nozīme. Sugām bagātākie eutrofie veģetācijas tipi, tajā skaitā meži, pateicoties labvēlīgiem abiotiskajiem apstākļiem, bieži ir visuzņēmīgākie pret invazīvajām sugām.¹²²

Kopsavilkums:

168. Pamestās lauksaimniecības zemes platībās, kurās nenotiek lauksaimnieciskā darbība vai arī platībās ārpus lauksaimniecības zemēm izplatīta viena invazīvā svešzemju sugu - Sosnovska latvānis, kā arī Kanādas zeltslotiņa un daudzlapu lupīna.
169. Kā kaitīgo organismu VAAD ir norādījis arī vējauzu, - tā ekspansīvā izplatīšanās rakstura dēļ vasarāju sējumos.

Vajadzības:

170. Īstenot pasākums ekspansīvo kaitīgo organismu un invazīvo sugu izplatības ierobežošanai.

5. Ainavas kvalitāte

171. Latvijas lauku ainavas vērtības jau izsenis ir cieši saistītas ar lauksaimnieciskām aktivitātēm, kuras Latvijas dabas apstākļos uztur ainavu atvērtu un dažādu to, veidojot un uzturot dažādus ainavas elementus, radot vizuāli iespaidīgas un daudzveidīgas skatu ainavas. Liela daļa Latvijas nacionālo ainavu vērtību ir saistīta ar vēsturisku dzīvošanu un strādāšanu laukos, ar senajiem zemkopības izveidotiem ainavu elementiem, kuri veido pamatu mūsdienu ainavas telpiskajai struktūrai, un kuri nereti tiek uzturēti un attīstīti atbilstoši mūsdienu lauksaimnieciskām praksēm un vides kvalitātes prasībām. Var teikt, ka lauksaimnieciskā darbība ir bijusi un būs būtiska Latvijas ainavas veidotāja un tādējādi ir svarīgs nosacījums ainavas kvalitātes veidošanai atbilstoši Eiropas Ainavu konvencijas (EAK) pamatnostādnēm, kuras ir pamatā 2013. gadā pieņemtajām Latvijas Ainavu politikas pamatnostādnēm 2013.-2019. gadam. Pamatnostādnēs ir noteikts Latvijas ainavu politikas mērķis: “Daudzfunkcionālas un kvalitatīvas ainavas, kas visā Latvijā uzlabo cilvēku dzīves kvalitāti, veicina vietu, reģionu un valsts ekonomisko aktivitāti un atpazīstamību, kā arī bioloģisko daudzveidību” un ir izvirzīti trīs apakšmērķi politikas mērķa īstenošanai, no kurām otrais ir “Efektīva ainavu pārvaldība, kas vērsta uz lauku un urbāno ainavu plānošanu, labu sadarbību publiskās pārvaldes, izglītības, pētniecisko un saimniecisko institūciju un sabiedrības starpā, kā arī ainavu politikas integrēšanu visu līmeņu teritorijas attīstības plānošanā”. Savukārt, “Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030”¹²³ noteikts, ka, lai saglabātu Latvijai tipiskās unikālās dabas un kultūrvēsturiskās ainavas, kas

¹²² Avots SILAVA „Mežsaimniecības ietekme uz meža un saistīto ekosistēmu pakalpojumiem” <http://www.silava.lv/23/section.aspx/View/179>

¹²³ https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Latvija_2030_7.pdf

veido priekšnoteikumus iedzīvotāju dzīves vides kvalitātei, ir: jānodrošina valsts atbalsts daudzfunkcionālām un produktīvām lauku teritorijām, kultūrainavas saglabāšanai un veidošanai; jānosaka Latvijai tipiskās un unikālās ainavas, jāveic to inventarizācija un jāizstrādā priekšlikumi ainavu apsaimniekošanai un procesu monitoringam; jāizglīto un jāiesaista sabiedrība ainavu apsaimniekošanā; teritorijas plānojumos jānosaka prasības un nosacījumi, kas paredz ainaviski nozīmīgu vietu aizsardzību.¹²⁴

172. Latvijas ainavai ir izteikti reģionālas raksturiezīmes, kuras ir veidojušās ilgstošā laikposmā, mijiedarbojoties dabas un cilvēka saimnieciskajai darbībai. Latvijas ainavu iespējams vērtēt no dažādiem skatu punktiem, un visos gadījumos vērtējums atšķirsies, piemēram, vērtējot no ekonomiska, vēsturiskā, funkcionālā vai estētiskā viedokļa. Dabas aizsardzības mērķiem svarīgs ir ekoloģiskais skatījums un zināšanas par ekosistēmu ilgtspējību. Ainava ir plašākas ekosistēmas daļa, piemēram, izvērtējot, vai un kā konkrētās ainavas spēj pildīt dzīvotnes lomu biotopam aksturīgajam vai retam sugām. Meža ainavas nav skatāmas atrauti no kopējās Latvijas ainavtelpas. Meža ainavas pamats ir mežs visā tā daudzveidībā. Tā ietver arī meža lauces, pārpurvotas ieplakas un nelielus purvīņus, ūdensobjektus, ceļus un citus infrastruktūras objektus, kas atrodas mežā.¹²⁵
173. Ir būtiski uzturēt daudzfunkcionālu un kvalitatīvu ainavau, kas visā Latvijā spētu nodrošināt mūsdienas prasībām atbilstošu cilvēku dzīves kvalitāti, veicinātu vietu, reģionu un valsts ekonomisko aktivitāti un atpazīstamību, kā arī nodrošinātubioloģisko daudzveidību. **Mūsdienās lauku ainava ir būtisks vietu attīstības un reģionālās un lokālās identitātes resurss.** Tādēļ kvalitatīvu ainavu veidošanā KLP ir jābūt līdzsvarotai ar tām politikām un praksēm, kas veido ainavas pievilcīgas tūrisma un rekreācijai, paaugstina bioloģisko daudzveidību un iespējo daudzveidīgas ekonomiskās aktivitātes.

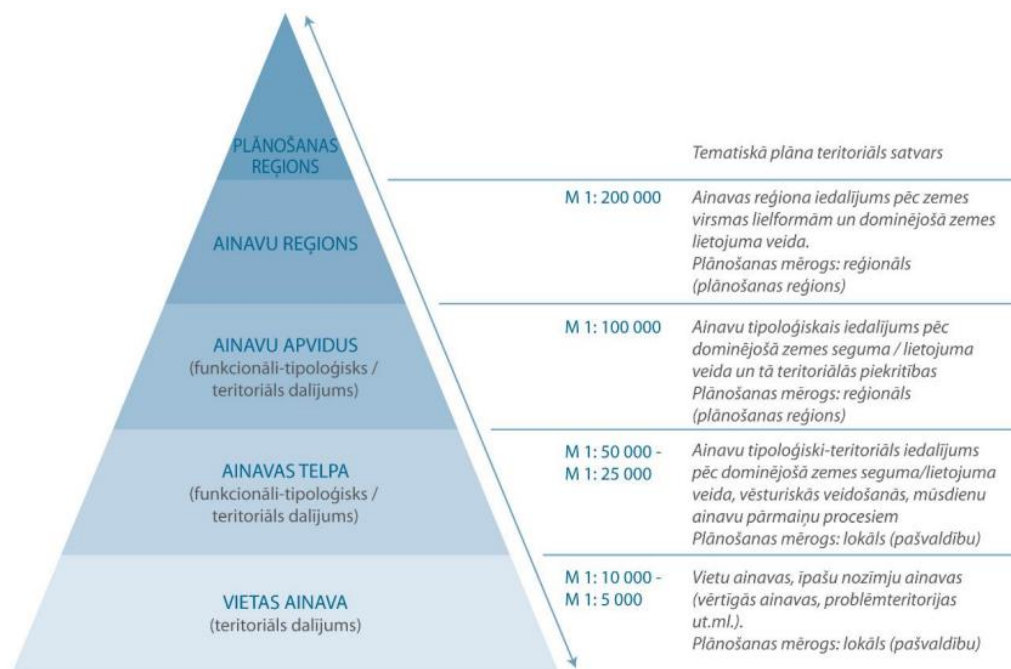
5.1. *Ainavas struktūra*

174. Dabas ainavu vērtības veido pamatu nacionāla un reģionāla mēroga ainavu īpatnībām un unikalitātei. Dabas ainavas galvenās telpiskās struktūras novados ir cieši saistītas, pirmkārt, ar reljefa lielformu raksturu, kas ietekmē teritorijas mitruma apstākļus un attiecīgo zemes seguma/lietojuma veidu, otrkārt, ar reģionam īpašiem dabas elementiem (reljefa vidējformām), kas veidojušies ledāja darbības rezultātā (upju ielejas, paugurvaļņi u.tml.). Ainavas telpiska vienība (reģions, apvidus, telpa) ir pēc struktūras, funkcijām, vizuālā veidola, vēsturiskās attīstības gaitas līdzīga teritoriāla vienība, kuru var izdalīt dažādos mērogos. Ainavu telpisko vienību iezīmēšana un izdalīšana reģiona un/vai novada teritorijā ir veids kādā ir iespējams aprakstīt reģionālo un/vai lokālo ainavu raksturu un daudzveidību. Šāda pieeja ļauj pieņemt ar vietējiem ainavas apstākļiem atbilstošus lēmumus saistībā ar teritoriju pārvaldību, plānošanu un veidošanu. Lai raksturotu ainavu telpiskā dalījumā, politikas plānošanas dokumentos par pamatu izmanto vairākus ainavu novērtēšanas un plānošanas līmeņus (skat.5.1.att).¹²⁶

¹²⁴ VARAM,

¹²⁵ https://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikācijas_b_vadlinijas/GRAM_17_biotopu_vadlinijas_6_Mezi.pdf

¹²⁶ https://latlit.eu/wp-content/uploads/2018/06/Zemgales-reg-ain-un-ZI-plans_2020-2027_apstiprinats.pdf

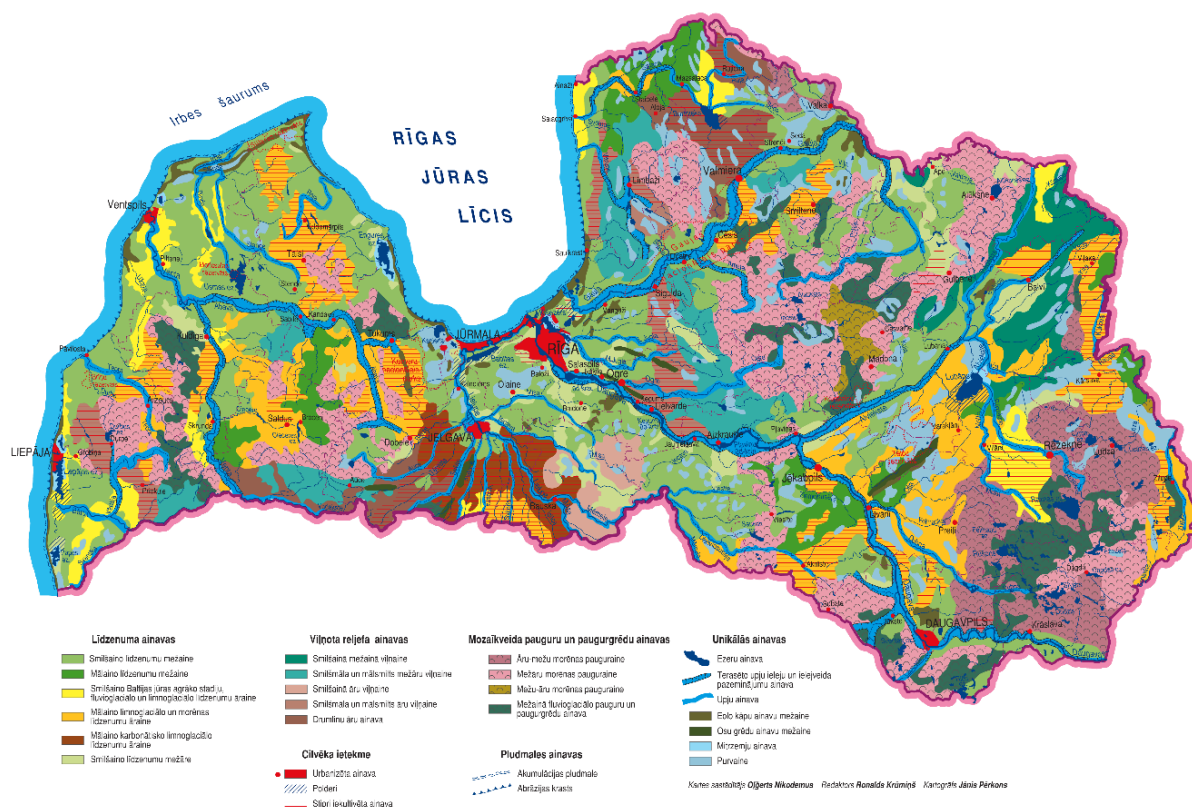

5.1.att. Ainavu telpiskais dalījums reģionālā, subreģionālā, lokālā un vietas mērogā (Avots:

https://www.zemgale.lv/images/Zemgales_ainavu_plans_2.red_201119_compressed.pdf)

175. Lai arī izpratne par to, kas ir augstvērtīga ainava, var būt subjektīva, ainavas kvalitātes vērtēšanai iespējams izmantot fizikālus rādītājus, kas raksturo tās telpisko struktūru. Latvijas sabiedrībā, kā arī zinātnieku aprindās, kā augstvērtīgāku uztver mozaīkveida ainavu, kuru veido lielāks ainavas elementu un zemes lietojuma veidu/telpisko vienību skaits. Kā negatīva iezīme tiek vērtēta ainavas homogenizācija jeb ainavas elementu un zemes lietojuma veidu daudzveidības mazināšanās. Šim homogenizācijas procesam ir dažādas izpausmes atšķirībā no ainavas ģeogrāfiskā novietojuma (t.sk., teritorijas biofizikālajiem apstākļiem). Latvijas teritorijā ainava nav viendabīga – tās raksturu nosaka dabas apstākļi (reljefs, klimats, augsnes, mitruma apstākļi u.c.), kā arī dominējošais zemes lietojuma veids, ko savukārt ietekmē arī sociālekonomiskie apstākļi (attālums no lielām apdzīvotām vietām, iedzīvotāju skaits un vecumstruktūra, nodarbinātība u.c.).
176. Prof. O. Nikodemus izstrādātā Latvijas ainavu karte¹²⁷ veidota balstoties uz raksturīgām reljefa iezīmēm, izdalot līdzenumu ainavas, viļņota reljefa ainavas, mozaīkveida pauguru un paugurgrēdu ainavas, kas savukārt iedalītas sīkāk atkarībā no dominējošā augsnes granulometriskā sastāva, kā arī zemes seguma tipa (5.2.attēls). Papildus šajā kartē ir izceltas arī Latvijai unikālās ainavas, kas veidojušās ap upēm un ezeriem, īpašām ģeomorfoloģiskām struktūrām (eolām kāpām un osu grēdām), kā arī mitrzemēm un purvainēm.

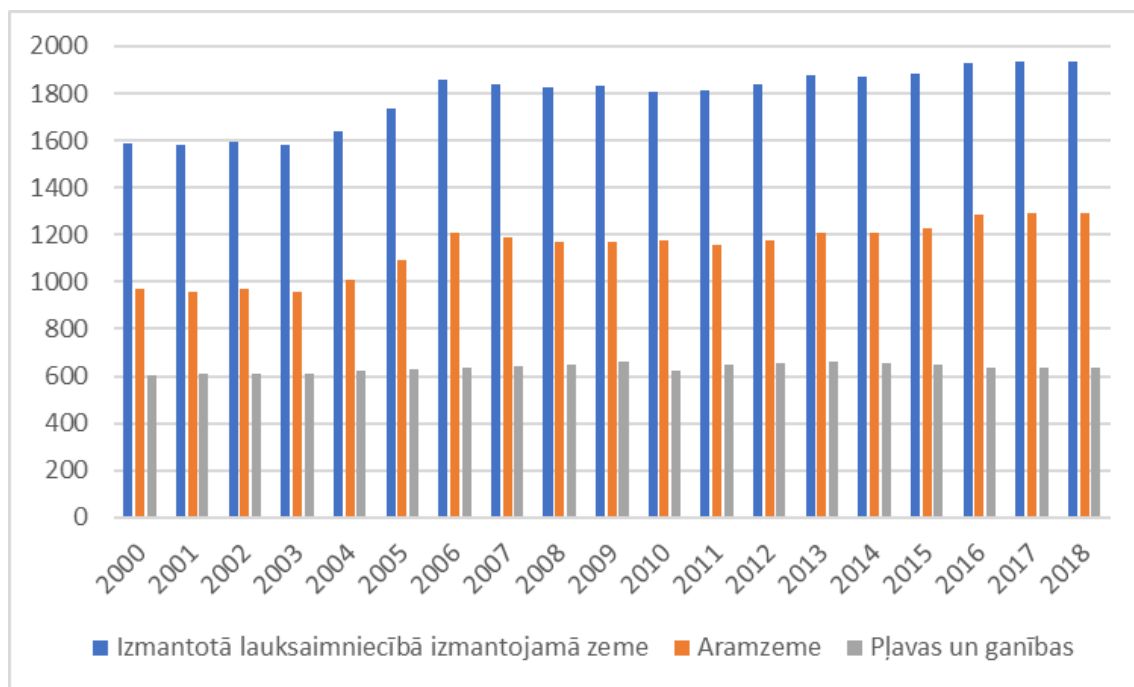
¹²⁷ Kūle L., Rassmussen J.B., Nikodemus O., Kalniņš A., 2000. Ainavu aizsardzība. Nozares pārskats rajona plānojuma izstrādāšanai. Rīga: VARAM, 92.lpp.

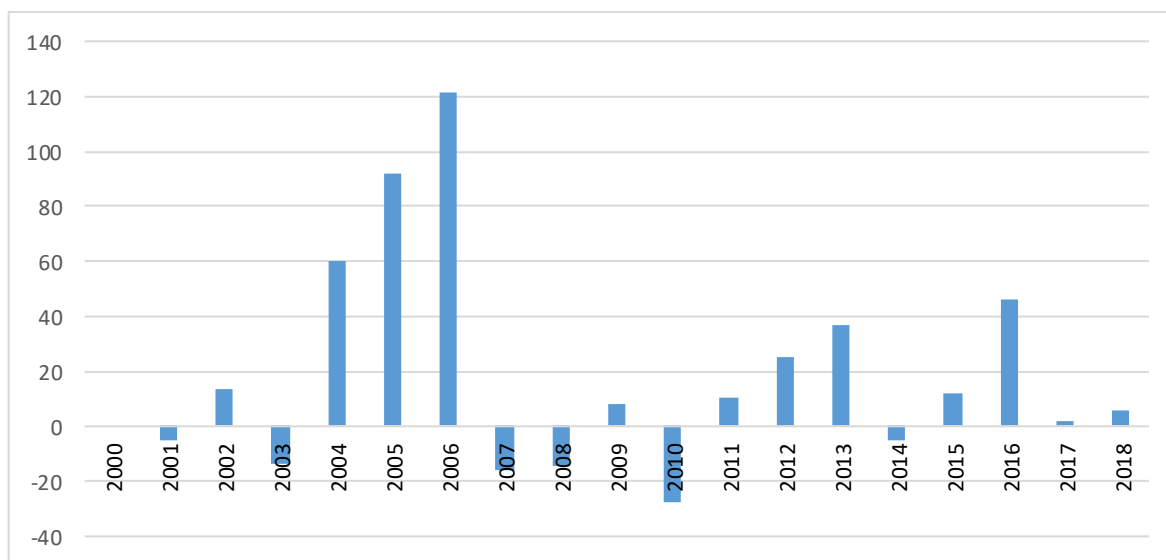
5.2.attēls. Latvija ainavu karte. Avots: VARAM, 2000. gads

5.2. Ainavas izmaiņas ietekmējošie virzītājspēki un aktuālās tendences

177. Ainava ir mainīga – mainoties zemes apsaimniekošanas praksei, mainās zemes lietojuma veidu telpiskā struktūra un līdz ar to arī ainava. Šo procesu ietekmē dažādas sociālekonomiskas vai politiskas pārmaiņas, zemes reformas, kā arī zemes lietojuma prioritāšu maiņa un ar to saistītā lauku atbalsta politika.
178. Pēdējās desmitgadēs zemes lietojuma veida sadalījumu galvenokārt noteikuši politiski lēmumi - sākot ar 1990. gadā Augstākās Padomes pieņemto lēmumu “Par agrāro reformu Latvijas Republikā”, kam sekoja Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā un līdz ar to pieeja Eiropas Savienības lauksaimniecības atbalsta maksājumiem. Tā rezultātā līdz 2006. gadam bija vērojams samērā straujš izmantoto lauksaimniecības zemju pieaugums, kas galvenokārt tika sasniegts palielinot aramzemju platības (5.3. attēls. un 5.4. attēls). Savukārt pļavu un ganību platības kopš 2015. gada ir sākušas samazināties, kas liecina, ka atbalsta nosacījumi pēdējā plānošanas periodā ir izdevīgāki aramzemju ierīkošanai. *Sīkāka analīze par lauksaimniecības zemju struktūru SM1.*

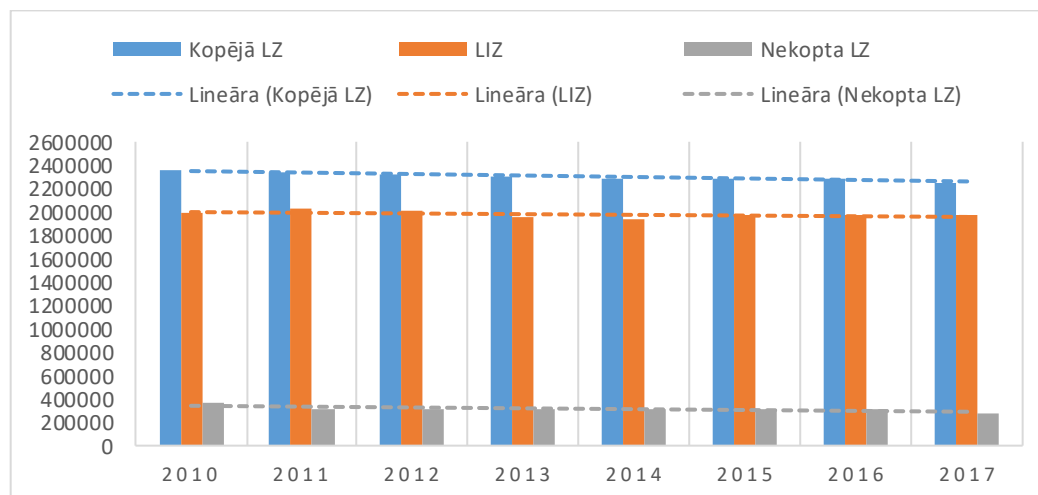

5.3. attēls. Lauksaimniecības zemju izmantošana no 2000.gada līdz 2018. gadam, tūkst.ha.
Avots: Centrālās statistikas pārvalde

5.4. attēls. Lauksaimniecības izmantotās zemes platības pieaugums/samazinājums (tūkst. ha) attiecībā pret iepriekšējo gadu (2001.-2018. gads). Avots: CSP, BEF

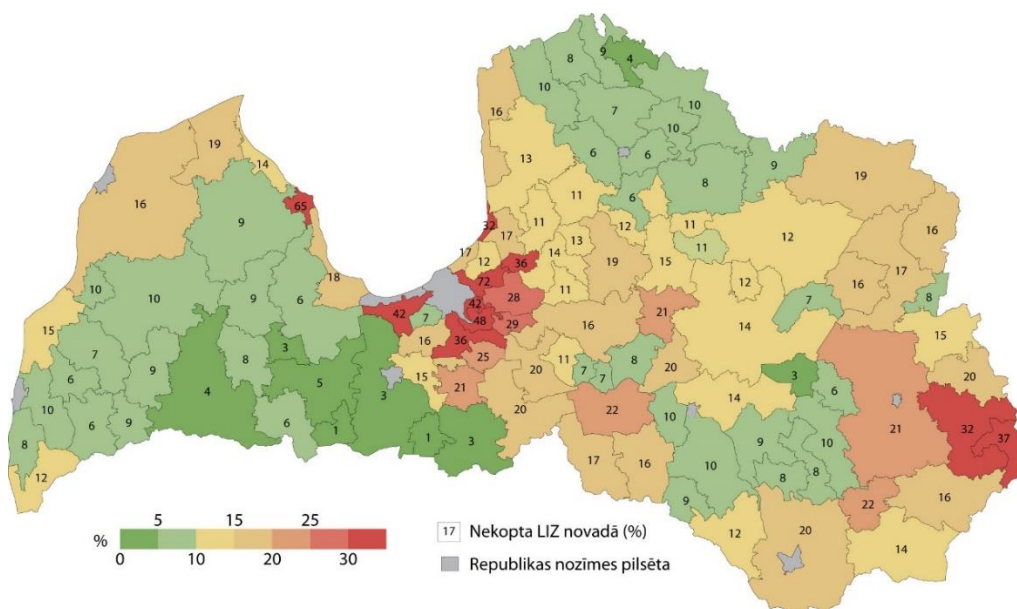
179. Šeit aplūkotās zemes lietojumveida maiņas tendences norāda uz pēdējos gados vērojamu lauksaimniecības intensifikāciju, kas neizbēgami ietekmē arī lauku ainavu. Ainavas elementu (koku puduru, atsevišķu viensētu, laukmaļu) izzušana ir saistāma ar lauku masivizāciju, meliorācijas sistēmu atjaunošanu, īpašuma struktūras maiņu – konsolidāciju.
180. Tajā pašā laikā jau kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas pagājušā gadsimta 90. gados, kā galvenā problēma ainavā ir bijusi lauksaimniecības zemju pamešana un/vai apmežošana, kas uzsvēta arī Latvijas ainavu politikas pamatnostādņēs. Neapsaimniekoto lauksaimniecības zemju platības Latvijā palielinājās līdz šī gadsimta sākumam, taču līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā šī tendence ir mazinājusies un pēdējos gados pat vērojams nekopto platību kritums (skat. 5.5. attēlu).

5.5. attēls. Lauksaimniecības zemju platību dinamika (tūkst. ha)(2010-2017. gads). Avots: Lauku atbalsta dienests

181. Neizmantoto lauksaimniecības zemju īpatsvara atšķirības ir izteikti reģionālas un katrā reģionā to nosaka atšķirīgi virzītājspēki. Piemēram, Pierīgas reģionā lauksaimniecības zemes netiek izmantotas zemes dārdzības dēļ, liela daļa kādreizējo lauksaimniecības zemju ir transformētas par dzīvojamās apbūves teritorijām, savukārt atlikušās, bieži vien rezervētas tālākai suburbanizācijas attīstībai. Augstieņu teritorijās (Vidzemes, Latgales, Augšzemes, Alūksnes) lauksaimniecības zemju pamešana ir saistīta ar apgrūtināšiem agro-ekoloģiskajiem apstākļiem (saposmots reljefs, mazauglīgas augsnes u.c.) un marginālu (lauksaimniecībai ekonomiski nelabvēlīgu) novietojumu (5.6.attēls)¹²⁸. Līdz ar Latvijas pievienošanos KLP, lauksaimniecības zemju pamešanas process ir praktiski apstādināts, tomēr lauksaimniecības zemes, kas atrodas šajās teritorijās, vēl joprojām ir pakļautas paaugstinātam pamešanas riskam.

¹²⁸ Vinogradovs, I., Nikodemus, O., Elferts, D., & Brūmelis, G. (2018). Assessment of site-specific drivers of farmland abandonment in mosaic-type landscapes: A case study in Vidzeme, Latvia. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 253, 113-121.

5.6. attēls. Nekoptās lauksaimniecībā izmantojamās zemes (%) pa novadiem, 2017. g. (Avots: LAD, autors: Baltijas Vides Forums)

5.3. Ainavas elementi

182. Kopumā lauku ainavas elementi visā tās teritorijā ir vairāk vai mazāk līdzīgi. Kā nozīmīgākie lauksaimniecības zemēs ir minami – koku ieskaudas viensētas, koki (atsevišķi stāvoši koki lauka vidū) un koku grupas (koku puduri lauka vidū), alejas, augļu dārzi, lielās un mazās upes, grāvji, krūmāji, ezeri, fermas un lauksaimniecības ražotnes, ceļi. Savukārt teritorijas reljefa apstākļi (reljefa formas pašas par sevi arī ir ainavas elements) nosaka šo elementu izkārtojumu, dažādību un formas, kas ietekmē un veido ainavas vizuālo kvalitāti un bioloģisko daudzveidību.¹²⁹
183. Ainavas vizuālā kvalitāte un to veidojošie lauku ainavas elementi ir cieši saistīti ar ainavas tipu (līdzenuma, viļņota līdzenuma vai pauguraines ainava) un ainavas apsaimniekošanu (t.sk., vēsturisko ainavas veidošanos). Lauksaimniecības industrializācijas laikmetā 20. gs. laikā daudzas lauksaimniecībai īpaši piemērotās līdzenuma ainavas ir vienveidotas (homogenizētas), novācot lauksaimniecībai traucējošos elementus (viensētas, koku grupas, atsevišķus kokus u.c.), meliorējot, iztaisnojot mazās upes un ceļus. Tādējādi ir izveidojušās plašas un atklātas lauksaimniecības zemju ainavas, kas mūsdienās ir kļuvušas par ainavu (skatu ainavu) vērtībām. **Tomēr šajās intensīvajās lauksaimniecības ainavās joprojām ir saglabāties pietiekami liels elementu īpatsvars, kuru uzturēšanai, uzlabošanai un jaunu ainavekoloģiski funkcionālu elementu veidošanai lauksaimniecības un lauku attīstības politikās netiek pievērsta atbilstoša uzmanība (šo elementu uzturēšana ir nosacījums arī bioloģiskās daudzveidības uzturēšanai šajās ainavās).** 5.7. attēlā ir attēlots homogenizācijas procesa piemērs, kur laika gaitā izzūd lauksaimniecības zemju struktūra un mazie ainavu elementi.
184. Paugurainu ainavas elementu ziņā ir daudzveidīgākas par līdzenuma ainavām, to nosaka reljefa daudzveidība un teritorijas apsaimniekošanas raksturs. Pārsvārā tās ir ekstensīvas lauksaimniecības teritorijas, kuru uzturēšana ir cieši saistīta ar ES platību maksājumiem, nišu un bioloģisko lauksaimniecību, otro māju un lauku tūrisma dzīvesveida attīstību.

¹²⁹ Uz rezultātiem balstītu agrovides pasākumu ieviešanas iespēju novērtējums (45.lpp) http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Gala_parskats_BEF.pdf

Ainavu vizuālo kvalitāti te nosaka skatu vietu un ainavas elementu daudzveidība. Tādējādi šīs ainavas ir būtiskas tieši vietējās ekonomikas attīstībai kā tūrisma, rekreācijas un otro (vasaras) māju vietu resurss. Taču vizuāli kvalitātes un bioloģiskās daudzveidības nosacījums ir cilvēka saimnieciskā darbība – galvenokārt, lauksaimniecība. Šīs teritorijas ir tās, kas mūsdienās ir pakļautas homogenizācijai, galvenokārt lauksaimniecības darbību izsīkšanas rezultātā. Galvenā lauksaimniecības raksturiezīme mūsdienās šajās ainavās ir lopkopība – dažādas pļavu un ganību ainavas.

5.7.attēls. Ainavas homogenizācijas piemērs Platones pagastā no 1995. gada līdz 2013. gadam. (Avots: LATVIJA.ZEME, DABA, TAUTA, VALSTS).¹³⁰

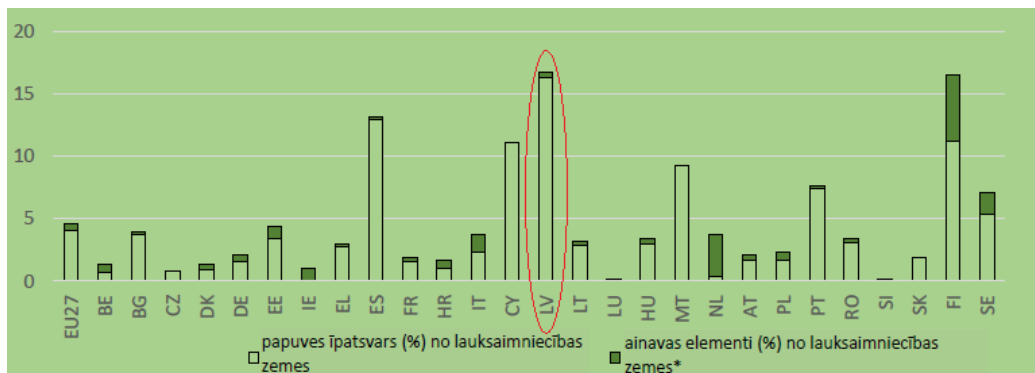
185. Kopš 2015. gada lauksaimniecības un mežsaimniecības teritorijās ilgtspējīgu ainavu attīstību veicina virkne obligāto un brīvprātīgo pasākumu saskaņā ar ES KLP, kas ir, ņemot vērā arī Latvijas meža politikas mērķus. Ir divi obligātie pasākumi, kas jānodrošina, saņemot ELGF finansējumu, kur viens ir “Labā lauksaimniecības un vides stāvokļa nosacījuma” izpilde, - kur kā ainavas elementi ir noteikti dabas pieminekļi: dižakmeņi, aizsargājami koki un alejas. Otrs – “Ekoloģiski nozīmīgas platības”, - jāveido un jāuztur vismaz 5% no maksājumam deklarētās saimniecības aramzemes., - kur kā ainavu elementi ir noteikti: *zeme zem dižkokiem, alejām un dižakmeņiem, kuri aizsargājami saskaņā ar normatīvajiem aktiem par īpaši aizsargājamo dabas teritoriju aizsardzību un izmantošanu un kuru robežas noteiktas dabas datu pārvaldības sistēmā "Ozols", zeme vismaz 0,01 hektāra platībā, ko aizņem koku vai krūmu puduri vai akmeņu kaudzes, 1–20 metru platas laukmales vai buferjoslas, kurās nav koku un krūmu dzinumu, kas vecāki par vienu gadu, dīķi 0,01–1,5 hektāra platībā, ietverot arī piekrastes veģetāciju, grāvji.* 2019. gadā minētajās pozīcijās tika deklarēti 7 435,7 ha, bet kopumā 2019. gadā tika izveidoti un uzturēti 76 156,05 ha ekoloģiski nozīmīgu platību.¹³¹ Tomēr ievērojot to, ka ainavu elementiem normatīvajos aktos piešķirti vērtību svēruma koeficienti, veicinājis tādu

¹³⁰ LATVIJA.ZEME, DABA, TAUTA, VALSTS. Oļģerts Nikodemus, Māris Kļaviņš, Zaiga Krišjāne, Vitālijs Zelčs (zin. red.), (2018).

¹³¹ VARAM, Informatīvais ziņojums “Ainavu politikas pamatnostādņu 2013. – 2019. gadam īstenošanas ex post novērtējums” (2020), https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/parskats_ain_plan_2020.pdf 8.lpp

elementu norādīšanu, kuru vērtība svēruma koeficienta kontekstā ir lielāka un neaizņem daudz laika tā apsaimniekošanā vai identificēšanā¹³².

186. Lauksaimniecības intensifikācija un lauksaimniecības zemju konsolidācija arvien vairāk liek zaudēt ļoti būtisko augstvērtīgu **ainavas elementu** (piemēram, dzīvžogu, ziediem apstādītu joslu, dīķu, terašu) daļu, **kā arī papuvi**, ekstensīvi apsaimniekotus zālājus un mitrājus, kas savulaik raksturoja lauksaimnieciskās ainavas¹³³. Latvijā, salīdzinoši, ir vislielākais papuves platību īpatsvars attiecībā pret visu lauksaimniecības platību, taču ainavu elementu īpatsvars lauksaimniecības zemē ir nepietiekams (skat. 5.8.att.).¹³⁴

5.8.att. Lauksaimniecības zemes īpatsvars, ko aizņem daudzveidīgi ainavas elementi (Avots: Lauksaimniecības un lauku attīstības ĢD)¹³⁵

Kopsavilkums:

187. Latvijā ainavām ir izteikta reģionāla dažādība.
188. Ekonomiskā spiediena rezultātā paātrinās mazo ainavas elementu izzušana, jo notiek lauksaimniecības intensifikācija, kamdēļ tiek zaudēti esošie un netiek veidoti jauni ainavu elementi.
189. Ekstensīvās lauksaimniecības prakses ilgtermiņā var veicināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanos un ainavu uzturēšanā.

Vajadzības:

190. Nodrošināt tipisko lauksaimniecības zemju ainavu un to elementu aizsardzību, saglabājot daudzveidīgu, vizuāli pievilcīgu un ekoloģiski funkcionālu ainavu struktūru un elementu daudzveidību.

6. Stipro un vājo pušu, iespēju un draudu analīze

6.1. Stiprās puses

¹³² piemēri un skaidrojumi par ainavu elementiem
https://www.lad.gov.lv/files/ladNewsItemFile/100/Ainavu_elementi_2018.pdf

¹³³ Ieteikumi dalībvalstīm attiecībā uz to kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskajiem plāniem
<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2020/LV/COM-2020-846-F1-LV-MAIN-PART-1.PDF>

¹³⁴ Komisijas ieteikums par Latvijas KLP stratēģisko plānu <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52020SC0386>

¹³⁵ Turpat. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52020SC0386>

1. Latvijā Eiropas Savienības nozīmes biotopu un sugu aizsardzība, sniedzas pāri valstī definēto Natura 2000 teritoriju robežām, kas tiek ņemts vērā veidojot valsts un Eiropas Savienības atbalsta sistēmas.(4., 23; 35;42;45;65)
2. Lauksaimniecības zemes Latvijā ir starptautiski nozīmīgs biotops migrējošiem putniem, īpaši dzērvēm un zosīm, - graudaugu sējumu platībās. [69;76]
3. Latvijā ainavām ir izteikta reģionāla dažādība. (174., 176., 185).
4. Latvijā ir ievērojama institucionālā pieredze konsultāciju un mācību programmu izveidošanā un nodrošināšanā. (27. - 35., 42.)
5. Salīdzinoši liela daļēji ielabotu ilggadīgo zālāju platība ar potenciālu uzlabot bioloģiskās daudzveidības stāvokli un nodrošināt pārvietošanās koridorus (zaļā infrastruktūra) ES zālāju biotopu sugām. (25.)
6. Eiropas Savienības atbalsts nodrošina iespējas bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, nosakot konkrētākus un mērķtiecīgākus apsaimniekošanas pasākumus. (27. - 34., 35. 32)
7. Lai saglabātu esošo bioloģisko un ģenētisko daudzveidību ilgtermiņā, ir izveidots Ģenētisko resursu centrs, Latvijas lauksaimniecības dzīvnieku un vietējo šķirņu mājas (istabas) gēnu banka, kā arī vietējo lauksaimniecības dzīvnieku šķirņu saglabāšanas programmas. [116 ; 117; 118].
8. Ievērojamās bioloģiskās lauksaimniecības platības Latvijā ir nozīmīgas bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā.[134;136]

6.2. Vājās puses

1. Latvijā ir pieejamas pamestas un neapsaimniekotas ilggadīgo pļavu un ganību platības, kas potenciāli varētu palīdzēt risināt dabisko zālāju stāvokļa uzlabošanu, veicot atjaunošanas pasākumus un turpinot to pareizu apsaimniekošanu. (25; 35;39)
2. Lauku un meža putnu indeksā pēdējos gados ir vērojama samazinājuma tendence. [78; 79;80;81;82; 83; 84;85; 89]
3. Par migrējošo putnu postījumiem lauksaimniekiem pieejamie kompensāciju apjomi un veidi nav aktualizēti un ir nemotivējoši. [76;77; 159]
4. Latvijā vienots ADVZ jēdziens joprojām nav definēts, tamdēļ joprojām nepieciešams noteikt gan tā jēdzienu, gan veikt ADVZ rādītāja praktisku noteikšanu. [14;15]
5. Lauksaimniekiem zināšanas joprojām ir nepietiekošā apjomā par bioloģiski vērtīgo zālāju apsaimniekošanu un saimniekošanu bioloģiskās lauksaimniecības sistēmā. (42;141)
6. ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu kopējā aizņemtā platība ir nepietiekoša, stāvoklis joprojām ir nelabvēlīgs, jo īpaši retos un prioritāros zālājus gan piekrastē, gan virsajos, gan netipiskās vietās, kuras nav lauksaimnieku pārvaldībā. (22.; 23)
7. Spēkā esošā maksājumu shēma nav veicinājusi piekrastes zālāju, kadiķu zālāju un vairāku citu atklātu ainavu dzīvotņu, tai skaitā putnu dzīvotņu pārvaldību.[33]
8. Latvijā meža vides atbalsta pasākumi ir identificēti, bet tiešā veidā visi nav ieviesti. [39]
9. Ekonomiskā spiediena rezultātā paātrinās mazo ainavas elementu izzušana, jo notiek lauksaimniecības intensifikācija, kamdēļ tiek zaudēti esošie un netiek veidoti jauni ainavu elementi. (183;179.)
10. Kompensācijas par dabas aizsardzības teritorijās noteiktajiem mežsaimnieciskajiem ierobežojumiem ir neatbilstošas zaudējumiem par saimnieciskās darbības ierobežojumiem. (65;67; 77;159)
11. Latvijā apputeksnētāju monitorings pašreiz netiek veikts. [102]
12. Latvijā nav apzināta lauksaimniecības radīto ekosistēmas pakalpojumu pilna vērtība.(24)

13. Nav izveidots pastāvīgs novērtēšanas rādītāju monitorings ar ilgtermiņa nodrošinājumu, lai veiktu KLP ietekmes pilnvērtīgu novērtējumu [134,135; 136;137; 138]

6.3.Iespējas

1. Dabas vērtību skaitīšanas rezultāti sniegs līdz šim precīzāko pamatinformāciju un kartogrāfisko materiālu par ES nozīmes aizsargājamiem biotopiem un putnu sugām un to stāvokļa novērtējumu visā Latvijas teritorijā. (26, 8)
2. Latvijā Eiropas Savienības nozīmes biotopiem un sugām vēl ir pieejama plaša fiziskā telpa, lai tās spētu pielāgotos arī klimata pārmaiņām.(153;154;155)
3. Ekstensīvās lauksaimniecības prakses ilgtermiņā var veicināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanos un ainavu uzturēšanā. (30., 31., 32., 85., 139, 184.)
4. Dažādas mērķtiecīgi veidotas buferzonas (zaļās joslas, laukmales, mežmalas) ir nozīmīgas bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā (t.sk., apputeksnētājiem), it īpaši gar kultūraugu sējumu platībām, kas ir bitēm nozīmīgs barības avots. [102;106]
5. Latvijas apstākļos integrētā augu aizsardzība ir praktisks instruments, kas būtiski ļauj samazināt ķīmisko augu aizsardzības līdzekļu lietošanu.[127;128]
6. Klimata pārmaiņu kontekstā, Latvijas mežu atjaunošanā un ieaudzēšanā jāizvēlas koku sugas, kas atbilsts paaugstinātas noturības kritērijiem un audzēšanas modeļiem. [158]

6.4.Draudi

1. Intensīvās lauksaimniecības metodes, kā arī zemju neapsaimniekošana un pamešana novārtā, iznīcina tās sugas, kas gadsimtu gaitā piemērojušās izdzīvošanai tradicionālās saimniekošanas apstākļos (25;96; 85)
2. Klimata pārmaiņu dēļ, iespējama Latvijai neraksturīgu ekspansīvu un agresīvu svešzemju sugu, infekcijas slimību, augu kaitīgo organismu izplatīšanās, kas ne tikai ietekmēs bioloģisko daudzveidību un ainavas, dažādas sugas un biotopus, bet arī veicinās atsevišķu sugu izzušanu un populāciju sarukšanu. (163;166; 156)
3. Lauksaimniecības zemes, kas atrodas lauksaimniecībai ekonomiski nelabvēlīgās teritorijās, vēl joprojām ir pakļautas paaugstinātam pamešanas riskam.(181)

6.5. Vajadzību novērtējums

SM6 V1: Veicināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanos zālājos un meža zemēs.

SM6 V2: Palielināt vides pasākumu, t.sk. bioloģiskās lauksaimniecības, ieguldījumu ekosistēmas pakalpojumu sniegšanā.

SM6 V3: Nodrošināt atbilstošas kompensācijas par ierobežojumiem bioloģiskās daudzveidības aizsardzībai.

SM6 V4: Nodrošināt tipisko lauksaimniecības zemju ainavu un to elementu aizsardzību.

SM6 V5: Saglabāt izglītošanās iespējas par bioloģiskās daudzveidības nozīmi un saglabāšanas iespējām.

SM6 V6: Sekmēt augu apputeksnēšanu, veicinot ilgtspējīgas lauksaimniecības prakses īstenošanu.